

T.C.

YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**2000'Lİ YILLARDA TÜRK SİNEMASINDA ERKEK KARAKTER
İNCELEMESİ**

Hazırlayan:

Can DİKER

Danışman:

Yrd. Doç. Dr. Defne ÖZONUR ÇÖLOĞLU

**Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne Yüksek Lisans Derecesini tamamlamak üzere
teslim edilmiştir.**

İSTANBUL, 2010

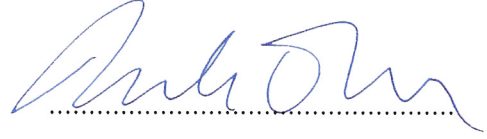
**2000'Lİ YILLARDA TÜRK SİNEMASINDA ERKEK KARAKTER
İNCELEMESİ**

Hazırlayan:

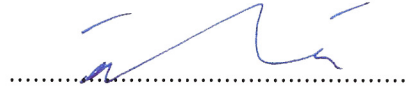
CAN DİKER

Jüri Üyeleri:

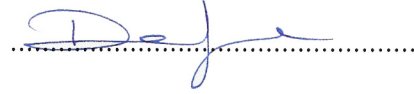
Prof. Dr. Işık ÖZKAN

Yrd. Doç. Dr. Alâ SİVAS

Yrd. Doç. Dr. Defne ÖZONUR ÇÖLOĞLU
(Danışman)

Tez Savunma Tarihi: 03/06/2010

Yönetim Kurulu tarafından onaylanma tarihi: 09/06/2010

İÇİNDEKİLER

Sayfa

Önsöz.....	ii
Özet/Abstract.....	iv
Giriş	1
Problem	1
Amaç ve Önem	1
Yöntem.....	2
Kavramsal Çerçeve	3
Varsayımlar.....	4
Kapsam ve Sınırlılıklar	5
I. BÖLÜM	
Türkiye’yi ve Dünyayı Şekillendiren Toplumsal Şartlar	7
1.1 Modernleşme ve Türkiye’nin Modernleşmesi.....	7
1.2 Küreselleşme, Teknolojik Gelişmeler ve Neo-liberalizm	15
1.3 Toplumda Bireyselleşme ve Yabancılaşma.....	21
1.4 Değerlendirme	25
II. BÖLÜM	
Toplumsal Değişim, Sınıf Farklılıkları ve Türkiye	27
2.1 İç Göç ve Nedenleri.....	28
2.2 Kentleşme Sorunları	29
2.3 Din ve Gelenekselin Değişimi	30
2.4 Sınıflar, Sınıfsal Çatışmalar ve Sorunlar	31
2.4.1 Toplumsal sınıflar	32
2.4.2 Sınıflararası karşıtlıklar.....	39
2.5 Aile ve Çevre ile ilişkiler.....	40
2.6 Değerlendirme	43
III. BÖLÜM	
Erkek Karakterlerin 2000’li yıllarda Türk Sinemasındaki rolü	45
3.1 Yumurta filmi ve Kırsal Yoksul ile Geleneksel Orta Sınıf	46
3.2 Takva filmi ve Şehirli Muhafazakar Orta Sınıf Sınıf	50
3.3 Recep İvedik I filmi ve Lümpen Sınıf ile Varsıl Elit Sınıf	56
3.4 Issız Adam filmi ve Yeni Orta Sınıf.....	61
Sonuç	67
Kaynakça	70
Özgeçmiş	78

ÖNSÖZ

Türk Sinemasında erkek karakterler, toplumun dünden bugüne olan sürecinde erkek stereotipinin Türk toplumunda nasıl rol aldığına dair ipuçları vermiştir. Özellikle 1980 askeri darbesi öncesi göç ve arabesk dönemler, ardından 1990'lardaki Türk sinemasındaki erkek karakterler arasında, ileride inceleneceği üzere bazı değişiklikler gerçekleşmiştir. Bu değişikliklerin temelinde göç, kentleşme, ötekilik, bireyselleşme sorunları, kültür farklılıkları, para sorunları ve askeri darbe gibi çeşitli dış etkenler görülmektedir.

Türkiye'de 1960'lardan bugüne yaklaşık altmış yıllık bir süreçte, değişimin her geçen gün daha hızlıca toplum üzerinde etkisinin olduğu geniş bir çevre tarafından kabul edilen yaygın bir anlayış olmuştur. Günümüzde, bu değişimin ne olduğu ve halka ne getirdiği veya getirdiği şeyin modernleşme ile ne kadar alakalı olduğu tartışılırken, Türkiye'deki muhafazakar çevreler, Osmanlı döneminden beri toplumsal değişimin gelenekselin korunması taraftarı olmuştur.

Türkiye'nin içinde bulunduğu toplumsal yapı ve sahip olduğu kültür birikimi, 2000'li yıllarda bireylere temeli yalnızlık olan ve bunaltıcı bir şekilde yansımıştır. İnsanların bir bölgeden başka bir bölgeye göç, eski tarihlerden günümüze halen devam etmektedir. Bu yer değiştirme hareketiyle toplulukların kimlikleri de değişmektedir. Türk toplumunda kentleşmeyle paralel bu değişimler süregelirken, bu değişimleri incelemek için dil, gelenekler, din, mekanlar vb. etkenleri gözardı etmemek gerekir. Böyle bir durumda ancak sinema bir anlamda görsel ve işitsel verileri sunabilen bir kitle iletişim aracı olmaktadır.

1980'lerde küreselleşme ve neoliberalizm ile sınıf farklılıkları da daha belirgin ve vahşi bir şekilde ortaya çıkmış, şehir hayatı yeni göç eden insanları bir anlamda kenar mahallelere atmış ve onlara belirli sınırlar dahilinde hareket ve sosyal ortam imkanı vermiştir. Fakat şehir içinde yaşanan kaos, sınıflararası bir karmaşaya yol açmış ve bireylerin, diğer bireylerden yabancılaşması bireyselleşmesi sürecinde kişilere zarar vermeye başlamıştır. Bir yandan ekonomik sıkıntılar, bir yandan aile bağları ve bir doğu toplumu olmanın küreselleşmenin batılı değerleri getirmesi karşısında toplumun alt tabakasındaki bir birey tarafından yaşanan kültür karmaşası ve diğer bireylerle olan

iletişim ve iletişimsizlik, Türk halkının ve dolayısıyla 2000’li yıllarda Türk Sinemasında etkin rol alan erkek karakterlerin üzerinde derin etkiler bırakmıştır. Bu tez kapsamında, bu etkilerin araştırılması ve sınıfların birbirleriyle olan çatışmaları karşılaştırılacak, karşıt ve benzer yanlar bulunacaktır.

Bu tezin hazırlanışında bana karşı sonsuz destek sağlayan aileme, sinemaya, televizyona ve iletişime dair birçok şeyi olumlu bir şekilde tartışıp geliştirebildiğim ve fikir üretmemde ve varolan kavramları anlamamda bana çok yardımı dokunan sayın danışmanım Yrd. Doç. Dr. Defne Özonur Çöloğlu’na, verdiği moralle ve iyi niyetli yaklaşımlarıyla bu tezi bitirmemde katkısı olan Prof. Dr. Işık Özkan’a, ortak olarak yaptığımız beyin fırtınalarıyla fikirlerin gelişimine katkıda bulunan ve her zaman arkamda olan Doğu Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi öğretim kadrosuna sonsuz teşekkürü borç bilirim.

Teşvikiye, 2010.

ÖZET/ABSTRACT

Kent yaşamı, küreselleşme politikaları, ekonomik değişiklikler, sınıf kavramı, bireyselleşme etkisinin bu insanların hayatına giren yeni unsurlar olarak bireyleri değişime uğratmıştır. Aile bağlarının ve geleneksel yapıli toplumun ise bu insanların değişim sürecindeki sabit veya çok zor değişen etmenler olduğu görülmüştür. Bu durum sonucunda, toplumun erkek bireyleri çelişkilere sürüklenmiştir. Bu değişimin, bireylerin benzerliklerini aşındırıp, birbirlerine ve kendilerine sınıf farkları dolayısıyla yabancılaşmasını sağlaması, 2000’li yılların Türkiye’sinin ve Türk sinemasının esas değişim sürecini oluşturmaktadır. 2000’li yıllarda, artan neoliberal politikalar ve bireyselleşen toplum sayesinde, toplumun sosyal sınıflarının genel olarak değişim geçirdiği görülmektedir. Değişim geçiren toplumsal sınıfların özelliklerinin, Türk sinemasına yansımaları bu dönemde çekilen filmlerdeki erkek karakter üzerinden incelemesi yapılmıştır. Özellikle geleneksel - modern çatışmasının oldukça sık görüldüğü 2000’li yıllarda bu çatışmanın izlerinin sinema filmlerine yansımaları da gayet doğal gözükmektedir. Bireylerin benzerliklerini aşındırıp, birbirlerine ve kendilerine sınıf farkları dolayısıyla yabancılaşmasını sağlaması, 2000’li yılların Türkiye’sinin ve Türk sinemasının esas değişim sürecini oluşturmuştur.

Urban life, globalization policies, economic changes, the class concept, the effects of individualization are the new elements breached into the lives of people as those individuals has changed. Family ties and the traditional structure of society are the most stable elements in individuals’ lives. Consequently, male members of the community were dragged into controversy. Therefore, differentiation of individuals and their similarities to each other in terms of class differences and alienation, are the key concepts of the essential process of change in Turkey and in the Turkish cinema of the 2000s. During the 2000s, because of the increasing neoliberal policies and the extremely individualized society, social classes of society in general seems to change. Altered characteristics of social class are reflected in Turkish cinema in this period, through male characters in the films, which are analyzing the thesis. Particularly, traditional-modern conflict is fairly common in the 2000s, and this conflict is naturally reflected in those films, which are analyzed in this thesis. Individuals’ main reason of alienation, which are the changed similarities and newly differences of their social classes, is formed the basis of the change process in Turkish cinema in 2000s.

GİRİŞ

PROBLEM

Küreselleşme, modernleşme, sanayileşme ve kentleşme gibi gelişmelerin, Türkiye'deki toplumsal yapıya etkilerinin irdelenmesi ve özellikle kentleşme ile göç sonucunda Türkiye'nin sınıfsal yapısının değişmesi ve bu değişimin sancılarının Türk sinemasındaki erkek karakterler üzerindeki etkileri çeşitli filmlerde çok net görülebildiğinden incelenmesi gerekmektedir.

Yukarıda anılan kavramlarla birlikte, 1950'li yıllarda başlayan göç süreci, bu yıllardan itibaren Türkiye'de sınıfsal yapılar üzerinde etkili olmuş, gittikçe ağırlığını hissettirmiş, 2000'li yıllara gelindiğinde diğer toplumsal faktörlerle birlikte çok daha net bir şekilde sinema filmleri üzerinden gözlemlenebilir hale gelmiştir.

2000'li yılların temel sorunlarından birisi, özellikle 1980 sonrası küreselleşmenin Türkiye'yi etkilemesi ve ardından gelen neo-liberal politikalarla birlikte, başlamış olan sınıf çatışmalarının ortaya çıkması olmuştur. Bu yıllarda ortaya çıkan sınıf çatışmalarının incelenmesi, sebeplerinin ortaya çıkarılması ve modernleşen Türkiye'nin sahip olduğu toplumsal yapının etkilerinin Türk sinemasında ortaya çıkarılması çalışmanın temel problemi oluşturmaktadır. Bu erkek karakterlerin geçmişi, içinde bulunduğu toplumsal koşullar, sosyoekonomik sınıfı ve benimsediği kültürel değerlerin zamanla farklılaştığı görülmektedir. 2000'li yıllarda çekilen Türk filmlerinde özellikle beliren bu farklılıklar ve benzerlikler yukarıda anılan kavramlar bağlamında incelenecektir.

AMAÇ VE ÖNEM

Bu çalışmada ele almış olduğumuz geleneksel toplum yapısının ön plana çıktığı Türkiye koşullarında 2000'li yıllardaki erkek bireylerin ne gibi bir başkalaşım geçirdiğini anlamak üzere Türk sinemasından o döneme ait filmlerde incelemeler yapılmıştır.

Günümüz dünyasının küreselleşme, modernleşme, sanayileşme, kentleşme ve göç ile birlikte değişen ekonomik düzeni, sınıfların yapılarıyla birlikte anılan adlarını da değiştirmiş ve bu sınıf ayrımları sadece alt-orta-üst sınıf olmaktan çıkmıştır. Üretim

sürecine dahil olmak, teknolojik ve modernleşme gereği yenilikleri yakalamak gibi öğeler, dinin yoğun etkisi, geleneksellik, ekonomik politikalar ve bireyselleşmiş toplum yapısıyla birleşmiştir. Bunun sonucunda Türkiye’de *Lümpen Sınıf*, *Kırsal Yoksul Sınıf*, *Şehirli Muhafazakar Orta Sınıf*, *Geleneksel Orta Sınıf*, *Yeni Orta Sınıf* ve *Varsıl Elit Sınıf* gibi sınıf kavramlarını da beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla bu tezin amacı, özellikle 2000’li yıllarda farklılaşan toplumsal sınıflara dair özelliklerin Türk sinemasına yansımaları filmlerdeki erkek karakterlerdeki temsili üzerinden incelemektir.

Bu sınıf farklılıklarının 2000’li yıllardaki Türk sinemasında yer alan erkek karakterler üzerinden incelenmesi bu sınıfların farklılaşan yapıları hakkında daha detaylı bilgi vermesi açısından önem kazandırmaktadır.

YÖNTEM

Bu çalışmada Türkiye’nin içinde bulunduğu sosyal konum genel olarak dünyanın kültürel ve ekonomik gelişmeleri ile paralel olarak incelenmektedir. Bu çalışma, “tanımlayıcı/betimleyici araştırma tasarımı” ile “nedensellik ilişkisi tasarımı” türlerinin belirli alanlarda uygulanması ile yapılmıştır. Tanımlayıcı betimleyici araştırma tasarımında “tanımlayıcı” kavramı ile anlatılmak istenen şey şudur: bir durumun, koşulun, insanın iletişim sürecinin ya da uygulanan politikanın ne olduğunu tanımlama, betimleme, açıklama demektir (Erdoğan, 2007).

Bu çalışmada günümüz Türkiye’deki erkek karakterlerin bir yansımaları sinema filmlerinde görmeye neden olan toplumsal yapıyı geçmişten günümüze oluşan nedenleri ile birlikte ayrıntılı bir şekilde inceleyerek tanımlanmıştır.

Nedensellik ilişkisi tasarımındaki “nedensellik” ise, örnek olarak A ile B arasındaki ilişkide A’nın B’ye etkisinin araştırılmasıdır. Nedensellikte neden-sonuç ilişkisi kurulur (Erdoğan, 2007). Bu çalışmada Türkiye’yi ve dünyayı şekillendiren toplumsal şartlar bir şekilde gözlemlendikten sonra, Türkiye’deki toplumsal değişim ele alınmış ve yeni oluşan sınıflar ve sınıf farklılıkları ortaya koyulmuştur.

Bu kaynakları neden olarak ele alıp Türk sinemasında 2000’li yıllarda çekilen filmlerde toplumun ataerkil yapısına da bağlı olarak erkek karakter betimlemeleri ve bu

karakterlerin çevrelerine, dolayısıyla Türkiye'ye olan etkileri incelenmiştir. Nedensellik ilişkisi sadece bu tezde belirtilen nedenlerden dolayı değil, çeşitli alternatif değişkenlerin de etkisini tam olarak ölçülemediğinden dolayı A ile B'nin arasında kesin bir ilişki kurmak mümkün değildir. Ancak, arada mantıklı bir bağlamsal çerçeve kurup bu bağın zamansal, konumsal veya tekrarlanabilen olup olmadığına bakılabilir.

Film incelemeleri için ise, Paris Göstergebilim Okulu tarafından geliştirilen *Göstergebilimsel Dörtgen* analiz yöntemi kullanılacaktır. Özellikle Algirdas Julien Greimas tarafından, bir yazıdan anlam çıkarma esnasında basitlik, karmaşıklık, soyutluk, somutluk vb. gibi birçok kavramla karşılaşabilmek ve bu kavramları metin içerisinde anlatan mantıksal-anlamsal ilişkiler üzerine analiz yapmak üzere kurulmuştur. Göstergebilimi kendine yerebilen ve gerçekten özerk bir bilim düzeyine yükseltmiştir. Bu okula göre göstergebilim, anlamlamayı genel bir kuram üzerine oturtmaya çalışmaktadır. Paris okulu, gösterge dizgelerini bağlam yerine kendi içinde ele almayı tercih etmektedir (Rifat, 2009).

Bu veriler eşliğinde bu tezde ortaya konulan nedensellik ilişkilerini sentezleyerek Türk sinemasında 2000'li yıllardaki erkek karakter betimlemeleri ile dünyanın ve Türkiye'nin toplumsal şartları arasında gerekli bağlar kurulup sonuca ulaşılmıştır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu araştırmadaki kavram çokluğunun birbirinden ayırt edilebilmesi için 2000'li yıllardaki şartları oluşturan etmenleri dünden bugüne inceleyerek gerekli ayrımlar yapılmaktadır. Örneğin, yabancılaşma ve bireyselleşme arasındaki fark, nedensellik ilişkisi kurularak birbirinden ayrılıp bir kavramsal çerçeveye oturtulmuştur. Aynı şekilde dünyada ve Türkiye'de modernleşme süreci ele alınmış ve modernleşme kuramı tanımlanıp açıklanarak iki modernleşme süreci arasındaki farklılık bir kavramsal çerçeve içerisine oturtularak açıklanmıştır.

Ekonomik anlamda küreselleşmeyi kullanarak kapitalist ve neoliberal politikaların dünya ve Türkiye üzerindeki etkisi Türkiye'deki sınıfları oldukça yakından

ilgilendirmektedir. Bu sınıfsal sorunlar, Türkiye içerisinde iç göç, kentleşme, din ve aile çerçevesinden değerlendirilmiş ve ortaya çıkmasındaki nedenleri araştırılmıştır.

Ayrıca, yapılan literatür taramasında günümüz Türkiye'sindeki mevcut sınıfsal yapılanmayı açıklayan toplu olarak açıklayan bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu araştırmada incelenecek olan filmlerdeki erkek karakterlerin ait oldukları sınıfsal yapıların ortaya çıkarılması amacıyla bu sınıfsal yapılanmaları anlatan farklı kaynaklara başvurulmuştur.

Bu tez konusundaki başlıca kavramlar; modernleşme, bireyselleşme, kentleşme, küreselleşme, sanayileşme ve göçtür. Toplumsal değişim sonucunda farklılaşan sınıfları temsil eden 2000'li yıllarda Türk Sinemasındaki erkek karakterlerle bu kavramlar ilişkilendirildiğinde, karakterlerin temelini atan unsurların bunlar olduğu göze çarpmaktadır. Ataerkil ve feodal yapının özelliğinde görüleceği üzere kalabalık yaşayan toplumlar, kent yaşamında bireyselleşme ile yalnız bırakılmış ve çeşitli zorluklarla karşılaşmışlardır. Aynı şekilde kentleşme ve göç ile Türkiye'de varolan sınıfların düzeni değişmiş, kent yaşamındaki yeni ortamla birlikte gelişen yeni tecrübeler ve göç sonucu elde ettikleri yeni meslekler sayesinde bireylerin gelişimlerinde bir değişiklik sözkonusu olmuştur.

VARSAYIMLAR

Bu tezin temel varsayımları aşağıdaki gibidir:

1- Ekonomik küreselleşme, kültürel küreselleşmeyi de etkilemekte ve şekillendirmektedir.

Küreselleşme olgusunun, tüm dünyayı etkisi altına aldığı gibi, Türkiye'de de çeşitli etkilere yol açtığı, bu etkilerden kültürel olanın, Türkiye'de geleneksel yapıyı değiştirdiği ve dolayısıyla özellikle kent yaşamında, alt ve orta sınıf yapılarının da kültürel küreselleşmeye göre şekillendiği, bireyselleşme etkisi altında sınıfların farklılaştığı görülmektedir.

2- Toplumdaki iç göç ve kentleşme sorunları 2000'li yıllardaki Türk sinemasında dolaylı ya da dolaysız bir şekilde alt bir tema olarak yer almaktadır.

Ele alınan filmlere bakıldığında, birçok karakterin daha önceden kendisi veya ailesi göç etmiş, kentleşmeye ait sorunları zaman zaman çıkan bireyler görülmektedir. Fakat bu gözlem, filmlerin ana temasını oluşturacak diye bir kaide oluşturmamaktadır.

3- *2000’li yıllarda Türk sinemasındaki erkek karakterlerin zaman içerisinde değişime uğramış bireyler olmalarının sebebi, Türkiye’deki son dönemde ortaya çıkan toplumsal gelişmelerdir.*

Geleneksel yapıya sahip olan toplumda, kentleşme ve modernleşme gibi dış etkenlerin, toplumda erkek bireyleri hem aile yapısında hem de bireysel olarak etkilemiş ve bu değişimin sancısı, 2000’li yıllardaki Türk Sinemasında ipuçları bırakmıştır.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR

Bu araştırmanın konusu Türkiye’de değişen toplumsal sınıf yapıları üzerinden 2000’li yıllarda Türk sinemasında çekilen filmlerin erkek karakter betimlemesidir. Konu bu bağlamda, Türkiye’de ele alınarak incelenmiştir. Toplumdaki bireyselleşme ve yabancılaşma kavramı genel olarak tanımlanmış, bu kavramların gelişim süreci küreselleşme, teknolojik gelişmeler ve neoliberalist politikalar ile anlatılmıştır. İç göç ve buna bağlı olarak ortaya çıkan kentleşme ile gelenekselin değişimi olguları irdelenmiştir.

Türkiye’de modern dönemdeki sınıflar; *Lümpen Proleterya* (Aydemir, 2005), *Kırsal Yoksul* (International Fund For Agricultural Development (IFAD), 2004), *Şehirli Muhafazakar Orta Sınıf* (Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV), 2010), *Geleneksel Orta Sınıf* (Marxist Leninist Translations, 1975), *Yeni Orta Sınıf* (Şimşek, 2005) ve *Varsıl Elit* (Cumhuriyet Gazetesi, 2009) olarak görülmektedir. Bu sınıflar, Türkiye’deki birçok değişik yayın organında yer almış, fakat hepsinin tek bir toplu kaynakta bulunamaması sebebiyle bu tezde toparlanarak bir araya gelmesi sağlanmıştır.

Türkiye’de ekonomik değişikliklere bağlı oluşan yeni sınıfların incelenmesi de sözkonusudur. Bu sınıflar doğrultusunda 2000’li yıllardaki Türk sinemasında belirli erkek karakterler ve filmler seçilmiş ve bu sınıfların temsilcileri ile benzerlikler taşıdığı düşünüldükçe bu yeni sınıflar çerçevesinde konu incelenmiştir.

Bu tez çalışmasında seçilen filmler; *Yumurta* (Semih Kaplanoğlu, 2007), *Takva* (Özer Kızıltan, 2006), *Recep İvedik* (Togan Gökbakar, 2008) ve *İssız Adam* (Çağan Irmak, 2008) olmuştur. Bu filmlerin seçilmesiyle sözkonusu edilen değişimler, sorunlar ve benzerlikler çerçevesinde açıklanması ve ortak paydalarının belirlenmesi amaçlanmıştır.

I. BÖLÜM

2000'Lİ YILLARDA TÜRK SİNEMASI'NDA ERKEK KARAKTERLERİN ÖZELLİKLERİNİ BELİRLEYEN TOPLUMSAL ŞARTLAR

Türk Sinemasında 2000'li yıllar boyunca, ülkenin içinde bulunduğu toplumsal şartların çekilen filmlerin üzerinden takip edilmesi de mümkündür. Çağımıza tanıklık ettiğini düşündüğümüz Türk Sinemasında erkek karakter temsiline dikkat ederken, filmlerde tasvir edilen erkek karakterlerin özelliklerini hangi toplumsal etmenlerin belirlediğine dikkat edilmesi gerekmektedir. Bu konuyu, Türkiye'de toplumsal hayatı şekillendiren modernleşme, küreselleşme ve teknolojik gelişmeler, bireyselleşme ve yabancılaşma başlıkları altında incelenecektir.

1.1 Modernleşme ve Türkiye'nin Modernleşmesi

Birçok sosyolog için, modernleşme ve modernleşme kuramları üzerinde araştırılması oldukça önemli bir konu başlığı olmuştur. Anthony Giddens'a göre modernlik, "17. Yüzyılda Avrupa'da başlayan ve sonraları neredeyse bütün dünyayı etkisi altına alan toplumsal yaşam ve örgütlenme biçimlerine işaret eder" (Giddens, 1994). Modernleşme ise Alan Touraine'in en yalın açıklamasıyla, "eylem halindeki modernlik" (Touraine, 2000) demektir.

Fahrettin Altun'a göre modernlik, Eskinin dışlanması, yeninin kutsanmasıdır ve esas itibarıyla 19. Yüzyıl ile birlikte gündelik hayatları tanzim etmeye girişen buyurgan bir sistem halini almıştır (Altun, 2005). Modernlik, "ekonomik, politik ve kültürel değişimdeki karmaşık süreçlerle karakterize edilen, yeni tipte bir toplumun ortaya çıkması" olarak da düşünülebilmektedir (Swingewood, 1999).

Modernleşme, "Batılı toplumbilimciler tarafından oluşturulmuş olan ve gelişmekte olan bütün toplumların Batı toplumlarına benzer aşamalardan geçecekleri anlayışından hareketle oluşturulmuş bir kavramdır" (Kongar, 1979). Kızılcılık'e göre, Batı'nın Batı dışı mazlum toplumları kendi özelliklerine göre yeniden biçimlendirmesi ve onları Batılaştırmasıdır (Kızılcılık, 2004).

Altun, modernleşmenin dört boyutundan bahsedebileceğini savunur: bunlardan ilki siyasi partilerin oluşmasını ve seçme-seçilme hakkı tanınmasını sağlayan “Siyasal Modernleşme”, ikincisi ulusalcı ideolojilerin ortaya çıkmasını sağlayan “Kültürel Modernleşme”, üçüncüsü endüstrileşme, gelişen teknoloji ve ticari yetenek unsurlarını barındıran “Ekonomik Modernleşme” ve son olarak da kentleşme olgusu, geleneksel otoritenin güçsüz hale gelmesi gibi sonuçları olan “Toplumsal Modernleşme” başlıkları altında Modernleşme Kuramları’nı incelemektedir (Altun, 2005).

Modernleşme Kuramı, İkinci Dünya Savaşı’nın ardından Amerika Birleşik Devletleri tarafından çıkış noktası oluşturulmuş, Batı uygarlıklarının birer örnek model alınması şartıyla bütün dünya toplumlarının modernleşebileceğini varsayan ve özellikle ABD’yi bir modern dünya temsilcisi olarak gösteren toplumsal değişim çeşididir. Modernleşme kuramı, evrensel bir dile sahip oldukları sürece bütün toplumların gelişebileceklerini söylemektedir (Marshall, 1999).

Kızılcılık’e dayanak olarak, modernleşme kuramları hakkında birçok araştırması bulunan Daniel Lerner’e göre, “Aşamalı İlerleme” kuramında, diğer kuramlara benzer bir şekilde, az gelişmiş toplumların, zaman içerisinde, batılı gelişmiş toplumların geçirdiği aşamaları geçirerek modernleşeceğini söylemektedir (Lerner, 1964). Mehmet Devrim Topses’e göre de modernleşme kuramları, bütün toplumlar için geçerli olan ve kaynağını Batı’dan alan evrensel bir gelişim çizgisinin olduğu yönündeki bir temele dayanmaktadır (Topses, 2005).

Modernleşme kuramlarının genelinde, Batı uygarlıklarının Doğu uygarlıklarına nazaran ekonomik, teknik ve kültürel anlamda üstün olduğunu bir ön koşul olarak almaları ve söylemlerinin devamını buna göre anlatmalarındır. Fakat sosyolojik olarak, bu durumun böyle olmasının, yani Batı uygarlıklarının Doğu uygarlıklarından üst olarak kabul edilmesinin, nedenleri halen tartışılmaktadır. Altun, “Modernleşme kuramı, dünya toplumlarını önce modern toplumlar ve geleneksel toplumlar olarak sınıfladı; daha sonra bu sınıflamaya geçiş aşamasındaki toplumları da ekledi” demekte ve eklemektedir: “Modernleşme kuramı, modernliğin dünya üzerine yayılabileceğini, Batı dışı toplumların da modernleşebileceklerini öne sürer” (Altun, 2005).

Bununla ilgili Türkiye’de Baykan Sezer’in yaptığı çalışmalarda, batı’nın uygarlık ölçütü olarak kabulünün tüm dünya tarafından benimsenebilmesi için, batı’nın hangi yollarla dünyaya hükmettiğinin temel nedenlerinin bilinmesi gerektiği vurgulanmıştır. Sezer, batılı sosyologların bu kuramları ortaya atıp, nedenlerini açıklamaktan çekindikleri için destekleyemediklerini vurgulamaktadır (Sezer, 1997). Mehmet Devrim Topses, Sezer’in Doğu-Batı kültür çatışması hakkındaki düşüncelerini şu şekilde açıklamaktadır:

“Sezer’e göre Batı uygarlığının ve kapitalizmin belirleyici nedeni, Doğu üzerindeki ekonomik yağmasıdır. Eş deyişle, 16. yüzyıldan sonra Batı’yı Doğu karşısında üstün kılan, Batı emperyalizminin kendisidir. Oysa “toplumsal kalkınma kuramlarından söz ederken önce ekonomik gelişme ve kalkınmanın anlaşılmasına karşılık, sorunun bu uluslar arası boyutuna hiçbir biçimde değinilmemektedir”. Buna göre, Türkler 1453 yılında İstanbul’u fethederek dünya ticaret yollarının denetimini ele geçirmişlerdi. Ticaret yollarının Türklerin elinde olması Batı ekonomisini yıpratmış, oldukça küçültmüştür. Buna karşılık Batı deniz seferlerine başlamış ve 1492 yılında Amerika kıtasını keşfetmiştir. Amerika kıtasının keşfedilmesi, Batı’ya Osmanlı’nın denetiminden uzak yeni ticaret yolları kazandırmıştır. Böylece Batı, bulduğu yeni ticaret yollarıyla Doğu’nun zenginliklerine kolaylıkla ulaşmış ve bu zenginlikleri topraklarına taşımıştır. Bununla birlikte, 16. yüzyıldan bu yana uygulanan merkantilist siyasetin de etkisiyle yeni ticaret yollarının getirdiği zenginlikler, Avrupa’nın belli merkezlerindeki burjuvazinin elinde sermayeye dönüşmeye hazır biçimde birikmeye başlamıştır. Sonuç olarak servet birikiminin burjuva sınıfının elinde toplanması, Batı’ya Doğu karşısında büyük bir üstünlük getirmiştir. Sezer’e göre “bu da bize kapitalizmin kendi ahlak anlayışı ve dünya görüşüyle açıklanamayacağını; fakat Batı’nın, Doğu-Batı çatışmasının içine yerleştirildiği zaman bir aydınlığa kavuşabileceğini göstermektedir”.

Yapılan açıklama ve tanımlardan anlaşıldığı üzere, Batı’nın 16. Yüzyıldan itibaren modernleşmesinin ve dünya üzerinde hakimiyet kurmasının sebebi kültürel ve dinsel özellikleri değil, ekonomik yağmadır (Sezer, 1997). Bu sonuca da Kızıılçelik, yorum olarak “Max Weber’in kapitalizmi açıklama tarzına karşı eleştirel bir tutum sergilemektedir” demektedir. (Kızıılçelik, 2000).

Böyleyken, Batı odaklı modernleşme sürecinin kaynağının Doğu kültürlerinin sömürüsü olduğu ve modernleşmeye doğu üzerinden yapılan ekonomik sömürünün görmezden gelinerek bakılıp doğu kültürlerinin eleştirilmesi Baykan’a göre mümkün olmamaktadır. Avrupa, Doğu’ya bakarak kendi modernliğini keşfetmiştir (Altun, 2005). Hegel, tarihin öznenin özgürleşme süreci olduğunu vurgulamıştır. Batılı sosyologların yaptığı tanımlara bakılarak düşünülürse, buradaki özne, “batılı özne” olmaktadır, çünkü

değişim, reform ve aydınlanma hareketleri batı toplumlarında gerçekleşmişken, doğu hep aynı kalmış ve herhangi bir yeniliğe kendisini götürmemiştir.

Yakın tarihe göz atıldığında, İkinci Dünya Savaşı'na kadar sömürgecilik politikası izleyen Avrupa devletleri, savaş sonrası sömürgelerini Amerikanın dünya çapındaki sömürsüzleştirme politikasına kaybetmiştir (Chamberlain, 1993). Amerika, Altun'un daha önce belirttiği üzere "Kültürel Modernleşme"yi uygulayarak, birçok ulus-devletlerin doğmasını sağlamış ve ekonomik modernleşme olarak kapitalist düzeni örnek göstermiştir. (Packenham, 1966). Bu gizli denetim, zaman içerisinde Amerika'ya bağımlı olmayı getirmiş ve Amerika'nın kapitalist bir düzenle dünyanın süper gücü olmasını ve bu gücü pekiştirmesini sağlamıştır. Buna karşılık olarak, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) de, bir alternatif olarak sosyalizmi dünyaya sunmuş ve bir diğer süper güç olmuş, benzer bir şekilde az gelişmiş ülkelere yardım planı yapmayı düşünmüştür ve Soğuk Savaş, iki süper gücün önerdikleri dünya düzenlerinin çatışması haline gelerek başlamıştır. Bu dünya düzenleri, "Üçüncü Dünya Ülkeleri"ne yönelik çalışmalar olmuştur, böylelikle bu kavramın da ortaya çıkmasını sağlamışlardır. Sonunda SSCB, Amerika ile giriştiği "Soğuk Savaş"ta en nihayetinde yenilmiş ve 1991'de parçalanmıştır.

Talcott Parsons, Toplumsal Değişme konusunu incelerken, toplumsal ve kültürel örgütlenme aşamasındaki toplumların, sosyo-kültürel gelişmeyi yakalamaları için sahip olmaları gereken dört özellikten bahseder: teknoloji, dile dayalı bir iletişim, enstet tabusunu esas alan bir akrabalık ve din olgusu (Parsons, 1964). Parsons'un evrimci değişme paradigmasının en temel taşı, "farklılaşma" kavramı olmuştur.

Daniel Lerner, "*The Passing of Traditional Society*" (Geleneğin Sosyolojik Paradigması) isimli eserinde Türkiye, Lüban, Ürdün, İran ve Mısır'daki modernleşme süreçlerini ele almış ve çözümlemeye çalışmıştır. Buna göre, Batı'nın modern olabilmesindeki en büyük etken olan seküler toplumsal değişme, geçiş döneminde bulunan Orta Doğu ülkeleri için bir kılavuz görevi görmektedir. Eğer Orta Doğu ülkeleri gereken dersleri çıkarırlarsa, modernleşme sürecinin daha kolay geçeceği belirtilmektedir (Lerner, 1964). Lerner, Avrupalılaşma ile Modernleşmeyi farklı olarak ele almaktadır; örneğin Orta Doğu ülkelerinin elit kesimleri Avrupalılaşmaya başlarken, halkın büyük çoğunluğu da, kitle iletişim araçlarının artışı sayesinde bir ivmeyle modernleşmektedir.

Alex Inkeles ise, Modernleşme Analizini yaparken, temel olarak “Modern Birey”i ortaya çıkarmış ve bu bireyin Modernleşmedeki rolünü ve rolünden ne kadar etkilendiğini araştırmaktadır. Inkles’a göre birey, toplumun yapısal dönüşümü söz konusu olduğunda kilit bir kavram olarak belirmektedir (Altun, 2005). Ulusların modernliğe ulaşmaları, bireylerin inşasına bağlıdır. Lerner gibi Inkles’ın birey tanımı da, toplumsal bir özellik olarak bireyselliğin önemine dikkat çekmektedir (Inkeles, 1960).

Inkeles, araştırmasında tartıştığı üzere, modern insanın davranışlarının geleneksel insandan nasıl ayırt edeceğini sorgulamaktadır. Inkeles, modern insan yalnızca farklı düşünüp konuşmamakta, farklı da davranışlara sahip olmaktadır. Her gün gazete okumak, toplumsal sorunlarla ilgili olarak resmi makamlarla temasa geçmek, eşyle siyaset tartışmak bunlara örnektir (Inkeles, 1960). Inkeles, en son olarak modernleşmenin bireyler üzerinde tahrip edici etkilerde bulunup bulunmadığını araştırmış ve 19. yüzyıldaki endüstrileşme sürecinin aksine, herhangi bir olumsuz psikolojik etkiye rastlamamıştır.

Robert Bellah ise, modernleşme kavramını incelerken, din etkeninin gelişmekte olan ülkeler üzerinde oynadığı rolü araştırmaktadır. Bunun için, “Religious Aspects of Modernization in Turkey and Japan” adlı makalesinde ipuçları barındırmaktadır. Bellah’a göre Türkiye’de din, modernleşme sürecine herhangi bir katkıda bulunmamıştır. Türk modernleşmesinin, toplum genelinde geçerlilik kazanmış bir ideoloji olarak görülmemesinin sebebini, din ile bütünleşen geleneksel yapının oluşturduğu kültürel temel, modernleşmeye hızlıca uyum gösteren elit kesim tarafından görmezden gelinmesidir. Bellah, dinin modernleşmeye izin verebilmesi için, tıpkı reform gibi yeni bir dini hareketin oluşması gerektiğini de vurgulamıştır (Bellah, 1958).

Bunlarla alakalı olarak, laiklik veya sınıf çatışmaları gibi modernleşme ölçütlerini ortaya koyduran Batı kaynaklı yaklaşımlar, Türkiye’nin esasen bir Doğu toplumu olduğunu unutturup, ülkenin kendisine has özelliklerini ikinci plana atarlar. Dolayısıyla, Türkiye’nin toplumsal yapısı, kültürü, ekonomisi, tarihi Batı toplumlarından çok daha derin ayrımlar göstermektedir (Baykan, 1993). Türk aydınları ise, Batılı değerleri çabucak kabul etmiş, Cihhnlıoğlu’nun dediği üzere “Türk aydınları modernleşme kuramlarının tavsiye ettiği Batılı değerleri çok fazla sorgulamadan, daha kolay ve hızlı ilerleyebilme adına benimsemişlerdir” (Cihhnlıoğlu, 1999). Bu da, özellikle 1990’lı yıllardan itibaren, entellektüel kesim ile kentleşmeye halen uyum sağlayamamış kırsal kesim insanları

arasında, mizah dergilerinin bol bol nemalanacağı sınıflararası çatışma daha da keskin bir hâl alacaktır. Dolayısıyla, 2000’li yıllarda da Türk insanının yetersiz derecede modernleşmesi ve yaşanan sorunlar, bahsi geçen bu kuramsal çatışmayla da alakalıdır.

Türkiye’de modernleşme ve çağdaşlaşma tarihine bakacak olduğumuzda, yabancı kaynaklar arasında Daniel Lerner’ın Richard D. Robinson ile beraber ele aldığı “*Swords and Ploughshares: The Turkish Army as a Modernizing Force*” (Kılıçlar ve Saban Demiri: Bir Modernleşme Gücü Olarak Türk Ordusu) adlı makalesi oldukça detaylı bir şekilde, batılı gözünden Türkiye Modernleşmesini anlatmaktadır (Lerner & Robinson, 1960). Bu makalede Türk ordusunun kısa tarihçesine değinilir ve Lerner, ordunun sivil bürokrasi ile olan ilişkisinden bahseder.

Atatürk, siyasi ve toplumsal sistemin bir bütün olarak dönüşmesini istemektedir. Cahillik, dini dogmalar, kadın-erkek eşitsizliği gibi sorunlar giderilmelidir (Lerner & Robinson, 1960). Lerner, işte bunun gibi Atatürk’ün modernleşme yaklaşımlarından dolayı diğer modernleşen toplumlardan farklı olarak Türkiye’de askeri kesimin uzun bir süre pasif rol aldığını savunmaktadır (Lerner & Robinson, 1960).

Bernard Lewis, Yunanlıların ve İtilaf devletlerinin Anadolu’dan çekilmesiyle birlikte, yeni kurulan bu devletin liderliği için iki kuvvetin karşı karşıya kaldığını belirtmektedir: Bir tarafta askeri zafer ve halkçı tutumlarıyla değeri yükselmiş Meclis ve diğer tarafta da Müslüman kimliğine tutunmuş Saltanat’ın eski yönetim kadrosu. Bunun üzerine Atatürk’ün halifeliği kaldırmaya kesin kararlı olduğu belirtilmiştir (Lewis, 1991).

Berkes’e göre, Türkiye’de çağdaşlaşma süreciyle paralel bir şekilde etkisini gittikçe artıran bir gelenekselleşme süreci de devam etmiş ve kurulan yeni devletin bir din devleti olması gerektiğini savunanlar olmuştur. Cumhuriyet ile bu varolan eski şeriat düzeninin hukuk alanının dışına çıkarılması ile son bulan tartışmalar, din işlerinin ayrı tutulması gerektiği düşünülerek oluşturulan hukuk sistemiyle güçlendirilmiş ve ulusal bütünlüğün oluşması için gerekli çabalar sarfedilmiştir (Berkes, 1978).

Halifelik kalktıktan sonra, uzun süredir aynı kadroyla giden Meclis yeni bir seçime gitmiş ve bunun sonucunda 286 yeni milletvekili çıkarmış, Atatürk’ün önderlik ettiği milletvekilleri de yeni Türkiye devletine uluslararası statü kazandıran Lozan antlaşmasını kabul etmişlerdir. Atatürk, varolan sistemdeki karışıklıkları ortadan kaldırma amaçlı

(halifeliğin devam etmesi gibi) düzeltme planını tamamlayıp gerekli hazırlıkları yaptıktan sonra, 29 Ekim 1923'te devletin yönetim biçiminin Cumhuriyet olduğunu ilan etmiştir. Bundan böyle halk, padişaha veya halifeye bakmaksızın kendi kendisini yönetecektir. Bunun ardından ise halifeliğin kaldırılması ve Osmanlı handedanının ileri gelen mensuplarının sürgüne gönderilmesi yapılacak bir sonraki hamle olacaktır (Lewis, 1991).

Atatürk'ün devlet politikası, milletvekilleri adaylarının aynı anda hem asker hem de siyasetçi kimliğine sahip olamayacağını düşünerek, kendisi gibi asker kökenli siyasetçileri “ya siyaset ya da askerlik” düsturuyla iki seçenektan birisini seçmeye zorlamış ve Türk genelkurmayını Başbakanlığa, yani askeri sivile bağlamıştır. Lerner, Atatürk'ün Türk milletinin kurtuluşunu bilimsel ve ekonomik gelişmelere bağlamış ve bu alanlarda kazanılacak zaferlerle Türk milletinin kurtuluşunun gerçekleşeceğini savunmuştur (Lerner & Robinson, 1960).

Yapılan onca köklü değişiklikler, halifeliğin kaldırılması, dini hükümdarlığın ortadan kaldırılması ve Atatürk'ün kişisel yükselişine karşı olanlar, çoğalarak çeşitli isyanlarda bulunmuşlar ve derviş şeyhler bu ayaklanmaları yönetmişti. Bunun üzerine Mustafa Kemal'in tekkeleri kapatarak, birlikleri dağıtarak ve birlik olmalarını engelleyip özel kılık kıyafetlerine yasak koyarak dervişlere karşı harekete geçmiştir (Lewis, 1991).

Türkiye'de modernlik, “geleneksel toplumun çözülmesi” olarak başlamışken, sistemin yeni politika üretme noktasında askeriye ve ilmiye, toplumsal taban olarak kalmaktadır (Lerner & Robinson, 1960). Cumhuriyet kurulduktan sonra Atatürk'ün askeri kuvvetleri siyasetten uzak tutma çabalarına rağmen, ülkenin çıkmış olduğu zor durumlar da ele alındığında yapılan kalkınma planlarından çalkantılı dönemlerde oluşan sorunlarda Türk askeri devreye girmiş, dolayısıyla tamamen siyasi anlamda pasif bir rol almamıştır (Lerner & Robinson, 1960). 1945 yılına gelindiğinde, herhangi bir dış tehditin artık bulunmayışı, siviller tarafından yapılan yenilikler, askerlerin siyasetten daha soyutlanması gibi sebepler ordunun modernleştirici güç olma unsurunu elinden almıştır (Lerner & Robinson, 1960).

Modernleştirici olarak, demokrasinin gelmesi Türkiye tarihinde yeni bir sayfa niteliğindedir. 1950 mayısında muhalefetin iktidara karşı üstün gelmesi, birçok şeyin değişmesine sebep olacak bir sürecin başlangıcıdır. 27 yıllık CHP iktidarının sona ermesi,

Türkiye’de alışlagelmedik bir şekilde muhalefet ve hükümet kavgası yaratacak ve demokrasi açısından siyasi bunalım yaşanılacaktır. Nitekim 1950 mayısında, 408 demokrat, 69 Halk Partili 1 Millet Partili ve 9 bağımsız milletvekilinden olmak üzere bir meclis seçilmiştir. Halk Partililerin, ellerinde güç varken bu tablonun oluşmasına izin vermeleri bugün halen sorgulanan bir eylemdir. Nitekim Lewis, bunun şartlarının halen özellikle doğuda süregelen feodal toplum yapısı yüzünden ağa ve toprakbeylerinin etkisinde kalan köylülerin Halk Partisi’ni kendilerine zulmetmiş şeklinde görmesi ve 1940’lı yıllarda artışa geçen dini görüşlü kesimin laikleşme politikası yüzünden asla Halk Partisini affetmediği halde Halk Partisinin bu yükselişe karşı koymadığı en temel sebepler arasındadır. Artık bu dışlanan kesimin Halk Partisi’ni şikayet edebileceği bir başka parti bulunmaktadır. Artık iktidar, olabildiğince batı odaklıdır ve Amerikan politikalarına yakın, komünist Rusya politikalarından ise olabildiğince uzaktadır (Lewis, 1991).

Lerner, Türk ordusu bu gelişmeleri izlerken, Amerikan askerlerinin 1948 tarihli askeri yardımına bir kilometre taşı şeklinde bakmaktadır. Amerikalı askerler, orduya geleneksel yöntemlerin yerine yeni bir misyon sunarak, bu misyona uygun düşünce ve yöntemler kazandırmıştır (Lerner & Robinson, 1960). Nitekim, 1949 yılında Cumhuriyet Halk Parti’li Nihat Erim, “Türkiye’yi küçük bir Amerika yapacağız!” derken, Türkiye’nin önündeki 50 yıllık gelişme sürecini görmüş gibiydi (Hürriyet Gazetesi, 1999). Demokrat Parti’nin lideri Celal Bayar, bu söylemi değiştirip, 8 yıl sonra “Öyle ümit ediyoruz ki, 30 sene sonra bu mübarek memleket 50 milyon nüfusu ile küçük bir Amerika olacaktır.” Sözü, öngörüye dönüşüp gerçekten de 30 yıl sonra 65 milyonluk bir nüfusa ulaşmış ve Amerika’nın etkisi altında olan küreselleşmeyle şekillenmeye başlamıştır (Hürriyet Gazetesi, 1999). Lerner, 1952 yılında bazı Amerikan askerlerinin de Türkiye’ye gelip batıcı modernleşme misyonu yüklediğinden bahsetmiştir. Bu dönemden sonra da genç ve modern subaylar yetişmiş ve Lerner’a göre modern toplumun yetişmesinde öncülük misyonunu orduya yeniden kazandırmıştır (Lerner & Robinson, 1960).

Ordu ile olan modernleşme sorunları bir kenarda dursun, Cumhuriyet rejiminin sorgulanmasına sayıları gün geçtikçe artan bazı radikal dini kesimler tarafından bu dönemlerde başlanmış ve günümüze kadar artan bir oranda gelmiştir. Berkes, bu durumu şöyle açıklar: “... din sorunu Cumhuriyetin dünya çapında örnek sayılacak türdeki

çözümünün üzerinden elli yıl geçtikten sonra gene böyle bir sorun üzerinde uğraşılması, ... akla gelebilecek anlamsızlıkların en kötüsüdür” (Berkes, 1978).

Bu dönemden sonra Lerner’a göre 1960 Darbesi Atatürk’ün siyasi anlayışı ile ciddi bir kırılmayı temsil etmektedir. Lerner, bu tarihe kadar askeriyenin siyasi hayattan çekilmiş olmasının sebeplerinden birisinin, sivillerin o güne kadar askerlerden daha başarılı politika yapmaları olduğunu savunmuştur (Lerner & Robinson, 1960). Amerikan askerlerinin Türk ordusuyla olan yakın ilgisi, kısa süre içerisinde askeri darbeye dönmüştür. Türkiye Cumhuriyeti’nin beşinci Cumhurbaşkanı olan Cevdet Sunay’ın “Donumuzu bile Amerika veriyor” sözü, hafızalara kazınarak artık Amerikan siyasetinin ve bağımlılığının, Türkiye ve ordusu üzerinde oldukça yoğun bir şekilde yer ettiğini kanıtlar niteliktedir (Doğan, 2007). Buna, Amerika’nın İkinci Dünya Savaşı sonrasında ulus-devletleri kendine bağımlı yapma stratejisinin Türkiye ayağı da denilebilir.

Lewis, Türkiye’de temel değişikliğin, İslam kökenli bir imparatorluktan milli bir Türk devletine, ortaçağ teokrasısından anayasalı bir cumhuriyete ve feodalizmden modern kapitalist ekonomiye reformcu dalgalarla uzun bir sürede tamamlandığını belirtmiştir (Lewis, 1991).

1980 darbesi ile ardından gelen kapitalist tabanlı küreselleşme politikalarının Amerikan politikalarıyla olan benzerliği de sözkonusudur. 2000’li yıllarda toplumsal değişme geçiren veya geçirmiş bireylerin, ikinci kuşaklarla olan ilişkileri ve/veya ikinci kuşak kentleşme sorunları yaşayanların, Türkiye’deki Amerikan odaklı çağdaşlaşma ve modernleşme kavramlarıyla biçimlenen toplumsal hayat yüzünden bu geçiş sürecinde takıldıkları veya uyum sağlayamadıkları gözlemlenmiştir. Bunu daha iyi anlayabilmek için, halkın ekonomik modernleşmesini doğrudan etkileyen küreselleşme, neo-liberalizm ve teknoloji alanında yapılan gelişmelere göz atmakta fayda bulunmaktadır.

1.2 Küreselleşme, Teknolojik Gelişmeler ve Neo-liberalizm

Globalleşmenin Türkçe karşılığı olarak kullanılan “Küreselleşme”, ekonomik içerikli bir kavram olarak ortaya çıkmıştır (Tezcan, 2002). Toulmin, insanların giriştikleri faaliyetlerin, zaman içerisinde gitgide buldukları toplumu aştığını belirtmiş, iletişim,

spor, müzik, ticaret vb. başlıklar bir ülkenin sınırları içinden taşmaya başlamıştır. Böylelikle, insanların farklı kültürleri tanıması için küreselleşme olumlu bir etken gibi görünmektedir. Mal, fikir ve hizmet alışverişi daha zengin olmakta ve kişilerarası deneyim paylaşımı eskisinden daha verimli bir şekilde gerçekleşmektedir (Toulmin, 1999).

Küreselleşme tanımı, bir yandan dünya toplumlarının birbirine benzeme ve buna bağlı olarak da tek bir küresel kültürün ortaya çıkma süreci, diğer yandan da toplulukların, toplumların kendi farklılıklarını tanımlama, ifade etme süreci olarak kullanılmaktadır (Sarıbay & Keyman, 2001).

Buna göre küreselleşme, siyasi, ekonomik ve kültürel harmanın, düşünce ve görüşlerin, teknolojilerin küresel düzeyde kullanılması, sermaye dolaşımının ülke boyutundan dünya boyutuna çıkması, ulus-devlet sınırlarının aşılmasıyla birlikte yeni etkileşim biçimlerinin ortaya çıkması, dünyanın ‘küçülmesi’, rekabet pazarının artışı, kısaca dünyanın tek pazar haline gelmesidir (Kaçmazoğlu, 2002).

Başka bir açıdan bakıldığında küreselleşme, bir dünya pazarı olarak değerlendirildiğinde “rekabet” kavramı da bunun içinde olacaktır. Dolayısıyla küreselleşme, “ulusal politika”ları iyi pazarlamayı da beraberinde getirmekte ve bunun sürdürülebilir olmasını söylemektedir (Toulmin, 1999).

Ne şekilde bakılırsa bakılsın, teknolojik gelişmeler, ekonomik ve ideolojik etkenler küreselleşmenin ana etkenleri arasında sayılabilir (Balay, 2004). Bilişim teknolojilerinin ucuzlaması ve yaygınlaşması bilgi akışını hızlandırmış, zaman, mekân ve mesafe algılamalarını değiştirmiş, kültürleşme sürecine ivme kazandırarak küresel değerlerin oluşmasına zemin hazırlamıştır (Kaçmazoğlu, 2002).

Modernitede “ulusal” ayrıcalıklı bir konumdayken küreselleşme içerisinde bu konumunu kaybetmiş görünmektedir. Ulusal zaman ve mekan içerisinde yer alan toplumsal ilişkiler artık farklılıkların vurgulandığı zaman ve mekanlara taşınmıştır (İçli, 2001).

Emre Kongar’a göre, küreselleşmenin iki kaynağı bulunmaktadır. Birincisi teknolojik, diğeri siyasal kaynaktır. Teknoloji kaynağını da iki farklı devrim oluşturmaktadır. İlki iletişim teknolojisi devrimi (telefon), ikincisi ise bilişim teknolojisinin

devrimidir (bilgisayar). Telefon ve bilgisayar, bir arada geliştiği için yeni bir teknoloji “İletişim ve Bilişim Devrimi” doğmuştur (Kongar, 2001).

Bilgi veya enformasyon toplumu, insanların yaşamlarını ilgilendiren çeşitli enformasyona kolayca erişebilmelerine, bu enformasyonu bilgiye çevirebilmelerine ve dolayısıyla da kendilerini geliştirebilmelerine olanak tanıyan bir toplum olarak tanımlanmaktadır (İrzık, 2002).

Faruk Kocacık, küreselleşmeye bağlı olarak ilerleyen teknolojik gelişmelerin her topluma göre farklılık göstereceğini söyleyerek, toplumsal yapıyı sanayi ve bilgi toplumu olarak ikiye ayırmış ve onları şu şekilde değerlendirmiştir:

Yeni teknoloji ilk olarak üretim sürecimde yani ekonomide kullanılır. Bu da yeni iş, bölümü ve uzmanlaşmalara neden olur, yeni meslekler doğar. Teknolojinin sosyal alandaki yansımasıyla ortaya çıkan yeni meslekler ve sosyal tabakalar, örgütlenecek toplumda kendi ağırlıklarını hissettirmeye başlar ve yeni gelişen siyasal grupların siyasal mücadelesi ortaya çıkar. Sosyal alanda özgür ve eşitlikçi bireyler ortaya çıkmış, ulus-devlet parlamenter yapı ve demokrasinin doğmasına yol açmıştır. Teknolojik yenilenmenin en son yaşandığı alan ise kültürel alandır. Bireyler sahip oldukları değer, kuram ve davranış kalıplarını korumak isterler. Bu nedenle teknolojik yenilenmeler kültürel alanda gecikmeli olarak yansılar (Kocacık, 2003).

Küreselleşmenin, teknolojik gelişmeleri tetiklediği, aynı şekilde teknolojik gelişmeler sayesinde de küreselleşmenin gün geçtikçe daha hızlı yayıldığı farkedilmektedir. Dolayısıyla, işin bir yandan da ekonomik boyutunu incelemekte fayda vardır. Küreselleşmenin beraberinde sunduğu ekonomik ideoloji “neoliberalizm”, 20. Yüzyılın son çeyreğine damgasını vurmuştur. Neoliberalizm için kesin bir tanımlama yapmak güçtür, ancak 1980’li yıllarda ABD başkanı Reagan ve İngiltere Başbakanı Thatcher ile özdeşleştiği birçok kişi tarafından kabul edilmektedir, hatta zaman zaman da Reagan doktrini olarak da kabul edilmektedir (Volsky, 1987).

Pierre Bourdieu, neoliberalizmi “saf pazar mantığının yoluna çıkabilecek tüm kolektif yapıları ortadan kaldırmaya yönelik bir programdır” şeklinde tanımlamıştır (Bourdieu, 1998). Bu yeni ekonomik düzeni inceleyebilmek için, önceki dönemde ne olduğuna göz atmak gerekir, İnaç ve Demiray, Refah devletinin, Batı Avrupa’da kapitalizmin demokrasi ile, sermayenin de işçi sınıfı ile uzlaşmasının arkasındaki yapı taşı olduğunu belirtmektedir. Bu toplumsal uzlaşma sermayeyi ekonomik açıdan serbest

bırakırken, işçi sınıfını siyasal açıdan güçlendirmiştir (İnaç & Demiray, 2004). 1980’li yıllarda küreselleşmeyle birlikte yeni bir döneme girilirken, bu varolan düzen yeni ideoloji tarafından bitirilmiştir. Eski refah devleti yerini, küçük ama güçlü devlet mantığıyla hareket eden neoliberalizm siyasal ideolojisine bırakmıştı (Özkazanç, 1997). Bunun tetikleyici sebeplerinden en önemlisinin, 1970’deki kriz ortamının ardından ortaya çıkan çeşitli hareketler (kadın, çevre, barış) ile 1968 kuşağının öğrenci olayları da refah devletinin kontrolünün elden kaydığını düşündürmekte ve finansal olarak güçlü kesimi bu durum rahatsız etmekteydi. Dolayısıyla, yeni özgürlükçü olan bu siyasi ideoloji, Işıklı’ya göre ne yeniydi ne de özgürlükçüydü, hatta birçok muhafazakar öğeyi de bünyesinde barındırmaktaydı (Işıklı, 2002). Özellikle, neoliberaler ne kadar özgürlükçü olduklarını belirtse de, kendileri dışındakileri fikirlerine pek açık olmamışlardır. Belsey, bu durumu neoliberalerin savundukları bu durumu kendi ilkelerini koruma doğrultusunda oldukça muhafazakar oldukları şeklinde değerlendirmektedir (Belsey, 1994). Neoliberalizm, kendisinin benimsediği değerler dışındaki herhangi bir değer varlığını sakıncalı bulmaktadır.

Neoliberalerin amacının kapitalizme yön vermek olduğunu düşündüğümüzde, o dönemde Reagan ve Thatcher’ın yeni şekillendirdikleri ekonomik düzen ile ilgili olarak yaptıkları uygulamalar gelmektedir. Bu uygulamalarda, fakirliğin ve işsizliğin sorumsuz bireyler olduğu söylenmiş ve gerçekçi siyasetin sürdürülebilmesi için, ilki ülkenin koşullarının kötüye gitmesi ve ikincisi de ülke çıkarları için serbest piyasa ve özelleştirmeden başka bir seçenek olmaması olarak, iki temel ahlaki koşulun olması gerektiği belirtilmiş (Helvacıoğlu, 2002), Reagan yönetimindeki Amerika gerek ekonomi politika, gerekse siyasal ahlak açısından bireycilik ve özelleştirme siyasetini benimsemiş ve bunun üzerine karar alarak darülaceze ve akıl hastanesi gibi yerleri boşaltarak bu insanların bakımını yardımseverlere paslamış ve sokakların birçok evsizle dolmasını sağlamıştır (Işıklı, 1992).

Devlet yapısı olarak neoliberalizm, önceki dönem devlet yapısına göre değişik bir modelle çıkmaktadır. Neoliberalizm daha demokratik, çoğulcu ve katılımcı olduğunu iddia etmesine karşın ekonomik ideolojisi ile ekonomiyi siyasetleştirilmektedir (İnaç & Demiray, 2004). Böylelikle devlet, ekonomideki yerini özelleştirme ile özel sektörlere bırakmaktadır. Buna göre, devletin ekonomik büyüme makinesi özel sektör haline gelir,

kamulaşan sektörler azalır, birçok devlete ait kuruluş özelleştirilir, rekabet için birçok özel sektöre yer verilir, gümrük anlaşmalarından vazgeçilerek birçok malın giriş çıkışının artması sağlanır. Bu durumda, siyasetten arındırılmış bir ekonomide demokratik olarak insanların tartışıp sorunlara çözüm bulabileceği bir ortam görünmemektedir, çünkü devletin korumacı yapısını sağlayan kurum ve kuruluşlar yabancı firmaların kontrolü altındaysa haksızlık ve adaletsizliğin toplum içerisinde artması özel sektör için pek bir anlam taşımamaktadır. Böylelikle fark edildiği üzere, ulus-devletin bazı işlevlerinin küreselleşmeyle birlikte neoliberalizm karşısında da azaldığı görülmektedir. Türkiye’de ise, 1980’li yıllarda Turgut Özal hükümetiyle başlayan küreselleşme, 2000’li yıllarda AK Parti hükümetlerinin özelleştirme politikalarıyla birlikte birçok kamu kurum ve kuruluşları özelleştirilmiş, kendisi de bunun gayet normal bir durum olduğunu belirtmiştir (Radikal Gazetesi, 2005).¹

Neoliberal düzende, “devlet ve birey” ilişkisi adına da söylenmesi gereken şeyler vardır, çünkü neoliberal düzende, bireysellik en önemli unsurdur. Önde gelen neoliberalist düşünürlerden Friedrich von Hayek de neoliberalizmin sosyal teorisini bireysellik üzerine kurmuştur.

Çakır, Hayek’in bireysellik tanımını “Gerçek bireycilik öncelikle bir toplum kuramı, insanın toplumsal yaşamını belirleyen güçleri anlamak için bir çabadır. Ancak bundan sonraki aşamada toplumun bu algılanışından siyasal kurallar türetilebilir ” şeklinde tanımlamıştır (Çakır, 1987). Hayekçi düşünce sistemine göre, “toplumun faydası” “halka yararlı” gibi tanımlamalar belirsizdir ve neoliberal sistemde böyle bir şeye yer yoktur. Yayla bu durumun, bir bireyi toplumun veya başka bir bütünün iyiliği için kullanma amacının bireyi bir araç haline getireceğini, dolayısıyla onu başkalarına kurban etmek anlamına geleceğini açıklayarak Hayek düşüncesini netleştirmiştir (Yayla, 2002).

Hayek, liberallerin de kabul ettiği bireyin çıkarımı en iyi bireyin kendisinin bileceği tezini savunmaz. Hayek, bir bireyin en iyiyi bilmesinin imkansız olduğunu söylerken, zaten bilmesinin de gereksiz olduğunu düşünür. Önemli olan, herkesin yapacağına inandığı

¹ Dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, “Çünkü ülkemizi pazarlamakla mükellefim. Bunu her ülke başbakanı yapıyor” demiştir. Bu da neoliberal politikaların 2000’li yıllarda Türkiye üzerindeki etkisini göstermek üzere oldukça etkin bir delil olmaktadır.

şeyleri denemesinin ve bunun sonuçlarının görülmesinin imkanı olduğu bir sosyal ortamın varolmasıdır (Hayek, 2000).

Neoliberalizm’de anlaşıldığı üzere, birçok şey rekabet temellidir, dolayısıyla bireyler arasında da rekabet olması için, her türlü bireysel eşitliğin mümkün olduğunca ortadan kaldırılması gerekmektedir. Devletin, herhangi bir bireyin hayatına karışıp bir ‘düzen’e sokmaya çalışması, özel hayata tecavüz olarak algılanır ve neoliberalizm, devletin hareket alanının daraltılmasından yana olur. Bu da üzerinde tartışılabilir sonuçlara götürmektedir, örneğin Hayek işsiz ve fakir birisinin, bütün ihtiyaçları karşılanmış bir askere oranla daha özgür olduğunu söylemektedir (Şaylan, 2003). Aynı şekilde zengin insanların da metrodaki evsizlerden daha az özgür olduğunu düşünmektedir. Fakat bu özgürlük durumunun para ile dengelendiği görülmektedir. Birçok zengin insan, çeşitli özgürlükleri satın alabilmektedir (Sağlık, özel mülk vb).

Neoliberalizm ile ortaya çıkmış ‘Yeni Sağ’ görüş, bireyin gelişmesindeki en büyük engelin fakirlik olduğunu vurgularken, bu eşitsizliğin devlet tarafından düzeltilmesine karşı çıkmaktadır. Eğer düzeltilmeye çalışılırsa, bu rekabet ortamına zarar verecek ve yine de fakirlik önlenemeyecektir. Bunun tek çözümünün sivil toplum kuruluşları olduğunu belirtmektedirler. Fakat, bu kuruluşlar yeterli sayıda olmazsa toplumdaki bireyler hiçbir şekilde rahat bir hayata sahip olamayacaktır. Yeterli sayıda olsa bile, devamlı yardıma muhtaç olmanın bu insanları derinden etkileyeceği kesindir. Herkesin kendisini düşündüğü bir toplumda, altta kalan fakir kesimin ne kadar yardım göreceği bir tartışma konusudur. Bireylerin kişisel özgürlüklerinin çok olması ve diğer bireylere karşı yabancı tutumları, neoliberalizmin bir başka tartışma noktası olarak da görülebilir. Kitle iletişim araçlarıyla enformasyona bir anlamda boğulan bireyleri kontrol etmek ve onların kendi başlarına özgürce hareket ettiklerini düşündürmek, her bir bireyin ekonomik, siyasi, sanatsal vb. düşünce tarzlarını yönlendirebilme olanağını doğurmuştur (Pekel, 1994).

Bireyselliğin ön planda tutulması toplumsal örgütleri ve demokrasiyi engellemekte, bireylerin üzerinde toplumun veya toplumsal sorunların önemi kalmamıştır. Bu da, bir sınıfa ve bir gruba bağlı olmayan bireyi ortaya çıkarmış ve öne atmıştır (Çakır, 1987). Böylelikle kapital ve neoliberal düzen, en nihayetinde beraberinde insanların birbirlerine yabancılaşmasını ve bireyselleşmelerini getirmiştir.

1.3 Toplumda Yabancılaşma ve Bireyselleşme

Yabancılaşma (ing. alienation), en genel anlamıyla bireylerin birbirlerinden, bir ortamdan veya süregelen bir dönemden uzaklaşmalarını ifade etmektedir (Marshall, 1999). Yabancılaşma hem kişinin kendi kendisine olduğu kadar başka bireylere olan uzaklığı da temsil edebilir.

Yabancılaşma kavramının ortaya çıkışı, insanlık tarihi kadar eskidir. Yapıcı'ya göre Hz. İbrahim, yabancılaşmış insan tanımının prototipi ve evrensel simgesidir (Yapıcı, 2004). Özellikle uzun yıllar boyunca, Hegel'e kadar yabancılaşma kavramı dini bir kavram olarak ele alınmıştır (Demirer & Özbudun, 1999). Bu tanımlamaya göre, peygamberlerin yalnızlık kavramının yabancılaşma olduğu söylenebilir ve çeşitli çağlar boyunca din adamları, tasavvuf inancı olan bireyleri, halk tarafından "cadı", "büyücü" olarak adlandırılan ve halkın görüş açısının dışında bir şeyler yaptığını belirten sıfatlara sahip bireyleri de bu yabancılaşma kavramının içine konulabilir.

Yabancılaşma kuramı, ilk kez Hegel'in "Tin'in Görüngübilimi" (Hegel, 1807) adlı eserinde görülmektedir. Hegel, insan hayatının betimlenmemiş, kavranamamış olması halinde bireyin doğal koşullardan uzaklaşacağını savunmuştur. Feuerbach ise olaya dini açıdan yaklaşmış ve din tanımını yaparken, insanın kendisine yabancılaşması olduğunu ileri sürmüştür (Feuerbach, 1854). Çünkü insanın, sahip olduğu somut güçleri, kavram açısından çok ötede olan Tanrı'ya karşı feda etmesi ve kendi bütünlüğünden vazgeçmesi gerekmektedir. Marx ise, daha farklı bir şekilde yabancılaşmanın ikinci planda kaldığını hissettirerek kapitalist sistemin işçileri, ürüne ve diğer şeylere yabancılaştırdığını söylemektedir (Marx, 2007). Marks, kapitalist sistemde işçilerin bir yaratma sürecinde değil, baskı sürecinde olduklarını söyler. Bireylerin, statü yarışı içinde olması, güç ve kültürel fark yaratma isteği, bireyin nesnelleşmesine yol açmaktadır.

Yabancılaşmanın temelini oluşturan en temel şey, bireyin topluma karşı sırt çevirmesi oluşturduğuna göre, sırt çevirdikten sonra yaptığı kendisiyle ilgili işlerin kontrol etme mekanizmasının eski çağlarda oldukça verimsiz olduğu söylenebilir. Fakat, bahsedilen neoliberal ve küresel politikalar sayesinde, yabancılaşma kavramı, bireyselleşmeye dönmekte ve sistem içerisinde herkesin bir birey olduğu ve gerektiğinde topluma inmesi gerektiği bilinmektedir. Bu zorunlu anlar dışında, birey tek başınadır ve

istediğini yapabilmekte özgürdür: bu diğer bireylerle rekabet halinde olması gerektiği de anlamına gelebilir.

Frankfurt Okulu, için ayrılmış bir toplumsal yapı, totaliterliğe yol açmaktadır. Kapitalist sistem, zamanla kitle iletişim araçlarının gelişmesiyle birlikte yerini kültür endüstrisine bırakacaktır (Swingewood, 1996). Kültür endüstrisi, aynı zamanda modern totaliterliğin de simgesi durumundadır. 20. Yüzyılın ikinci yarısındaki bu totaliter yaklaşımın birey ve toplum arasındaki dengeleri bozduğu da görülmektedir. Herbert Marcuse'un "*Tek Boyutlu İnsan*" adlı eserinde bu kuramı destekleyen birçok tez bulunmaktadır (Marcuse, 1997). Marcuse, günümüz modern toplumundaki bireylerin günlük ve tekdüze deneyimleri, çalışma hayatının yaratıcı gücü, insanı kendi özünden uzaklaştıran bir hale büründüğünü belirtmiştir. Böyle bir dünyada "zahmet, saldırganlık, sefalet ve adaletsizlik" kavramlarının hüküm sürdüğü, ve "sahte ihtiyaçların" egemenliğinde bir alan olarak tasvir edilmektedir (Swingewood, 1996). Foucault, post hümanist bir yaklaşımla modern dönemlerde bireyin ölümü kavramıyla, kişilerin modern teknolojiler sayesinde üretilen bir nesne olduğunu söylemekteydi. Neoliberal ve küresel politikalar bağlamında önceki başlıkta incelendiği üzere, teknolojik gelişmeler tarafından sömükleştirilen, nesneleşen ve yönlendirilen yabancılaştırılmış birey, Foucault'nun ve Frankfurt Okulu'nun kültür endüstrisine eleştirel yaklaşımıyla da böylelikle bağdaşmaktadır.

Ömer Aytaç, Malvin Seman'ın "*Yabancılaşmanın Anlamı*" (1958) adlı eserinde yabancılaşma sürecini beş maddeyle sıraladığını belirtmiştir: 1- Güçsüzlük 2- Normsuzluk 3- İzolasyon 4-Yaşamın anlamsızlaşması 5- İnsanın kendi kendine yabancılaşması (Aytaç, 2005). Bu sürecin kültür endüstrisi ile ilgisi derindir. Yabancılaşma ve Kültür Endüstrisi dışarıdan bakıldığında topluma eşitlik veriyormuş gibi görülse de, bireyselleşmeye katkıda bulunuyor iddiasında bulunsa da esasen bireyleri modern dönemde gelişen teknolojilerle birlikte gün geçtikçe daha sıkı denetim altına almaktadır. Bugünkü rasyonelleşmiş, endüstriyel ve teknolojik açıdan yetkin olan modern toplumda ve dünyada birey kendisini gün geçtikçe daha küçülmüş hissetmektedir. Modern kurumların katı ve kurumsal kimliği karşısında bireyler kendilerini yalnız ve izole edilmiş olarak hissedebilir ve bu da yabancılaşmayı tetikleyebilmektedir. Teknolojinin hayatın her alanına yayılıp etkisini artırması kültür endüstrisine ve kontrol mekanizmalarına güç katmaktadır. Foucault, bu

durumu 19. Yüzyılda Jeremy Bentham'ın tasarladığı Panopticon² adlı gözetlenebilir hapishane ve günümüz modern dünyası ile özdeşleştirmiştir. Foucault, tıpkı bir hapishane gibi insanların yalıtılarak, dış dünyadan uzak fakat aynı zamanda bireyin her hareketinin gözlenebildiği bir durumdan bahseder. Foucault, denetimin tüm toplumsal alanlarda olduğuna da dikkat çekmekte ve yaşamlarımızın daha çok kontrol altında olduğu gerçeğinin de gözardı edilmemesi gerektiğini eserinin genelinde belirtmektedir (Foucault, 2000).

Habermas, günlük yaşamda teknolojik ilerlemelerle birlikte hayatın rasyonel olması sayesinde sosyal dünyanın da kısıtlı ve bağımlı olduğunu savunmaktadır. Modern yaşamda oluşan rasyonellikler ve bürokrasiler, Habermas'a göre "hayatın kolonileştirilmesi" problemini yaratmaktadırlar. Böylelikle sistemsel olan bireysel, bireysel olan sistemsel olur ve bu yabancılaşma kökenli bireysellik sistemin bir parçası haline gelir (Habermas, 1984). Yabancılaşmış birey hakkında Ömer Aytaç, yabancılaşmanın bir yaşam stili olmasını şu şekilde özetlemektedir:

Bireyin yaşadığı bu baskılar ve giderek içine hapsoldüğü yabancılaşmış kimliği, kurumların iktidarını daha bir perçinler. Zira, yabancılaşmış birey, üzerinde her tür çekip çevrilme amelesine daha bir açıklık gösterir. İşine odaklanan, sosyal dünyadan kopan insan, kurumsal hedeflere ulaşmayı kolaylaştırır. Ancak, yabancılaşma ethosu, bireyi kaçışçı eğilimlerin tutsağı haline de getirir. Yeni heyecanlar, zevkler tatma isteğini kamçılar. Sıkıcılık ve monotonluk yüklü hayattan uzaklaşma isteği, kişiyi farklı dünyaların aktörü yapabilir. Bu insanlar genelde, metalara çılgınca sahip olmak isterler ve hep yeni şeyleri arzularlar. Edilgin ve sürekli yönlendirilmeye açık bir tabiata sahiptirler. Bu durum, onları toplumun etkin ve duyarlı bir parçası olmaktan uzaklaştırır, metalara ve onları üreten makinalara tapınmalarına ve kendileri ile sosyal çevre arasında bir yabancılaşma duvarı örmelerine neden olur (Aytaç, 1981).

W. Mills ise, Beyaz Yakalılar adlı eserinde, bu çalışmanın ileride "*Yeni Orta Sınıf*" bağlamında değerlendirildiği bir sınıfın yaşadığı yabancılaşma sürecini 1953 yılında ele almıştır. Bu süreçte bireyler, çalışmalarından bir sonuç alamamakta veya aldıkları sonuç yetersiz kalmakta, bu da bireyin kendi emeğine karşı yabancılaşmasına sebebiyet vermektedir. Bu durum, "beyaz yakalı" diye adlandırılan *Yeni Orta Sınıf*'in artışıyla

² "Jeremy Bentham tarafından geç 18. yüzyılda hapishane için tasarlanan mimari biçim. Yunanca bir kavram olan panopticon, "göz önündeki yer" anlamına gelmektedir. Bentham'ın panopticonu, Tanrının her şeyi görüyor olmasının din dışı bir "paradisini" temsil eder. Denetleyenler, tıpkı Tanrı gibi görünmezler. Bentham, buradaki belirsizliği/görünmezliği, itaat etmenin bir aracı olarak görür. Çünkü, denetleyenlermahkumları gördüğü halde onlar denetleyenleri göremezler, mahkumlar, bir bakıma kendi kendilerinin polisi gibi hareket ederler" (Aytaç, 2005).

beraber doğru oranda artmaktadır. Birey, çok istediği ve hiçbir zaman sahip olmasının mümkün olmadığı şeyleri sosyoekonomik konumu sayesinde elde ettiği halde, üretim sürecine dahil olamamakta ve kendisine ait olmayan şeylere de yabancılaşma hissi duymaktadır. Tolan, bu yüksek derecede yaşanan yalnızlığın ve yabancılaşmanın, kendilerine sunulan eğlence biçimleriyle birlikte bu eksikliği gidereceklerine dair olan inancın aslında gerçeklik payı taşımadığını, aksine bireyi bütünü yalnız ve yabancı konuma soktuğunu belirtmektedir. Bu eğlence denilen ürünler, esasen ticari, yapay ve rasyonel olarak düzenlenmiştir ve bireyin mutluluğu öncelikli değildir (Tolan, 1981).

“Beyaz Yakalılar” sınıfı, Mills tarafından tepkisiz ve biçimlendirilmiş olarak görülür. Mills’e göre, bu kesim bir şey üreterek değil, başkasının ürettiği şeyleri başka biri için kazanca çevirmeye çalışmaktadırlar ve sınıf bilincinden yoksundurlar (Mills, 1953). Bunun nedeni de yalnızlığın getirdiği bir sınıfa ait olamama hissiyatıdır. Böylelikle bu kesim bilhassa iş hayatında, kendi kişiliklerini ve özelliklerini de bu kapitalist pazarlama süreci içinde gördüklerinden dolayı Wallace-Wolf’a göre kişinin kendisine ve toplumuna yabancılaşmasının en uç safhasını oluşturmaktadır (Wallace & Wolf, 2004).

Weber’e göre, dünya esasen duygusuzdur. Yani, tanrısal veya başka bir şeyin oluşumunun yeri değildir. Bu da akılcılığın sonucu çıkmıştır. İlk çağlardaki mistik ve doğaüstü olayların tek tek yorumlanabilmesi ve mantıklı açıklamalar getirilebilmesi, din kavramının güçlülüğünü azalttığı gibi bireylerin daha akılcı yaklaşmasına ve bu sefer daha farklı sorular sormasına sebep olur. Bu da bireyin yabancılaşmasına sebebiyet vermektedir (Weber, 1968).

Modern toplum, Zijderveld’e göre esasen soyut bir toplum olmakta ve bireyin gerçeklik, anlam ve özgürlük gibi değerleri anlayabilmesi için kişiye yardımcı olma yetisini kaybetmiştir. Endüstriyel kurumlar, bürokrasi, kamuoyu, devlet vs. bir bütün olarak ele alındığında bireyin doğuştan hakkı olan şeyleri yok etmeye çalışır, anlam karmaşasına ve özgürlük kısıtlamasına sebebiyet verir. Sosyal ilişkilerin bireyler tarafından çabucak tüketilmesi, bireyin varolan kurumlarla herhangi bir bağ kuramaması ve doğal olmayan, her an her şeyin olabileceği büyük şehirlerde bir kaos içerisinde süren hayatların bireyler tarafından aidiyet hissiyatının kaybolmasına ve bireyselleşmesine yol açmaktadır (Zijderveld, 1985).

Zjiderveld, sistem içindeki insanların artık değer yargıları taşımayan ve kişisel davranmayan bireyler olduklarını söyler ve bürokrasinin de bu tarz insanlara ihtiyaç duyduğunu belirtmektedir (Zijderveld, 1985). Çünkü varolan sistemde bireyin, kurumun dışına çıkması oldukça zor bir süreçtir ve bu sistemden dışa çıkma, bireyi çok daha büyük bir yalnızlığa itecektir. Modern bireyler, bu kuralları sorgulamadan uygular ve bu kuralları pratik bir biçimde uygulamayı alışkanlık haline getirir. Zjiderveld, toplumun kurumsal yapılarının özelleştiğini (neoliberalist politikalar doğrultusunda) söylemekte ve kurumlar kendi çıkarlarını düşünmek zorunda kalıyorlar. Bireyler ise sosyal ortamlardan kendi iç dünyalarına çekilip bir anlamda tutsak olarak yaşamlarını sürdürmeye çalışmaktadırlar. Böylelikle, etrafta özel kişilerden daha çok tüzel kişilere rastlanılmaktadır. Bireysel özgürlükler, kurumsal özgürlüklere yerini vermiştir (Zijderveld, 1985). Fakat Zjiderveld, bireyin “uyum” kadar “protesto” hakkını bulduğunu belirterek, bir uyanış ile bireyin kendine gelmesi sonucu birçok şeyin bireyselleşme tanımı adına hala değişebileceğini savunmaktadır.

1.4 Değerlendirme

Dünya sosyoekonomik tarihine kısa bir bakış atıldığında, akılda kalan önemli unsurların ilki 16. Yüzyılda Doğu'nun sahip olduğu Batı'ya karşı olan egemenliği kaybetmesi, kendi gücünün bir sömürü kaynağı olması ve Batı'nın güçlenmesine sebebiyet vermesi, bununla birlikte ekonomik refaha kavuşan Batı ülkelerinin modernleşme, çağdaşlaşma ve batılılaşma gibi kavramlar üzerinden kültürel bir şekilde de Doğu medeniyetleri üzerinde etkilerini gösterme çabası olacaktır.

Bu çaba, bir şekilde meyvesini verecek ve batı-doğu çatışmasının kültürel boyutlarda devam etmesini sağlayacaktır. Bununla birlikte, bütün bir dönemi etkileyen II. Dünya Savaşı sonrasında toplumlar için çeşitli sonuçlar çıkacaktır. Bu savaşın dünya için en önemli sonuçlarından birisi Avrupa'nın sömürgeleştirme politikasının sonlanması ve Amerika'nın sömürsüzleştirme politikasının yükselmesidir. Birçok devlet, bu politika sonucunda Amerika'nın yardım paketlerini kabul ederek kendilerini Amerika'ya bağlı kılmışlar ve SSCB'nin de dolaylı yoldan yıkımında rol üstlenmişlerdir.

SSCB'nin dağılmasının ardından komünizmin kapitalizm tarafından yenildiği söylenmiş ve neo kapitalist politikalar uygulanmaya başlanmıştır. Bu politikalar, 1980 darbesinin ardından Türkiye'de de yankı bulmuş, Reagan ve Thatcher'ın ekonomik politikası olan Neoliberalizm ile desteklenmiştir. Küreselleşmenin özünde ilkesel olarak kötü bir şey olmasa da, bunu kötüye kullanan güçler ortaya çıkmıştır. Küreselleşmeyle Türkiye'ye bir çok yabancı marka ve ürün girmiş, varolan Pazar dağılımını bir anda değişimini sağlamış ve yerel üreticiyi zor durumda bırakırken, hemen ardından uygulanmaya başlanan neoliberalist politikalarla rekabeti artıracakı düşünülen özelleştirmeler yapılmış ve kamuya ait olan sanayiler, fabrikalar, kurum ve kuruluşlar yerli ve yabancı firmalara satılıp özelleştirilerek, devletin üretimde sahip olduğu olanakları azaltmış ve sosyal devlet alanındaki yetki gücünü bir anlamda kısıtlamıştır.

Bütün bunlar toplumsal çapta yaşanırken, bireyin yaşadığı süreç ise buna paralel gelişmiştir. Yabancılaşma sürecinin neoliberal ve neokapitalist politikalarla "bencil" diye tanımlayabileceği bireyselleşmeye doğru kayması sonucunda özellikle büyük kentlerde insanlar birbirlerine karşı ilgisiz ve vurdumduymaz bir konuma gelmişler, yabancılaşmışlar ve hayatın her alanında birbirleriyle vahşi bir rekabet içinde yaşamaya başlamışlardır. Bireylerin, kendi kişisel özellikleri ve yetenekleri de bu rekabette pastanın daha büyük dilimini almaya yönelik çabalara katılınca, kendi kimlikleri özünde yok olmakta ve Mills'in de belirttiği üzere üretim sürecinde kendisine yer bulamayan bireyin tüketimi artmakta ve aynı oranda da çevresine ve diğer insanlara karşı yabancılaşma hissiyatı duymaktadır.

2000'li yıllara gelindiğinde ise Türkiye'de oldukça yoğun bir kapitalizm tabanlı küreselleşme ve neoliberalist politikalarla rastlanmaktadır. Her gün özelleştirilen farklı kamu kurum ve kuruluşları, dinin Türkiye'de halk tarafından en çok önemsenen kriter olması (ntvmsnbc, 2010) ve bir yandan da doğu kültürünün bol olduğu bir toplumda "beyaz yakalı" sınıfın batı kültürü kökenli bir hayat yaşaması, kültürel ve sosyoekonomik anlamda bir kaosun içinde olduğunu göstermektedir. 2000'li yıllardaki Türk filmlerini incelemeden evvel, bu toplumsal değişime ve oluşan sınıf farklılıkları zeminine de yakından bir göz atmakta fayda vardır.

II. BÖLÜM

TOPLUMSAL DEĞİŞİM, SINIF FARKLILIKLARI VE TÜRKİYE

Toplumsal Değişme kavramı, bir toplumun bütünü ilgilendiren olaylar ve eylemlerdir. Bu eylemlere bağlı olarak bir kişinin çevresi, onun kişisel yorumuyla birlikte daha iyi veya daha kötü olabilir. P. Berger'e göre, bütün toplumların bazen yavaş bazen de ani değişimleri aslında ekonomik ve teknolojik gereksinimlerin ortaya çıkmasıdır (Berger & Berger, 1973).

Toplumsal değişim kavramı hakkında yapılan hemen hemen her tanımda toplumun yapısındaki değişiklikten bahsedilmektedir. Öyleyse toplumsal değişmeyi kısaca sistemin değişmesi olarak tanımlamak mümkündür. Sistem, aralarında karşılıklı ve anlamlı bağlar olan öğelerden oluşmuş karmaşık bir bütündür (Güvenç, 1976). İnsanların hayatlarındaki değişiklikler bir 'modernleşme' süreci olarak da tanımlanabilir. Bu süreç, eskilerden bu yana gelen geleneksel yapının bozulmasına, kişiler arası ve aile içi bağlara, eski dönemlere göre 'zarar' vermesine sebebiyet verebilir. Bu değişim olgusunun hep olduğu, Herakleitos'un "Değişmeyen tek şey değişimin kendisidir" adlı sözlüyle çağlar boyunca açıklanıp özdeşleşmiştir. Ancak değişimin değişkenleri sabit değildir, ne zaman hangi yönde, nasıl ve nerede olduğu farklılık gösterir.

Toplumsal değişme, toplumun her sınıfında farklı şekillerde gerçekleşmektedir. Bu sınıflar, bir bütünü oluşturan öğeler olmalarına rağmen, kendi içlerinde değişim ve özgürlük konusunda ayrı bir bağımsızlık eğilimi gösterebilirler (Güvenç, 1976). Bazı sınıflar bir eylemden az etkilenip, diğer bir sınıf ise çok etkilenmiş olabilir. Yine de, ortak içinde buldukları kurumu da birlikte sürüklerler, dolayısıyla dengelerin oturması toplumsal değişme kavramı için bireysel değişime nazaran daha uzun sürebilir. Değişen toplumun her katında eş zamanlı ve yoğunluklu olarak görünmemesi, özellikle gelişmekte olan toplumlarda karşılaşılan bir durumdur. Bu toplumlarda modern kesim ile geleneksel kesim karşıtlık halindedir (Yasa, 1973). P. Sorokin, toplumsal değişimin temel dinamiğinin "kültürel" olduğunu söyler. Anlatılmak istenen "Kültürel" kavramı ise toplumsal yaşama ait gerçekliğin bir bütün olarak tanımlanmasıdır (Sorokin, 1992).

Toplumları değişik ölçülerde, değişik alanlarda ya da düzeylerde etkileyen toplumsal değişmeler, ekonomi gelişmenin, teknik ilerlemenin ve nüfus hareketlerinin

sonuçlarıdır. Bu nedenle Güçhan, 1980’li yılların sonuna kadar toplumsal değişimin boyutları olarak şu olgulardan söz etmektedir: Nüfus yapısında değişim, iç ve dış göçler, endüstrileşme-kentleşme, değer, tutum ve davranış değişimleri (Güçhan, 1992). Bu tanımlamanın üzerine gelen 1990’lı ve 2000’li yıllarda yeni iş kolları ve ihtiyaca göre yeni bir orta sınıf oluşması da görülmüştür. Bu çalışmada toplumsal değişim, ileriki bölümlerde yapılacak film incelemeleri ve erkek karakterlerin toplumla olan bağlarıyla ilgili olacak şekilde çeşitli başlıklar altında incelenecektir.

2.1 İç Göç ve Nedenleri

Üçüncü dünya kentlerindeki nüfus artışını ve gecekondü yerleşimlerini besleyen kırsal göç, tarihsel olarak ondokuzuncu yüzyılda ve yirminci yüzyılın başında üçüncü dünyanın iktisadi ve toplumsal yapısında meydana gelen temel değişimler tarafından hazırlanmıştır (Karpat, 2003). Türkiye’de kırsal kesim ile kentler arasında yapılan bu göçün sebeplerini inceleyelim. Türkiye’de tarım, 1950’lerden başlayarak uygulanan tarım politikaları ile kısmen de olsa pazar ekonomisine geçmişti (Tolan, 1977). Traktör gibi modern araçların kullanılmasıyla da az insan sayısı ile tarım yapılabilir hale gelmiş, ekilebilir toprakların sınırlı olması ve varolan toprakların da mirasla parçalanması sonucu “gizli işsizler” ortaya çıkmıştır (Güçhan, 1992). Bunun sonucunda insanlar, kendilerine iş bulmak için kentlerin yolunu tutmuşlardır. Aynı zamanda kitle iletişim araçlarının kentlerde kırsal kesime nazaran daha gelişmiş olması da göç etmeyi cazip hale getiren etmenlerden birisi olmuştur. Kartal, durumu şu şekilde özetler:

“İş olanakları sağlayan sanayi ve hizmet kuruluşlarının genellikle kentlerde ya da onların çevresinde kurulması, kentlerde elde edilen gelirin görece köylerden yüksek oluşu, kent yaşamının canlılığı, kentte eğitim, eğlence, sağlık vb. olanakların görece üstünlüğü ve fazlalığı nüfusu kentlere çeken başlıca çekici öğeler olarak görünmektedir” (Kartal, 1978).

1950 sonrası izlenen liberal ekonomi politikası ile sanayiler büyük şehirlere ve civarlarına kurulmuş, bu da göç eden nüfusun belli şehirlere yığılmasına yol açmıştır. Bu politika doğrultusunda halk arasında yaygın olan “İstanbul’un taşı toprağı altındır” benzeri deyişlerle kent yaşamı gün geçtikçe özenilen bir hayat stili haline gelmiştir. Ancak sanayileşmenin, kentleşmeye nazaran daha yavaş artması, kırsal kesimde zaten varolan işsizlik sorununu kentlere getirmiştir. Bununla birlikte, “kent köylüleri” ve yarı kentleşme

gibi deyişlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Ancak, göç edenlerin açısından bakıldığında varolan durumlarında az da olsa bir gelişme vardır ve daha da iyiye gitmektedir.

İç göç ve dolayısıyla oluşan kentleşme, toplumsal olarak bir takım sonuçlar doğurmaktadır. Sanayileşmesi aldığı göç oranından geri kalmış kentlerde ekonomik sorunlar oluşmaktadır. Kent nüfusunun artışıyla yeni konut ihtiyaçları da doğal olarak doğmaktadır, bunun için göç eden kesim, en kısa yoldan konut açıklarını kendilerine gecekondular yaparak halletmektedirler. “Gecekondulaşma”, Türk toplumunun önemli bir etkeni halindedir.

İç göçler bundan sonra da olmaya devam edecektir, artması veya azalması ise ekonomik ve teknolojik nedenlerle paralel olabilir. Kıray’a göre, bu süreçten geriye dönüş artık mümkün olmamaktadır ve “köylülük” tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de bitmektedir (Kıray, 1990).

2.2 Kentleşme Sorunları

Kentleşme, Tolan’a göre hem kırsal bir toplumun kentsel bir topluma dönüşme süreci, hem de ekonomik, toplumsal, siyasal ve kültürel etkinliklerin mekana yansımaları, mekanı şekillendirmesi süreci olarak tanımlanmaktadır (Tolan, 1977). Mekanların şekillenmesi esnasında, birbiriyle etkileşimli olarak o mekanlarda yaşayan insanların da değişimi sözkonusudur.

Bugünkü anlamda kentleşme tarihinin başlangıcı sanayi devrimi olarak kabul edilebilir. Üretim biçimleri değişmiş, insanların değer yargıları değişmiş ve kentleşmeyle beraber toplu halde belirli bir mekanda yaşamaya alışmaya başlamaları sözkonusu olmuştur. Türkiye’de kentleşme, sanayi ve sosyal hizmetlerdeki gelişmenin sonucu olan bir kentleşme olmamakla beraber aksine kırsal kesimdeki sosyal bozuklukların insanları köylerden itici etkilerin sonucu olan sağlıksız bir kentleşmedir (Tütengil, 1977). Köydeki olumsuz etkenlerin yanısıra kentlerdeki olumlu gözükten etkenler, Türkiye’nin bugünkü konumunu oluşturan şartlardır. Emre Kongar, “Kentlere göç eden nüfusun, Türkiye’nin

toplumsal ve siyasal yapısındaki değişimlerde önemli etkileri olmuştur ve olmaya devam edecektir” şeklinde durumu özetlemiştir (Kongar, 1979).

Göçle birlikte kentleşme sürecine dahil olan insanlar artık “gurbetçilik” kavramını doğurmuşlardır. Kelime anlamı, “yabancı yerlerde veya evin dışında olmak” anlamına gelen gurbet kelimesi, esasen bir mevsimlik göç biçimidir. Karadeniz bölgesindeki insanlar, iş aramak için mevsimlik olarak çeşitli farklı yörelere gitmişler, fakat en sonunda İstanbul’a yerleşip orada kalıcı olmuşlardır (Karpat, 2003). Fakat kitleler halinde yapılan göç, gurbetçilik kavramını değiştirmiş, “gurbette olma hissi”, göç eden kişiler kendilerine ait bir mahallede toplanarak varolan gelenek ve görenekleri beraberinde kente aktarıldığı için azalmış, aynı zamanda dışarıdan gelecek geleneksel karşıtı modernizme kendilerini kısmen kapatmışlardır. Ancak göçle birlikte, özellikle ikinci kuşaktan sonra değer yargıları, aile ilişkileri, tüketim tarzı gibi konularda büyük farklılıklar görülmektedir. Bu da iç göç ve ardından gelen kentleşmenin bir sonucudur.

2.3 Din ve Gelenekselin Değişimi

İslam toplumunda toplumsal değişme hareketinin olması, geleneksel ve modernizm çatışmasının temel sebeplerinden birisi olmuştur. Reform ihtiyacı içinde olan İslam dini kırsal kesimlerde, gecekondu mahallerinde ve doğu-güneydoğu bölgemizde etkinken, Hıristiyan batı ülkelerinin etkisinde kalan büyükşehirlerimizdeki yaşam, yapılan iç göçler ve ikinci kuşakların kentleşme sayesinde kırsal ve kentli olarak içiçe geçmesiyle karşı karşıya gelmiştir.

Karpat’a göre gecekondu mahallelerinde din, daha genişçe bir köy-komünal kültürünün sadece bir parçası olarak görülmelidir. Nedeni ise bu mahallelerde yapılan araştırmaya göre, oradaki insanların kendilerini iyi birer müslüman olarak görmesi ancak oruç dışında İslam’ın herhangi bir ibadetini yapmadıklarının anlaşılmasıdır. İmamlar ve hocalar, çeşitli siyasi görüşleri cemaate yansıtip, cemaati de beraberinde bir anlayışa sokara, İslam kavramı sadece din kavramı olmaktan çıkmıştır. Örneğin, köy çocuklarını İmam Hatip’lere gitmeye teşvik etmişlerdir ve gecekondudakiler için din, soyut bir ahlak sistemi olmaktan çok, hayatın gerçekleriyle ilgili somut kurallar, emirler ve yasaklar dizisidir. Buna ise cemaat denmektedir (Karpat, 2003).

Din ile toplumsal değişme, en çok kadınları etkilemiştir. Yaşam tarzı, tüketim alışkanlıkları, başörtüsü zorunluluğu, giyim şekli ve cinsiyet ayırımına tutulmaları kadınların hayatlarını erkeklerden daha farklı kılmaktadır. Bu olay, gayri müslümanlar veya İslam dininin her gerekliliğini yerine getirmeyenler için de durumu zorlaştırmaktadır. Bir kadının gece geç vakitte sokakta dolaşması, bir erkeğe nazaran daha zor bir ihtimaldir. Dolaşıyorsa bile, 2000’li yıllarda oldukça popüler olan ve ilk defa Siyaset Bilimci Prof. Şerif Mardin tarafından belirtilen “mahalle baskısı”³ sayesinde kişilerin kendilerini rahatsız hissetmesi, oto-sansür uygulaması ve çevredeki insanlar tarafından çeşitli tacizlere uğraması mümkün olmaktadır.

Mardin, “mahalle baskısı”nın İran devriminin gerçekleşmesinde önemli rol oynadığını savunurken Türkiye’de de bir gün olabileceğine vurgu yapmıştır. Dolayısıyla, toplumda kadın karakterler, Türkiye her ne kadar modernleşme çabası içerisinde olsa da, gerek iktidarın tutumu gerekse mahalle baskısı yüzünden, biraz daha her geçen gün gün geçtikçe pasifize olmaktadır. Fakat erkek bireyler de bu din temalı gelenekselliğin kendilerine bir anlamda zarar verdiğini hissederek yeni arayışlar içerisinde girmektedirler. Böylelikle 2000’li yıllarda erkek karakterlerin din olgusu ve çevresindeki bireyleri, mahalleyi, kenti ve ülkeyi nasıl değiştirdiğini din kavramının bize getirdiği siyasi görüşler ve davranış biçimleri olarak incelenecektir.

2.4 Sınıflar, Sınıfsal Çatışmalar ve Sorunlar

Kente göç etmiş bireylerin, hangi sosyal tabakada yer aldıklarını veya hangi sınıfa ait olduklarını belirlemek oldukça zordur. Çünkü köylü, köyünden kolayca kopamadığı gibi kentteki yavaş sanayileşme ve sınırlı iş olanakları göç etmiş bireylerin sınıflaştırılmasında zorluk çıkarmaktadır. Gecekondu mahallelerinde farklı bir dinamik olarak, küçük esnaflar ve ev sahipleri, kendi alt sınıflarında üst bir sınıf yaratmaktadırlar. Burada, 2000’li yıllarda Türk sinemasındaki filmlerde yer alan erkek karakterlerin içinde buldukları sınıfların anlaşılması adına modern toplumda yer alan sınıf kavramları ve birbirleriyle olan zıtlıkları bu bölümün alt başlıklarında incelenecektir.

³ İnternet Haber. (2007, 19-Eylül). *Nedir bu "mahalle baskısı"?* Alıntı Tarihi: 2010, 16-Ocak from İnternet Haber: <http://www.internethaber.com/nedir-bu-mahalle-baskisi--104752h.htm>

2.4.1 Toplumsal sınıflar

Günümüzde toplum bilimi çerçevesindeki “sınıf” kelimesinin anlamı; sanayi devriminin ardından, bir toplumda, aynı görevi yapan, aynı yararı sağlayan, aynı şartlarda yaşayan büyük insan grubu demektir. İlk sosyologlar, değişen toplum dinamikleriyle birlikte sınıflar arasındaki ilişkileri çözmeye kendilerini adanmışlardır. Karl Marx, Komünist Manifesto’da bahsettiği sınıf teorisinde, öne çıkan iki sınıftan bahseder: proleterya ve burjuvazi. Marx, diğer sınıfların da varolduğunu söylemiş, fakat kapitalizm büyüdükçe proleterya ve burjuvazi kalacak şekilde bu diğer sınıfların ortadan kaybolacağını belirtmiştir. Komünist Manifesto’da bu diğer sınıflar; küçük burjuvazi, beyaz yakalılar, askerler, lümpen proleterya ve köylüler olarak belirtilmiştir. Max Weber ise, Marx’ın sınıf teorisini daha geniş çerçevede ele almıştır. Weber’e göre sınıfın tanımı şöyledir:

“(Sınıf) tipik bir mal arzı, dışsal yaşam koşulları ve kişisel hayat deneyimleri fırsattır. Bu fırsat belirli bir ekonomik düzende gelir sağlamak adına malları ve becerileri tasarruf altına almak için sahip olunan gücün mikratı ve çeşidi veya bu gücün yokluğu tarafından belirlenir.”

Weber, bu tanımın ardından olumlu ve olumsuz ayrıcalıklı sınıfları ayırmıştır. Olumlu ayrıcalıklı sınıflarda, mal/mülk sahibi sınıf ile ticari sınıf bulunmakta, olumsuz ayrıcalıklı sınıflarda ise özgür olmayanlar, sınıftan çıkarılanlar ve yoksullar yer almaktadır (Weber, 1968). Weber, endüstriyel kapitalizmin gelişmesiyle birlikte küçük burjuvazinin gerileyip beyaz yakalı sınıfın ise artacağını belirtmiştir.

Marx ve Weber’in farklı düşüncelerine rağmen, Edgell’a göre sınıf modelleri yeni-Marksist ve yeni-Weberci kuramcılar tarafından geliştirilmiş ve bu kuramlar, toplum dinamikleri açısından giderek birbirine benzemektedir. Giddens, sınıfsal gücün üç ana kaynağı olduğuna işaret ederek, bunların mülkiyet, ehliyet ve fiziksel emek gücü olduğunu belirtir. Mülkiyet; egemen/üst sınıfın, ehliyet orta sınıfların, fiziksel emek gücü ise işçi sınıflarının kaynağıdır. Edgell, bu üç sınıfın, kendi içlerindeki tutarlılıkları zaman ve yere göre değişebilen sınıfsal bölünmelere uğramış olabileceğini söylemektedir. Bunun en çok orta sınıfları kapsayacağını söyleyen Edgell, mülk sahibi geleneksel orta sınıfı ve mülksüz yeni orta sınıfı kapsayabileceğini belirtmiştir (Edgell, 1998).

Böylelikle, mevcut sosyal sınıflara bakıldığında, Türkiye’de *Varsıl Elit Sınıf*, *Yeni Orta Sınıf*, *Geleneksel Orta Sınıf*, *Şehirli Muhafazakar Orta Sınıf*, *Kırsal Yoksul Sınıf* ve *Lümpen Sınıf* olmak üzere 6 sınıf çıkmaktadır. *Varsıl Elit* sınıf, Mills’in “The Power Elite” (İktidar Seçkinleri) adlı kitabında üst sınıfın yöneticileri olarak betimlenmiştir. Meisel’a göre, bu sınıfın oluşum şekli birleşimden kaynaklanmaktadır: “*Bunlardan birincisi moral ve entellektüel güçleri kontrol ederken, ikincisi maddi güçleri kontrol eder. Bu iki tür gücü elinde bulunduran organize durumdaki azınlıklar, birlikte yönetici sınıfı oluştururlar*” (Meisel, 1962).

1980’lerden sonra gelişen neoliberal politikalarla birlikte artan tüketim kültürü, modern toplum ile bağdaşarak entellektüel kesimi de tüketime yöneltmiştir. Dolayısıyla entellektüel bireyler, mülkiyeti olan zengin sınıfla yeni çıkan bu ihtiyaçlara toplumu yönlendirerek varsıl elit sınıfı oluştururlar. Mills, varsıl elitin içinde bulunduğu meslek gruplarını üçe ayırır: ekonomi, iktidar ve ordu. Böylelikle *Varsıl Elitler*, toplumun yönetim konumundaki temel meslekleri ellerinde bulundurmuş olurlar (Mills, 1956).

Zaman içerisinde, bireyler kent yaşamına alışarak, yaşadıkları gecekondu mahallelerini bir anlamda kaçak durumundan resmi bir duruma taşıyarak kentli olmaya adım atmışlar ve kendilerine mahalleleri dışında farklı işler aramaya başlamışlardır. Böylelikle, kent hayatındaki orta sınıf kavramından *Geleneksel Orta Sınıf* ve *Yeni Orta Sınıf*’ı oluşturmuşlardır.

Geleneksel Orta Sınıf, kapitalist düzen öncesi, burjuvazi ile proleter sınıf arasında kalan, hemşireler, mühendisler, doktorlar gibi halka hizmet sektöründe çalışan bireylerin bulunduğu sınıf olarak bilinirken, neoliberal politikalardan sonra “beyaz yakalı” olarak adlandırılarak *Yeni Orta Sınıf* olarak bilinmeye başlanmışlar ve günümüzdeki geleneksel orta sınıf, kendi mülklerinin de bulunduğu mahallelerinde yer alan, çalışan fakat üretime dayalı olmayan bir çalışma hayatı olan (kahyalık, şöförlük vb.) insanların bulunduğu sınıf olmuştur.

Washington DC’deki Brookings Enstitüsü’nden Homi Kharas, yoksulların orta sınıfa geçiş yapmaya başladığı noktaya “Optimum Gelişme Noktası” adını vermiştir. Bu noktada yoksul ülkeler, uluslararası ticaret yoluyla ucuz emeklerinden maksimum faydayı

sağlamışlardır. Bu nokta her zaman ve daima hızlı kentleşme dönemine denk gelmiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 2009).

Thomas Malthus ise “Aşırı yoksulluk veya aşırı zenginliğin, benzer şekilde, insanoğlunun gelişimini olumsuz yönde etkilemesi çok büyük bir olasılıktır. Toplumun orta kesiminde yer alanlar fikri gelişime en uygun kesimdir” (Malthus, 1995). diyerek orta sınıfın düşünsel anlamda büyük rol oynayacağını söylemektedir. Nitekim, 90’lı ve 2000’li yıllarda çekilen popüler filmler, göç etmiş veya kentleşmeye uyum sağlayamamış bireylerin hikayelerini anlatan filmlerden oluşmaktadır ve yönetmenleri de genellikle bu sınıfa mensupturlar.

Örneğin, yönetmen Nuri Bilge Ceylan’ın çocukluğu baba memleketi olan Çanakkale, Yenice’de geçer. İstanbul Yeşilköy’de Zirai Araştırma Enstitüsü’nde çalışmakta olan Ziraat mühendisi babasının memleketi Çanakkale’ye tayinini istemesi sonucu, Nuri Bilge iki yaşındayken ailece Yenice’ye taşınırlar. Yenice’de o yıllarda lise bulunmadığı için 1969 yılında tekrar İstanbul’a dönmek zorunda kalırlar. Nuri Bilge Ceylan, ilkökul beşi, ortaokulu ve liseyi Bakırköy’de devlet okullarında okur. Ama yaz tatillerinin bir kısmını genellikle Yenice’de geçirmeyi tercih eder (Ceylan, 2010). Hayatında bu denli önemli olan bir kasabanın, Nuri Bilge Ceylan’ın filmlerine yansımaları kaçınılmazdır. “Taşra Üçlemesi” olarak halk arasında isimlendirilen *Kasaba* (Ceylan, 1997), *Mayıs Sıkıntısı* (Ceylan, 1999) ve *Uzak* (Ceylan, 2002) filmleri, taşradan kente uzanan bir sıkıntıyı dile getirmektedir.

Yeni Orta Sınıf ise, daha çok alt-orta sınıf çocuklarından eğitim yoluyla oluşan beyaz yakalı çalışanlardır (Şimşek, 2005). Şimşek, Marx’a göre ücretli işçilerin iyi ücret alan bir sınıfına mensup olduklarını belirlemektedir ve 1980’den sonra küreselleşmenin getirileriyle birlikte, “yeni hizmet sınıfı” olarak tanımlanabilecek bankacılık, finans, bilişim sektörü, halkla ilişkiler, reklamcılık ve öğretim görevliliği sayılabilir. Bu yeni hizmet sınıfları, Şimşek’e göre toplumsal işbölümü içindeki rollerinden ötürü iktidar ilişkilerini ve burjuva anlayışını yeniden düzenleyen toplumsal gruplar olmuşlardır (Şimşek, 2005).

Yeni Orta Sınıf’ın 1980’den sonra dünyada ve 1990’lardan sonra Türkiye’de hissedilir bir biçimde ortaya çıktığını söylenebilir. Bunun nedeni, göçler henüz

başlamamışken şehirli-köylü ayrımının net olarak yapılabildiği ancak iç göç ve kentleşme sürecine uyum tamamlandıktan sonra köylü olarak adlandırılan bir bireyin zaman içerisinde şehirliden ayrımının zorlaştığı görülmüştür. Ekonomik olarak da ayrımın zor olduğu görülmüştür çünkü köyden gelen bireyler, zaman içerisinde orta sınıfa ait çalışma alanlarında insan eksiklikleri olması sebebiyle bu yerlere girip çalışmaya başlamışlar ve ekonomik olarak da bir eşitlik sözkonusu olmuştur. Dolayısıyla, şehirdeki insanlar arasında bir ayrım yapılacaksa eğer, bu kişinin sahip olduğu kültür üzerinden yapılacaktır (Şimşek, 2005).

Yeni Orta Sınıf, burjuvaziyle bağlanırken (yönetici sınıf) alt taraftan ise proleterya ile kısmen ilişkilidir. 1940'lı yıllardan itibaren tüm dünyada büyüyen yeni hizmet sınıfı, *Yeni Orta Sınıf*'in çocuklarının ihtiyacı karşılayamamasından dolayı aşağıdan eleman olarak büyümesine devam edebilmektedir. Böylelikle bu gelişme, *Yeni Orta Sınıf*'in da kendi içerisinde ikiye bölünmesine yol açmıştır: Nitelikli olmayan sıradan beyaz yakalılar ve uzman beyaz yakalılar. İlk sınıf, *Yeni Orta Sınıf*'in sınırlarının keskin olmamasından dolayı herhangi bir ekonomik krizde proleterleşme tehlikesi yaşayan veya yerinde sabit kalan bir sınıf olurken, uzman beyaz yakalılar Amerika'da "Yuppie" veya "Yumpie" olarak bilinen, "yükselme" anahtar kelime olan bir sınıftır. Bu hizmet sektörünün diğer hizmet sektörlerine göre hiyerarşik olarak daha "üst" veya daha "elit" olduğu düşünülmektedir. Bahsi geçen "beyaz yakalı" *Yeni Orta Sınıf* çalışanları, kapital sermayeye daha yakın olduklarından yaşadıkları hayat, Muhafazakar orta sınıfa göre daha modern ve zengindir (Kozanoğlu, 1993).

Türkiye'de bu konudaki en önemli çalışmalardan birini yapmış Hayri Kozanoğlu'na göre (Kozanoğlu, 1993)⁴ "Yuppie'nin temsilinde borsa ve finans önemli bir yer tutacaktır. Yerli yuppie'lerin en büyük özelliği iyi isimli bir üniversitenin lisan bilen mensubu olmak ve ihracat, bankacılık, finans, halkla ilişkiler alanında kariyerlerini zireveye taşıma çabalarıydı." Yuppie'ler, kadın-erkek ilişkiler, yabancı kültür ile uyumluluk, din, eşcinsellik gibi konulara gelenekselin aksine daha liberal bir şekilde bakmaktadırlar.

⁴ Türkiye'de bu konuda tek çalışmayı yapmış Hayri Kozanoğlu'na göre "Yuppie, ingilizce'de 'genç şehirli profesyoneller'in kısaltılmışı anlamına gelmektedir. Yumpie ise "young upwardly mobile professionals" (yükselme eylemli genç profesyoneller) teriminin kısaltmasıdır."

Bu durumda, köylerinde işsiz kalmış olan bireyler veya daha evvel bahsedilen gizli işsizler, Marx'ın "Kırsal Yaşamın Ahmaklığı" olarak nitelendirdiği koşulları bırakarak kentlerdeki sanayide çalışmaya başladıklarında, üretimi artırmış olurlar. Böylelikle bu *Yeni Orta Sınıf*, *Geleneksel Orta Sınıf* ile *Varsıl Elit* sınıflarının arasında kalır ve halen günümüzde de gelişmeye devam etmektedir. Nitekim *Yeni Orta Sınıf*'ın bu denli artışı, gelecekte çeşitli sosyal etkilere sahip olabilir (Cumhuriyet Gazetesi, 2009).

Bu sınıfa mensup olmak için alt ve orta sınıflar, kendi çocuklarının iyi bir üniversitesinin güzide bir bölümünü bitirip yüksek bir maaşla kısa süre içerisinde yükselmelerini hayal etmektedirler. Çünkü bu sınıf için eğitim düzeyi de oldukça önemlidir. Yuppie kavramında profesyonellik vurgusu da popülerliğin yanı sıra oldukça önemlidir. İstanbul 90'larda hızlı bir şekilde 'yuppie' tarzı bir iş adamı topluluğu yaratmaktadır. Daha önceki dönemde milliyetçi düşünceli orta sınıftan farklı olarak bu yeni sınıf, daha varlıklı ve göçebe bir yaşam tarzına sahiptir (Keyder, 2000). Eski zamanlarda şehirler, ham maddelerin sanayi devriminden sonra sanayilerde işlenip biçim alması için olan üretim merkezleri halindedirler. Şimdi ise günümüzde şehirler, bilgi ve enformasyon merkezi olarak daha iyi tanıtılabilir. Enerji ve emek, bilgi, yaratıcılık ve düşünce gücü tarafından alt edilmiştir. Dolayısıyla şirketler, vasıflı işçileri kendilerine çekebilmek için dış görünüşlerine de önem vermektedirler. Örneğin şehrin çehresini değiştirmek bunlardan biridir. Festivaller, sergiler ve bienaller bunlara örnektir (Şimşek, 2005).

Ayrıca, özellikle Yuppie'lere yönelik kredi kartı reklamları, büyük alışveriş merkezleri gibi tüketim temalı ürünler ve mekanlar, maddi açıdan güçsüz olanları dışlamaktadır. Eski pazarların, toptancıların ve İstanbul'un uzun yıllar boyunca alışveriş merkezi olmuş olan Eminönü'nün 1990'lardaki çöküşü ve büyük alışveriş merkezlerine karşı olan yenilgisi, ülke geneli için de özetlenebilmektedir. *Yeni Orta Sınıf*'ın tercih ettiği eğlence mekanları, Şimşek'e göre New York tarzına çok benzemektedir. Batılı bir eğlence anlayışını İstanbul'da belirlenmiş özel mekanlarda görmek mümkündür. *Yeni Orta Sınıf* büyüdükçe bu mekanların sayıları da artacaktır. Günümüzde İstanbul'un Beyoğlu ilçesindeki Asmalımescit ve Tünel semtleri arası sadece azınlıkların bulunduğu eski meyhaneler varken, şimdi ise şık, menüsünde yabancı yemek isimleri bolca bulunan ve

jazz müzik çalan sıra sıra bar ve restoranlar açılmıştır. Kültürel açıdan bu yeni mekanların, geleneksellikle alakası bulunmamaktadır (Şimşek, 2005).

Toplumda, 1980 sonrası ortaya çıkan bu yeni mekanlar, modern hayata daha yakın olmakla birlikte aynı zamanda ekonomik yönden de güçlü olan bireyleri de kendisine dahil etme çabasıdadır. Ancak, geleneksel kültürden gelip kentin bu değişken dinamiklerine uyum sağlamayan veya sağlayamayan bireyler, bir tercih olarak sahip olduğu yapıyı korumaya yönelebilir ve kent yaşamında bir direnç gösterebilir. White'a göre, 1980'ler ve 1990'larda büyük bir politik kitleye ulaşan kırsal alanda yaşayan muhafazakarlar, kendilerine ait bir şehir kültürü ve kurumlar yaratmışlardır (White, 2003). White, bu dönemde ortaya çıkan muhafazakarların iş sektörüne adım atmaları ve şehir hayatında kendilerini göstermeleri üzerine "İslamcı Yuppie"lerin de ortaya çıktığını savunmaktadır (White, 2003). Bu yeni muhafazakar bireylerin giyim kuşamları ile tüketim kültürleri sadelikten uzak durmakta ve modaya uygun görünmektedir (Özkan, 2010).

2002 seçimleriyle birlikte Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP)'nin iktidara geçmesiyle, köyden kente gelen ve muhafazakar bir hayat sürdürmeyi tercih eden orta sınıf bireylerin AKP'nin tabanını oluşturduğu iddiası basında yer almıştır. (Milli Gazete, 2006). 2007 seçimlerinde bu oranın yüzde 47'ye çıkmasıyla birlikte, Şehirli Muhafazakar bir kesimin artık 1980'li yıllardaki gibi azımsanamayacak kadar sayıca çoğaldıkları tartışılmaya başlanmıştır (Tavernise, 2007; Brown, 2007). Medyada da bahsi geçtiği üzere bu bireyler, *Şehirli Muhafazakar Orta Sınıf* diye bahsi geçen sınıfı oluşturmaktadır.

Göç, Kentleşme ve Küreselleşme kavramlarının etkisinde kalmadan; kırsal alanda kalmayı tercih eden, ekonomiyle zayıf ilişkisi bulunan ve geleneksel kültürlerini yaşatmaya devam eden 1980 sonrası neoliberal politikalar karşısında giderek fakirleşen bu sınıfa *Kırsal Yoksul* denilmektedir (Killick, 2001). Öztürk'e göre, son 30 yılda küresel boyutta uygulanan yapısal uyum programları hem ülke bazında hem de uluslararası çapta gelir dağılımının gittikçe bozulmasına ve yoksulluğun artmasına sebebiyet vermektedir (Öztürk, 2008). Öztürk, kırsal alanda yaşayan bireylerin geçimlerini üç temel meslek ile sağladıklarını söylemektedir. Bunlar, küçükbaş ve büyükbaş hayvancılık da yapan küçük tarım işletmeleri, köylülere mevsimlik iş olanağı sağlayan orta ve büyük ölçekli tarım işletmeleri ve tarıma dayalı olmayan üretim sektörü işletmeleridir (Öztürk, 2008).

Aktan'a göre, kırsal yoksulluğun sebebi topraksız ve kalifiye olmayan işçilerdir. Nüfus çoğalıp kentleşme süreci hızlandıkça bu kırsal yoksul kesimin sayısı artmaktadır (Aktan, 2002). Bu sürecin oluşmasındaki temel faktörler ise Khan'a göre siyasi istikrarsızlıklar ve iç çatışmalardır. Bunun yanı sıra köylülerin siyasi güç oluşturamamalarının ve örgütlenememelerinin önünde birçok engel bulunmaktadır (Khan, 2006). Eğitimsizlik, yoksulluk, fiziki olarak izole edilmişlik ve iletişim yetersizliği bunlardan birkaçıdır. Yoksulluk, doğal çevreye tahribat vermekte, toplumsal dinamikleri etkilemekte ve kültürel ile siyasi yozlaşmayı beraberinde getirmektedir (Öztürk, 2008). Dolayısıyla, *Kırsal Yoksul* sınıfın içinde bulunduğu durum ekonomik olarak iyi gözükmemektedir.

Bunların dışında, sınıfsızlık kavramıyla bütünleşmiş bir grup daha vardır. Marx'ın tabiriyle 'tehlikeli sınıf' *Lümpen Proleterya* veya *Lümpen*, eski toplumun bütün tabakalarına yayılmıştır ve bu tehlike ancak Proleterya sınıfının devrimiyle ortadan kaybolabilir demiş ve devam etmiştir: "Lümpen proleterya gelince, eski toplumun bu en alt katmanlarındaki pasif çürümüşlük, bir proleter devrim sayesinde yer yer hareketin içine savrulsa da, yaşam tarzının bütünü gereği gerici çabalara satılmaya daha istekli olacaktır" (Marx & Engels, 1848).

Eleştirel olarak ele alındığında; halk katmanlarının, hiçbir ruh katmadan ürettiği ve hiçbir özen sarf etmeden tükettiği bir meta olarak gördüğü popüler kültürü Karl Marx, lümpen proleterya tasvirlerinde kitle kültürünü tanımlamak için en uygun kavram olarak görür (Aktay, 2001). Şevket Süreyya Aydemir, Türkiye'de 1924 yılında yaptığı ilk Lenin ve Leninizm üzerine yaptığı çalışmada, yeni kurulan genç Türk devletindeki *lümpen proleterya*'dan şu şekilde bahsetmektedir:

"Bize gelince, bizde imparatorluk zamanlarında memleketimizin hakikaten fena idare edilmesi, lüzumsuz seferler, muharebeler, kapitülasyonlar, memleketimizi bir yarı müstemleke halinde bırakmıştır, inkişafımıza engel olmuştur. Bütün bunların ve bilhassa umumi harp ve Yunan harplerinin tahribatı neticesinde, şimdi bir 'sermaye birikmesi devri' yaşamıyor. Memleket umumi bir fakirleşme ve sefilleşme halindedir. Bizde henüz proleterya değil, işsizler, ihtisassızlar, hulasa 'lümpen proleterya' artıyor. Nasıl ki iktisadi gelişme dediğimiz hallerde, hakiki sanayi ve ticaret değil, ihtikar hakim olmaktadır. Bu sebeple bizde ne sosyal demokrasi, ne de diğer kitle hareketleri için lazım olan içtimai zemin henüz teşekkül etmemiştir" (Aydemir, 2005).

Lümpen Proleterya'nın artışı, iç göç ve kentleşme olgularıyla birlikte ele alındığında, büyük kentlerde de bu artışın olduğunu, hatta daha hızlı gerçekleştiği söylenebilir. İstanbul'un taşı toprağı altın deyimiyle gelenler arasında yer alması mümkün bu insanlar, kent hayatına bir şekilde alışmış ve bu insanların çocukları, yani 2. kuşak lümpen proleter bireyler, günümüzde kendilerini çoğunluk olmanın da etkisiyle birçok yerde göstermektedir.

2000'li yıllarda ise, küreselleşme ve neoliberalizmin de etkisiyle, varolan yeni sınıfların yanı sıra, köyden şehre gelmiş ailelerin çocuklarında daha sık gözlemlenebilen bir durum söz konusudur. Maddi imkanları kısmen yerinde olan, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla teknolojiye meraklı olan ve tüketim olarak üst sınıfların kategorisinde sayılabilecek pahalı cep telefonları, son model arabalar, oyun konsolları ve hızlı bilgisayarlar gibi eşyalara sahip olan veya olmak isteyen bireyler bulunmaktadır. Nedeni ise, bunları yaparak bir 'sınıf atlama' özlemine sahip, bir yandan da kültürel anlamda eğitimden yoksun kalmış, köy örf ve adetlerini ilk kuşak olarak ebeveynlerinden görmüş ve onunla büyümüş, batı odaklı bireysel gelişiminde eksikler bulunan kişilerin oluşturduğu, lümpen proleterya tabanlı bir sınıf olmasıdır. Modern çağdaki bu lümpen kişiler, kendini varolan herhangi bir yeni sınıfa bağdaştıramayan, dolayısıyla seçtiği filmlerin ve dizilerin de kendisini anlatabilecek şekilde olmasına dikkat etmekte dirlir. Dolayısıyla Türkiye'de gişe hasılatı veya rating oranları incelendiğinde, sanat filmleri yerine, bu lümpen sınıfa ait bireylerin daha neşeli, taşra terminolojisini köyden şehre taşıyıp günleri anlık yaşayan, dolayısıyla karakterlerin bir skeci canlandırdığı halinde sahneleri olan Türk filmlerine eğilimleri bulunmaktadır. 2000'li yıllarda teknolojinin gelişmesiyle birlikte kendini belli eden bu sınıfı anlatan Recep İvedik filmleri, bu yeni lümpen proleterya tabanlı sınıf hakkında ipuçları vermektedir.

2.4.2 Sınıflararası karşıtlıklar

Marx'a göre, devletin varlığının nedeni birbiriyle çatışan sınıfların olmasıdır. Sınıf düşmanlığını gözetten devlet, egemen sınıfların kontrolü altındadır ve ezilen sınıfın sömürüsü bu şekilde gerçekleşmektedir. Toplumun sınıflara ayrıldığı bir gelişme döneminde, devletin varlığı zorunlu hale gelmiştir. Tarihçiler, siyasetçiler ve hukukçular

gibi profesyonel kademedeki insanlar her ne kadar devletin sınıf üstü olduğunu belirtse de, Engels, devletin ve hukukun bağımsızlığı arttıkça, belli bir sınıfın organı olma haline geldiğini savunmaktadır (Engels, 1888).

Dahrendorf, Marx'ın çatışma yaklaşımını en çok benimseyen kuramcılardan biri olup, toplumun genel özelliklerini şu şekilde sıralamaktadır (Dahrendorf, 1996): 1- Her toplum her noktada ve her an çelişki ve çatışmaya dayanır ve buna açıktır. 2- Çatışma ve çelişki toplumun temel niteliği olup her zaman ve her yerde mevcuttur. 3- Toplumlar her an değişmelerle karşı karşıyadır. Değişme her zaman söz konusudur. 4- Toplumu meydana getiren öğelerin tümü önce toplumun çözülmesine, sonra yeniden bütünleşmesine katkı sunar. 5- Bireylerden bazılarının diğerleri üzerinde baskıları ve zorlamaları toplumun bütünlüğünün nedenidir. O nedenle çatışma kaçınılmazdır ve doğaldır.

Özetle, 1990 ve 2000'lerde bahsi geçen sınıflar olan *Lümpen Proleterya*, *Kırsal Yoksul*, *Şehirli Tutucu*, *Varsıl Elit*, *Geleneksel Orta Sınıf* ve *Yeni Orta Sınıf*, değişim süreci halen devam ettiğinden kendi aralarında kesin çizgilerle ayıramadığı için toplum içerisinde çeşitli bunalımlara yol açmaktadır. Kırsal Yoksul kesime ait bir bireyin zaman içerisinde İç Göç ve Kentleşme sebepleriyle *Geleneksel Orta* veya *Yeni Orta Sınıf*'a ait olması mümkündür.

2.5 Aile ve Çevre ile ilişkiler

Kentleşme sürecindeki bir bireyin şehre göç ettikten sonra kişilerarası iletişimde bir sorun olduğu görülmektedir. Bunun temel nedenlerinden birisinin köy ortamında “kişiler” ile diyaloga giren bireyin, şehre geldiğinde bir banka memuru, bir polis memuru ile de aynı yöntemi uygulamaya çalışması fakat karşısında tüzel bir kişilik (devlet, banka vb.) bulması ve iletişimi sağlayamamasıdır. Bu iletişimsizlik, komşular veya diğer iş yeri çalışanlarıyla da geçerlidir, çünkü şehirleşmede insanların birbirlerini tanımaması ve dolayısıyla birbirlerine yabancılaşması sözkonusudur.

Gecekondu aileleri, klasik yapılı bir köy ailesine göre daha küçüktür, genellikle çekirdek aileden oluşmaktadır. Kentleşme sürecinde “Şehirli Tutucu” yapısına göre şekillenenler, bazı köy örf ve adetlerini sürdürmeye çalışan, aynı zamanda şehirde gördüğü

her toplumsal değeri kabullenmeyen bireylerdir. Göç edenlerin ortak yapısının “bir ucu köyde, öbür ucu kentte” iki aile tipi arasında bir geçiş çizgisindedir (Yasa, 1973).

Bunun günümüzde de böyle olduğu bilinmektedir, lakin köy ile bağlantının esas sebebi, ailevi ilişkiler kadar ekonomik sorunlardan da kaynaklanmaktadır. Köyden, tarladan yardım alamayan bir bireyin Şehir hayatında kira, fatura, ev geçindirme ve sahip olduğu az maaşla yaşaması oldukça zordur. Geriye dönüşün olmamasının sebebi ise, daha önce belirtildiği üzere köyde herhangi bir gelişmenin olmayacağına kesin gözüyle bakılması ve her ne kadar Şehirde de durum aynı olsa da, Şehirde her zaman talihin her an kapıyı çalabileceği inancı vardır.⁵ Dolayısıyla, geride köyde bırakılmış mutlaka bir akraba bulunmaktadır.

Kente göç esnasında erkeğin en zor değişime uğradığı konu, karşı cins ile olan ilişkilerin yanısıra, kadının toplum içerisindeki yeri ve giyim-kuşam tarzıdır. Bu, önceden değinilen dinin ve gelenekselin değişimi temasının ana sebebini oluşturmaktadır. Kadının rolünün Şehir hayatında daha aktif, daha batılı tarzda davranış ve alışkanlıklara sahip ve çarşaf, şalvar gibi kıyafetlerden arınıp manto, krk gibi “lüks” sayılabilecek kıyafetler giymeleri; kolye, bilezik ve pırlanta gibi aksesuarlar takmaları erkeklerin, kadınlara yeni bir bakış açısıyla yaklaşmalarına sebebiyet vermektedir. Tabii ki bu süreç oldukça sancılı geçmektedir. Bu dönüşüm, bir anda yapılamamakta, zaman içerisinde kadınlara bu haklarını elde etmektedirler. Örneğin, kadının çalışmasına sıcak gözle bakmayanlar, maddi zorluluklar yüzünden buna “bir süreliğine” izin vermişlerdir, ancak ekonomik imkanların yerinde olduğu gün kadının çalışma hayatında yerinin olacağı konusu şüphelidir.

Kente göç eden erkek, alışma dönemi geçirmektedir. Köyde tutucu olmayan erkek, Şehir ortamında tutuculaşmıştır. Fakat zaman içerisinde bu düşünce tarzı da değişebilir. Başka bir örnekle, kadınlara zaman içerisinde köy kıyafetlerini bir kenara atmış olsalar da, mini etek, yaka veya kolların açılması konusunda fazlaca eskiye göre değişim olmamıştır, nk yerleşmiş değerlerle çatışan bu davranış, dirençle karşılanmış ve değişme geekleşmemiştir (Güçhan, 1992).

Şehirli Muhafazakar Orta Sınıf sınıfın bir başka özelliği ise, babanın aile içi denetiminin çok önemli olduğu ve en son szn ona ait olduğudur. Kadının ise değişime

⁵ Bu tespitin yapılmasında halk arasında yaygınlaşan “İstanbul’un taşı toprağı altındır” gibi deyimlerden ve Türk Sinemasının Yeşilçam dönemi’nde çekilmiş Milyarder, Talih Kuşu gibi filmlerden faydalanılmıştır.

açık olduğu görülmekte ve erkeklerden daha kolay kentleşme sürecini atlattıklarıdır. Ancak ailede son söz erkeğin olduğu için, geleneksel ve yeni arasındaki çatışmayı en yoğun biçimde yaşayan bireyler, göç etmiş kadınlardır. Emre Kongar, kadının toplumsal değişimlere uyum sağlamakta erkeğe göre daha açık olduklarını veya değişimlerin gerisinde kalmamak için uğraştıklarını, ancak toplumun en az değişen ögesinin erkekler olduğu görüşünü ileri sürerek bunun sebebinin Türk toplumunun feodal bir yapıdan ve feodal değerler sisteminden, kentsel-endüstriyel bir yapıya ve uygar değerler sistemine geçmekte oluşuna bağlamaktadır (Kongar, 1990).

Çevre ile ilişkilerde genellikle “üst sınıfa ait olma” düşüncesi hakimdir. Bunun için, temeli atılmadan bazı değişikliklerin yapıldığı görülmektedir. “Gösterişçi Tüketim” olgusuna bağlı olarak, üst sosyo-ekonomik düzeydeki gruplara özgü olan ya da olduğu zannedilen eşyalar misafir odalarına konmakta ve/veya gösterilmeye hazır bir biçimde bekletilmektedir. Açılmamış halılar, kullanılmayan elektrikli mutfak eşyaları ile bu odalar “ev eşyaları satan mağazaları” andırmaktadır (Bilgin, 1983).

“Kentleşme” kavramının dolaylı veya dolaysız olarak “tüketim” kavramıyla özdeşleşmesiyle, göç eden insanların oluşturduğu geleneksel ve *Yeni Orta Sınıflarda* tüketimin önemi, kitle iletişim araçlarının gelişmesiyle de artmıştır. Televizyon ve Sinema, bunun başını çeken kitle iletişim araçlarıdır. Özellikle TV dizilerinde gösterilen hayatları taklit etmekle başlayan süreç, bu taklidin sınıf ayrımına göre bir yere varıp varmamasıyla sınıflar arasında farklılık gösterir. Sinema ve televizyonlarda gösterilen lüks hayatları yaşayabilen *Yeni Orta Sınıf* bireyleri için daha çok tüketim sözkonusu olurken, bunu gerçekleştiremeyen geleneksel-şehirli kesim umutsuzluk hissetmeye başlamakta ve ezilmişlik ile isyanın bir sesi olarak, arabesk müzik ile duygularını dışa vurmaya başlamaktadır.

Bu sürecin “geçiş süreci” olduğu bilinmekte, fakat bir türlü bu sürecin sonu gelmemekte ve göç eden bireyler, kentleşmeyi tam olarak sağlayamadığı için gecekondular kalıcı bir niteliğe sahip olmakta, yaşam standartlarında fazla bir değişiklik olmamakta, köyle bağlantı tamamen kopmamakla birlikte birçok çeşitli ihtiyacın köyden karşılanabildiği görülmektedir. Muhafazakar şehirli sınıf, bu ikilemler içerisinde yaşarken, kapitalist sistemle birlikte elindeki parayı ve yeteneğini iyi değerlendirebilen bireyler bu sınıftan *Yeni Orta Sınıf* a ihtiyaç kontenjanına göre dahil olabilmektedir.

Yeni Orta Sınıf ise, önceden beri kentli olan kesimin, üst sınıfa yakın bir biçimde yaşamasına imkan veren, ancak yine de hizmet sektörü içerisinde çalışan bireylerden oluşmaktadır. Yeni Orta ve üst sınıflar, toplumsal farklılığı yaratacak şekilde kendilerine ait alanlarda yaşamaktadırlar ve genelde alt sınıflarla iletişim halinde olmak istememektedirler. Bunun için uydukentlere taşınıp, kendi içlerinde küçük bir topluluk oluşturmuşlardır. Bir takım görgüsüzce bulunan davranışlar da bahane edildiği bu ‘uzaklaşma’nın asıl sebebi, alt sınıfların yarattığı korkudur (Ayata, 2003).

2.6 Değerlendirme

Lümpen, Kırsal Yoksul, Şehirli Muhafazakar Orta Sınıf, Geleneksel Orta, Yeni Orta, Varsıl Elit sınıfları, küreselleşmenin Türkiye’de kendisini göstermesinden sonra önceki dönemlerde oluşan iç göç ve kentleşme sorunlarıyla birleşmesiyle şehir hayatında oluşmuş veya başka bir deyişle yeniden adlandırılmış ve sınırları yeni kavramlara göre belirlenmiş yeni sınıflardır.

Kırsal Yoksul, köyünde kalmayı tercih eden insanları genellikle bünyesinde barındırırken, *Şehirli Muhafazakar Orta Sınıf*, çeşitli nedenlerle göç edip, kent yaşamına kültürel, ekonomik ve eğitimsel anlamda uyum sağlayamamasından dolayı varolan geleneksel değerlerini korumak üzere köy yaşamını kente getiren bireylerden oluşmaktadır. Fakat zaman içerisinde, kuşak farklılıkları da ele alındığında, *Yeni Orta ve Geleneksel Orta* sınıfları da alt sınıflardan ihtiyaca göre kendi sınıf kontenjanlarını artırarak ve alt-orta sınıflara iş imkanı sağlayıp, ekonomik olarak rahatlatarak ve bireyin biraz daha kendisini düşünmesini sağlamakta, eğitim hayatına ve kişisel gelişimine de bir anlamda destek olmaktadır.

Türk sinemasında ise, 1960’lar ve 1970’ler boyunca 1940’lı ve 1950’li yıllarda göç eden bireylerin hayatlarına ve kent yaşamına uyumlarına dair sorunları anlatan filmler yapılmıştır. 1980 darbesi ve ardından tüm dünyayla birlikte Türkiye’ye de gelen küreselleşme, beraberinde yeni bir şehir düzeni getirerek, biraz da göç eden kesimin kentteki bireylerle olan ayrımını yaparak, *Yeni Orta Sınıf* kavramını sinemada da göstermiştir. Tüketim üzerine kurulu küreselleşmenin, *Yeni Orta Sınıf*’ın tüketim ürünlerine ulaşılabilirliğinin, diğer alt sınıflara nazaran daha kolay olması ve alt sınıflar

için de farklı tüketim ürünlerinin yaratılması, şehir içerisinde farklı kültürel tabakaların belirginleşmesine (giyim, kuşam, yemek kültürü, müzik, kişisel eğitim ihtiyaçları vb.) ve daha net çizgilerle birbirinden ayrılmasına yardımcı olmuştur.

1990’larda bu ayrımı Yavuz Turgul’un çektiği ve Türk Sinemasında bir kilometre taşı olarak kabul edilen “Eşkîya” filmi (Esen, 2002), 1960’lardan bu yana hapisanede kalmış ve toplumsal gelişmeleri yakından takip edememiş eski bir dağ eşkıyasının İstanbul’a gelip yaşanan gelişmeleri şaşkınlıkla izlemesi ve “şehir eşkıyası” ile karşılaşması, Türk Sinemasının 1960’lardan 1990’lara geçişi sürecini genel anlamda incelemekte ve buna uyum sağlayamamış birisinin yaşadığı zorlukları da alt metin olarak anlatmaktadır. 2000’lerde ise Türk Sinemasında artık bu uyum süreci bitmiş gözükmekte, orta, alt ve üst sınıflar aynı şehirlerde kendi mahallelerinde, birbirlerinden kopuk bir biçimde, sadece kendi buldukları sınıf içerisinde yaşama isteğine uygun biçimde şehri şekillendirmişlerdir.

Böyle bir durumda, aynı kasabadan gelmiş veya uzaktan akraba olan bireyler, kültürel ve ekonomik sınıf farklılıkları nedeniyle şehir hayatında birbirlerinden kopabilmekte ve en fazla çekirdek aile olarak kalabilmektedirler. Buna sınıflara göre ayrılan semtler de eklenince, toplumsal dönüşüm içerisinde bazen düşmanlığa kadar çıkabilen bireysel iletişimsizlikler ve önyargıların oluşmasına sebebiyet verilmektedir (Radikal Gazetesi, 2009). Şehir içerisinde aynı kökenli insanların, yaptıkları işe, aldıkları eğitime ve sahip oldukları maddi güce göre kültürel anlamda sınıflandırılmaları ve bu sınıflandırmanın “değer yargıları”⁶ çerçevesinde değerlendirilmesi ve bunun açıkça söylenilmemesi, büyük şehirlerin kaçınılmazı olmuştur. Bu duruma aşağıda yapılan film incelemelerinde örnekler verilecektir.

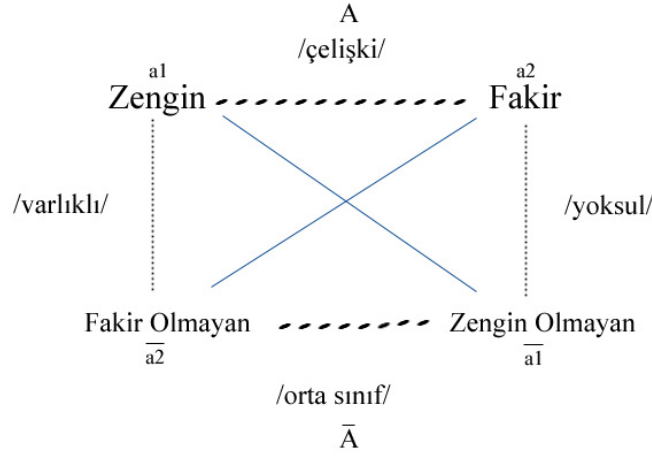
⁶ Alkol kullanımı, dindarlık, mezhep ayrımı vb. gibi farklılıklar sözkonusudur.

III. BÖLÜM

ERKEK KARAKTERLERİN 2000'Lİ YILLARDA TÜRK SİNEMASI'NDAKİ ROLÜ

Türk Sinemasında 2000'li yıllarda, birçok doğu toplumu gibi geleneksel bir yapıya sahip Türkiye'de erkek karakterlerin başından geçen olaylar, farklı konulu ve konseptli filmlerde incelenmiştir. Filmler, 2. Bölümde açıklanan toplumsal yapıyı ve sınıfları ve bu sınıfları temsil eden karakterlerin ortaya çıkarmak üzere, filmin derin yapısını incelemek için “göstergebilimsel dörtgen” kuramı kullanılarak inceleneceklerdir.

Kıran ve Kıran'a göre, derin yapıyı inceleyebilmek için zıtlık ilişkisini bulmak gereklidir. Örnek olarak “a” ve “a olmayan” verilmiştir. “a” denilen kavram fakir ise “a olmayan” kavram fakir olmayandır. Dörtgen olabilmesi için üst ve alt karşıtlıklar kısmının da tamamlanması gerekmektedir. Zengin ve zengin olmayan, üst ve alt karşıtlıkları bu örnekte oluşturmaktadır. Böylelikle dörtgende fakir ve zengin olmayan bir tarafta, öteki tarafta da zengin ve fakir olmayan da bulunmakta ve bunlar da bütünlüye etkiye sahip olmaktadır (Prof. Dr. Kıran & Prof. Dr. Kıran, 2000). Şekille örneklemek gerekirse:

Anlam eksenleri açısından baktığımızda, a1 ve a2 olmayanın oluşturduğu A durumu, çelişkiyi ifade etmekte, a1 ve a2 olmayan varlıklıyı, a2 ve a1 olmayan yoksulu ve a2 ile a1'in oluşturduğu A olmayan durumu ise orta sınıfı temsil etmektedir. Bu göstergebilimsel dörtgen kavramı, daha önceki bölümlerde değinilen sosyolojik, ekonomik ve zaman değişimlerine göre 2000'li yıllarda Türk Sinemasındaki erkek karakterlerin incelenmesine yardımcı olacaktır.

3.1 *Yumurta* filmi ve Kırsal Yoksul ile Orta Sınıf

Semih Kaplanoğlu'nun yönetmenliğini yaptığı *Yumurta* (2007) filmi, Yusuf Üçlemesi diye adlandırılan *Yumurta-Süt-Bal* (2007-2008-2010) filmlerinin ilk çekimi yapılan filmi olmasına karşın aynı zamanda kronolojik olarak da sonuncu filmidir. Dolayısıyla, filmdeki bazı durumlar ve anlatıları anlayabilmek için üçlemenin diğer filmlerine de bakmak gerekmektedir.

Yine de, *Yumurta* filminde Yusuf karakterinin belirli bir yaşa ve olgunluğa sahip erkek karakter rolü, diğer filmlerdeki henüz oturmamış ve geçiş aşamasında olan Yusuf'un genç ve çocuk karakterlerine nazaran daha temsilidir ve dolayısıyla *Yumurta* filmi, bu tezin kapsamında incelenmesi kapsam ve sınırlılıklar açısından doğrudur.

Film, konu olarak eski şair Yusuf'un belirli bir dönemini anlatmaktadır. Yusuf, 15 yıl önce terkettiği köyünden İstanbul'a göç etmiş, sadece fiziksel olarak değil, manevi olarak da köyünden gitmiş, İstanbul'da kendisine ait sıfırdan bir hayat kurma çabasındadır. İstanbul'da, "Bal" isimli bir şiir kitabı çıkarmış fakat beklentisinin aksine küçük bir çevre dışında bu kitap kimsenin dikkatini çekmemiştir. Şairliğini bitirip, bir parçası olduğu sahaf dükkanını açmış, fakat bu dükkan da iflasın eşiğine geldiğinde, Yusuf İstanbul'daki yaşamının çökeceği kanısına varmıştır. Tam böyle bir dönemden geçerken, bir gün dükkanının telefonu çalar ve annesinin öldüğü haberini alır, unuttuğu köyüne geri dönmek için yola çıkar.

Filmde, Yusuf harici iki kişi daha ön plana çıkmakta. Birisi Zehra yani Yusuf'un ölmüş annesi ve diğeri de Ayla, Zehra ana ile birlikte yaşayan akraba torunu. Zehra, filmde sadece bir kez filmin ilk sahnesinde görülüyor. Temsili olarak öteki dünyaya göç ederken filmin başında görüyoruz. Zehra, film boyunca önceden yaptıkları dolayısıyla çok etkin bir durumdadır. Ayla ise, liseyi yeni bitirmiş büyük bir kentteki üniversiteye girme hayalleri olan ve Zehra'nın sahip olduklarını yaşatan ve isteklerinin olmasını sağlayan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Böylelikle, köyde olmayan Yusuf'un hayatı Ayla aracılığıyla tekrar annesi Zehra ile çakışmıştır: Zehra, ölmeden önce adak adanmasını istemiş ve bunu Ayla'ya söylemiştir. Bu açıdan bakıldığında, ölmüş olan Zehra, filmin genelinde Yusuf'tan bile daha canlı gözükmektedir.

Yusuf'un ilk sahnesi, kendi sahip olduğu sahaf dükkanındaykendir. Yusuf'un bu dükkan-evi, oldukça bakımsız ve eskidir dolayısıyla daha ilk sahneden Yusuf'un herhangi bir şeyle ilgilenmediğini kestirebilmek mümkündür. Yusuf, gecenin geç bir saatinde şarabını içerken dükkandan içeriye şık giyinimli seksi bir bayanın girmesi, bu bayanın elinde bir şarap şişesini tutması ve Yusuf'un bunlara da kayıtsız kalması, ilk sahnede edinilen "ilgisizlik" izlenimini perçinlemekte ve filmin ileriki sahnelerinde de her ne kadar çok şey değışse bile Yusuf'un aynı ilgisizlik çizgisinde ilerleyeceğini göstermektedir. Kadın, içeri girdiğinde bir yemek kitabı istemiştir: bu da bize kent hayatında kadınların geleneksel bir rol olarak görülen yemek yapmaya ne kadar uzak olduğunu göstermektedir; aile tarafından öğretilen yemek yapma eylemi, kitaplardan öğrenilir konuma gelmiştir, bu da yabancılaşmanın bir örneğidir. Kadının, elindeki şişe karşılığında vejetaryen kitabını takas etmesi, ekonomik yönden de sıkıntılar olduğunu göstermekle beraber bir anlamda kapitalist sistemin de çok az olan varlığına veya yokluğuna da işaret sayılabilir. Takas, paranın geçerli olmadığı toplumlarda uzun bir dönem oldukça yaygın olarak kullanılmış ve günümüzde de çeşitli yerler ve durumlarda halen devam etmektedir.

Yusuf, kadının dükkandan çıkmasıyla telesekreterindeki ölüm haberine yanıt verir ve aynı gece Tire'ye doğru eski model kırmızı renkli arabasıyla yola koyulur. Kendisiyle ve geçmişle yüzleşmeye başlayacağı bu köyde ilk karşılaşacağı şey, ana ocağındaki taziyeler olacaktır. Ardından ise naaşın defnedilmesiyle birlikte Yusuf'un bir anda şaşkınlığa uğradığını da görebiliyoruz. Gördüğü ilk rüyada Yusuf, ormanda bir yumurta bulur ve onu yere bırakarak kırılmasını sağlar. Bu rüyayı Yusuf'un kabuğunu kırması olarak düşünebiliriz. Yusuf'un Ayla ile tanışmasının ardından oluşan aralarındaki belirsiz çekim, Yusuf'un ruhsuz hali sebebiyle filmin genelinde anlaşılması çok güçtür. Yusuf, düşünüldüğünde rüyasındaki gibi bir kuyuya sıkışmıştır ve çıkması vakit alacaktır. Bu kısa süren köy ziyaretinde Yusuf'un çocukluk arkadaşları ile görüşmesi ve bu insanların onlara sıcak davranması, esasen Zehra ananın Yusuf'un adını kullanarak onlara ödül alan tek kitabını yollamasından dolayıdır. Zehra kısaca Yusuf'un yokluğunu varmış gibi göstermiştir. Zehra, aynı zamanda Ayla'ya da kazak yollamıştır. Gölcük'e arabayla gidilen sahnede, Zehra'nın ölmeden önceki isteği Ayla ve Yusuf ile birlikte Gölcük'e gitmek olduğunu öğrendiğimizde, Zehra'nın Yusuf ve Ayla için bir planı olduğunu da görmekteyiz. Dolayısıyla, Yusuf ilk eve geldiğinde Ayla ile karşılaşması, bu bağlamda tam bir tesadüf olarak değerlendirilmemelidir.

Yusuf'un arkadaşları aracılığıyla az çok Yusuf'un geçmişi hakkında da bilgi sahibi olabiliyoruz. Gül'e olan aşkı, Tire'den nefret etmesi, Cevdet ile eski günleri hatırlaması, onu bir türlü İstanbul'a göndertmemesi ve köyde eski arkadaşlardan kimsenin kalmadığını öğrenmesi gibi. Kısa bir sahnede ise, Yusuf'un epilepsi krizi geçirdiğini görmekteyiz. Bunun sebebi Yumurta filminde ortaya çıkmasa da, Bal filminde babadan geçen ırsi bir hastalık olduğunu görebilmekteyiz. Yusuf'un rüyaları ve epilepsi krizi, algısını farklı yönde etkilemekte ve dolayısıyla diğer insanların gördüğü veya hissettiği birçok şeyi daha farklı olarak gördüğünü de söyleyebiliriz. Kafa karıştırıcı bir detay olarak epilepsiyi düşünebiliriz, çünkü Yusuf'un eskiden Gül'e Ayrıca, Yusuf'un film boyunca sembolik olarak yaşadığı birçok şey (kuyuya düşmesi, rüya görmesi gibi) Hz. Yusuf'un hayatına göndermedir. Hz. Yusuf'un kuyuya atılması ve öldü sanılıp gidilmesinin ardından Hz. Yusuf, kuyudan çıkmayı başarmış ve bir anlamda yeniden doğmuştur. Dünyanın karanlık ve derin bir köşesi olarak nitelendirebileceğimiz bir kuyu, sembol olarak Yusuf'un uzun yıllar boyunca yüzleşmekten kaçtığı köyü simgelemektedir. Dolayısıyla Yusuf'un köyünde yaşadıklarını yeniden doğuş olarak değerlendirebiliriz. Yusuf'un yeniden doğması ise annesi Zehra'nın öngördüğü biçimde, yani Yusuf köyde yokken Zehra'nın yarattığı Yusuf'un özelliklerini kazanarak olacaktır.

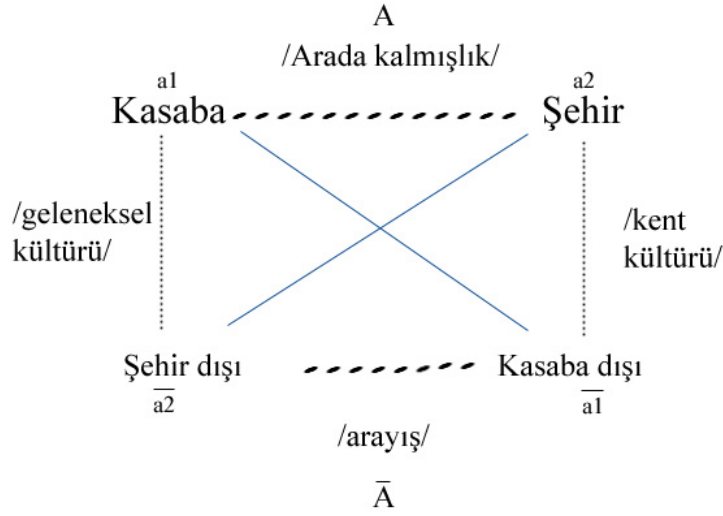
Köydeki ev, geniş bir aile alabilecek (eskiden almış) kadar büyük olmasına nazaran içinde sadece oturan Ayla kalmıştır. Dolayısıyla ev ve bahçesi oldukça bakımsızdır, büyük bir evi idare edebilmek ve bakımıyla uğraşacak kadar ekonomik güce sahip olabilmek tek bir kişi için zordur. Köyün şartlarına bakıldığında ise birçok kişi zaten göç etmiş, köyü kendi haline bırakmışlardır. Dolayısıyla köyde kalan insanlar, bir şekilde maddi sıkıntıları devam eden insanlardır ve Kırsal Yoksul Sınıfına birer örnek olmaktadır. Bu bağlamda, Ayla ile onu beğenen Haluk'un ilişkisini de ele alabiliriz. Ayla, üniversite sınavını kazanarak köyden gitmeyi düşünmektedir ve Halukla herhangi bir gelecek planı yoktur. Fakat Haluk ise, sahip olduğu elektrikçi dükkanıyla köyde iyi kötü geçimini sağlamaktadır ve film boyunca köyden ayrılma gibi bir isteği yoktur. Dolayısıyla, köyünü sahiplenmiş bir konumdadır ve ufaktan sapkınlık derecesinde Ayla'yı izlemektedir, motorsikletiyle evin önünde beklemekte, Yusuf'u Ayla'dan kıskanıp arabanın sileceklerini kırmakta ve beraber nereye gidiyorlarsa arkadan gizlice takip etmektedir. Ayla ve Haluk arasındaki bu farklılık, kadın karakterlerin erkek karakterlere göre daha çabuk değişime ayak uydurduklarının bir

göstergesidir. Erkek ise eski adetlerden gördüğü üzere sahiplenici bir tavıra sahiptir ve kadının değişimini anlamamaktadır.

Yusuf, Zehra'nın adak isteğini Ayla'nın zorlaması üzerine kabul etmiştir ve İstanbul'a dönmeden evvel adak koç kesmeye Ayla ile birlikte yola çıkarlar. Bu yolculukta Ayla ve Yusuf, köydekenden daha çok yakın olmaya başlamışlardır. Adağı kestikten sonra Yusuf, bunun ne için olduğunu sormuş fakat Ayla da bilmediğini söylemiştir. Böylelikle adağın Zehra tarafından Yusuf ile Ayla'nın beraberliği için olduğunu düşündürmektedir.

Filmin sonunda, Yusuf, Ayla'yı eve bırakarak İstanbul yoluna çıkmaya yeltenir. Yol kenarında durur, son bir defa belki çevreye bakacakken üzerine atlayan bir kangal köpeği sayesinde, bütün gece korkusundan olduğu yerde açık arazide kalakalır ve ağlamaya başlar. Filmde, üçüncü defa Yusuf köyden gitmeye kalkışmıştır ve her bir teşebbüsünde de eskiden tanıdığı birileri karşısına çıkıp onu engellemiştir: önce arkadaşı Cevdet, sonra eski kız arkadaşı Gül ve en son olarak da bir kangal köpeği. Bu açıdan baktığımızda Yusuf'un köyden ayrılması başka bir tür güç yüzünden gerçekleşmemektedir. Kangal köpeğinin özelliği, çobanlık güdülerinin olması ve sürüden ayrılanın başında durup onu sürüye geri döndürmesi yaygın olarak bilindiğinden dolayı, kangal köpeğinin burdaki rolünün de sürüdekenden çok da farklı olmadığını söyleyebiliriz; köpek, Yusuf'u kendi sürüsüne yani köyüne geri döndürmek için oradadır. Nitekim, boğuk, dumanaltı ve kasvetli bir gecede başlayan film, Yusuf'un doğal, açıkavada bir arazide gündoğumu esnasında uyanmasıyla son bulmaktadır. Yusuf, köydeki evine ve Ayla'ya geri döner ve Ayla'nın her zamanki gibi çayından içer, kahvaltısını yapmaya başlar, film yağmur sesiyle son bulur.

Filmde, karşıtlıkları Yusuf'un bakış açısından görebilmekteyiz. Fakat sekanslar ayrı ve planlı olarak yapıldığı için, filmin genel kurgusu üzerine seyircinin düşünmesi gerekmektedir. Örneğin, filmin başında dükkana giren kadının şarap vermesi ile Ayla'nın çay vermesi, geleneksel-modern farkını temsil etmekte ve şehirlere giren batılılaşma etkisinin köylere henüz ulaşamadığını göstermektedir. Ayla, gelenekseli ve taşralılığı temsil etmekteyken dekolteli şık kıyafetli kadın, modernleşmeyi ve yabancılaşmayı anlatmaktadır. Yumurta filmini, göstergebilimsel dörtgen ile incelediğimizde, Yusuf'un gözünden şu tarzda bir şekil elde etmekteyiz:

Yusuf, kasaba ve şehir hayatı arasında yaşadığı sıkışmışlık yüzünden kendini bir yere ait hissedememektedir. Gittiği Tire ise yıllardan beri aynı kalmıştır; herhangi bir gelişme olmaksızın tıpkı eskisi gibi geleneksel kültüre dayalı hayat devam etmektedir. Yusuf'un, küçüklüğünü geçirdiği doğal ortamları da ister istemez araması ve şehir ortamında karşısına çıkabileceklerin onu köydeki kadar tatmin edemeyecek olması, şehir içinde yaşanan yapaylık, yabancılaşma ve mutsuzluk temalarını Yusuf'un hayatına sokacaktır.

Yusuf, köy hayatından şehir hayatına geçtikten sonra yaşadığı yabancılaşmayı, sahip olduğu sahaf dükkanının kendi aurası olarak düşünüp, geçimini sağlamak üzere şiir yazmayı bırakıp küçük çapta esnaflığa soyunması da küresel politikaların toplumun en büyüğünden en küçüğüne kadar herkesi etkilediğini göstermektedir. Yine de, şehir ortamında bir dükkana sahip olabilmek için belirli bir maddiyat gerekmektedir ve Yusuf, köyündeki yoksul ortamın aksine, şehirde iyi kötü belirli bir kazanç elde etmiş ve kendi dükkanını açabilmiştir. Yusuf, hiçbir yere ait olmadığından dolayı ne şehire ne de kasabaya aittir ve dolayısıyla sürekli bir arayış içerisindedir.

3.2 *Takva* filmi ve Şehirli Muhafazakar Orta Sınıf

Özer Kızıltan'ın yönetmenliğini yaptığı 2006 yılı yapımı kurmaca film *Takva* (2006), bir insanın Allah korkusuyla dünyada neler yapabileceği ve nelerle

karşılaşabileceğini göstermektedir. Muharrem, 1863 Balkan savaşında İstanbul'a göçmüş Arnavut bir ailenin son ferdidir. İstanbul'un en eski semtlerinden biri olan Süleymaniye'de babasından kalma küçük ahşap evde tek başına yaşama tutunmaya çalışmaktadır. Babasının arkadaşının eski handaki çuvalçı dükkanında 11 yaşından beri aynı işi yaparak 45 yaşına kadar gelmiştir. İşyerinde ise hiç zeka istemeyen çalışma koşullarını, yine babasından kalan bir hatıraya devam edercesine haftada bir gittiği islami bir tarikatın öğretilerinde bulunan mütavazilik, haddini bilmek ve tevekküle uymak gibi mistik öğretilerle örtmüş ve böylece mutlu olmayı başarabilmiştir. Cinsel yaşamındaki başarısızlığını ise 'uçkuruna sahip olmak' olarak görmeyi tercih etmektedir.

Muharrem, yaşamındaki tüm sorunları nerdeyse kendisine unutturan İslam-tarikat öğretilerine sınıksız sarılmış ve bu öğretilerden uzaklaşmamak adına kendi zihninde olağanüstü bir Allah korkusu-sevgisi oluşturmuş ve bu korku-sevginin sınırını aşmamaya özen göstermiştir. Kendine ördüğü bu örtü, gittiği İslami tarikatın da dikkatini çeker ve ondan tarikatın idari işlerinin bir bölümünü idare etmesi istenir. Tarikata ait mülklerin kiralarını tahsil etmeye başlayan Muharrem, birden tarikatın dışardan görünen yüzü olur. Bu hızlı dönüşüm, Muharrem'in zihnindeki Allah sevgisi ve korkusu arasındaki dengeyi bozar. Allah sevgisi azalır günahlar başlayınca Allah korkusu Muharrem'in zihnini kemirmeye ve sonunda da yok etmeye kadar varmıştır.

Filmin seçiminde, konusu ve içinde geçtiği zamansal dönem göz önünde bulundurulmuş, 2000'li yıllarda neoliberal politikaların en yoğun şekilde yaşandığı gözlemlenmiştir. Bu şartlar altında Şehirli Muhafazakar Orta Sınıf sınıfı anlatan bir film olan Takva, toplumun bu bölümünü tanıyamız ve başrol oyuncusu Erkan Can'ın canlandığı Muharrem karakterini anlamamız için iyi bir örnek olmuştur.

Muharrem, filmin henüz başındayken görüntülerle anlatıldığı üzere sabah namazını dahi kazaya bırakmayan, diniyle oldukça bütün bir müslümandır. 30 yılı aşkın bir süredir İstanbul'da yaşadığı için artık göç ve kentleşme sorununu zaman sayesinde aşabilmiştir, ancak kendisi göç eden değil, göç eden ailesinin çocuğu yani ikinci kuşaktır. Böylelikle, kentleşme sorununu daha az yaşamış olması muhtemeldir. Fakat, inancı sayesinde kendisi dünyevi işlerden olabildiğince soyutlanmış, çuvalcı dükkanında gününü kurtarabilecek kadar para kazanarak çiraklık yapıp hayatına devam etmektedir.

Karşı cinsin olmadığı, arkadaşlığın bulunmadığı, sadece içinde Allah sevgisi ve korkusunun bulunduğu bir bireyin sıradan günlük yaşamı, bize *Şehirli Muhafazakar Orta Sınıf* kesime ait bir erkek bireyin yaşamını göstermektedir. Allah sevgisi ve korkusuna sahip olmak, dünyaya bağlı işlerden olabildiğince elini ayağını çekmiş bulunmak gibi temel unsurların yanı sıra, dinlerin en büyük insan üzerinde bıraktığı izlerden olan yabancılaşma burada da karşımıza çıkmaktadır. Toplumdan olabildiğince soyut, tek arkadaşlığın cemaat çevresinde ve zorunlu olarak iş çevresinde olduğunu görmekteyiz. Tasavvuf sayesinde, cemaatin müritleri zikir sahnesinde Allah aşkıyla kendilerinden geçmektedir. Bu, Muharrem'in tek dünyevi zevki sayılabilir: Allah aşkıyla kendini kaybetmek. İslam inancında kadının yeri erkeğe göre geride olduğundan dolayı, yabancılaşan erkek bireyin herhangi bir kadınla normal şartlar altında konuşabilmesi pek mümkün görünmemektedir. Nitekim, Muharrem'e aktarılan dini öğretiler oldukça katıdır ve kendini bir oto-kontrol mekanizmasıyla engelleyebilmektedir. Yine de rüyalarında bir kadınla seviştiğini görmekte ve uyandığında gusül abdestinin bozulduğunu farketmesi kendisini utandırmaktadır.

Filmdeki değişim, Şeyh'in dikkatini Muharrem'e yöneltmesiyle başlar. Muharrem'in kusursuz imanı ve temiz kalpliliği, Şeyh için dergah adına kullanılması gereken Allah'ın gönderdiği bir nimet olarak aksettirmiştir. Bunun üzerine Rauf, Şeyh'in isteği doğrultusunda her ne kadar bu işi Muharrem'in yapamayacağını da düşünerek, evine gider ve teklifini yapar. Şaşkın ve hayatının hiçbir zaman değişmeyeceğini sanan Muharrem, gece vakti hiç alışık olmadığı şekilde kapısının çalmasıyla bir şeylerin farklı olacağını bir anlamda görmüştür. Biraz tereddüt, çokça Şeyh'e ve Allah'a hizmet etmeme korkusuyla teklifi kabul eder ve alışık olmadığı şekilde kendisini diğer insanlardan giderek farklı bulmaya başlar. İlk olarak Fatih Camii'nde Şeyh'in yanında namaz kılmasına izin verilmiş, ardından Muharrem 'Efendi' lakabı Şeyh tarafından uygun görülmüş ve Şeyh'in, çuvalcı patrone Muharrem için öğleden sonraları için izin almasıyla, Muharrem'in hayatında o ana kadar olan insanlar büyük şaşkınlığa uğramıştır. Muharrem ise henüz olan biteni kavrayamamıştır.

Bunun üzerine, ilk görevine çıkan Muharrem bir yandan da korkmaktadır. Kiraları toplamak, dergahın sahip olduğu mülklerdeki aksaklıkları kontrol etmek gibi görevleri vardır. Korkak bir biçimde olaya yaklaşır, karşısında büyük bir ihtimalle hayatı boyunca

bir arada göremeyeceği kadar parayı sayan insanları anlamaya çalışır fakat bir anlam getiremez. O güne kadar maneviyata önem veren birisi için bunca maddiyat bir anda Muharrem'i sorgulama sürecinin başlangıcına itmiştir. Kağıt kalem kullanarak o güne kadar her türlü hesaplamayı yapan Muharrem, rakamlar büyüdükçe hesap makinesi kullanmak zorunda kalmıştır. Gün geçtikçe azalan maneviyat duygusu ve Allah sevgisi, yerini öfkeye ve sorgulama sürecine bırakmıştır. Muharrem'in işlerinin artması sebebiyle Muharrem dergaha taşınır, evini kapatır ve patronun Muharrem'in yanına getirttiği Kosova'lı çırak ise, Muharrem'in sözünün geçtiği tek kişi olarak her geçen gün daha sert bir şekilde hışıma uğramaktadır. Filmin bu geçiş bölümünde, maddiyat ve maneviyat arasındaki geçiş sürecinin anlatımı, kafa karışıklığı temasıyla işlenmiş ve yavaş yavaş güç sahibi olan, sakin hayatı çok uzun yıllar önce seçmiş Muharrem'in bile ufak bir şekilde yoldan çıktığını göstermektedir. Bu esnada ise, Muharrem'in rüyaları daha farklılaşmış, rüyada sadece aynı kadın olmasının yanı sıra, bu sefer mekan olarak bir gökdelenin tepesinde, çeşitli kadın aksesuarlarının olduğu bir ofiste kendisini sevişirken görmeye başlamıştır.

Muharrem'in, dünyevi işlere keskin dönüşü ise, bir gün Rauf'un onu odasına götürdüğünde karşılaştığı ve müziklerden de anlayabileceğimiz üzere Muharrem'in ilk çıldırma belirtilerinin görüldüğü andır. Odada, onlarca gömlek, birçok pahalı ve şık ceket, kaliteli ve Rauf'un deyimiyle "gavur malı" bir saat ve "en pahalısından" iki adet kalem bulunmaktadır. Muharrem, Şeyh'in bile bu kadar lüks kullanmadığını söyler, kendisinin bunu hakemediğini savunur. Fakat kendisine biçilen rol değişmiştir; Rauf Muharrem'in dergahın dışarıda görünen yüzü olması gerektiğini belirtmiştir. Dışarıya çıktıklarında ise son model bir araba ve Muharrem'e ait bir şoför onları beklemektedir. Muharrem, bu kısa sürede yaşadıklarına karşı olan tepkisi arabaya bakarak üç defa "Allahuekber" demek olmuştur. Bu da, Allah sevgisinin azaldığı yeri, Allah korkusunun doldurmaya başladığının bir simgesi olarak değerlendirilebilir.

Bundan sonra ise Muharrem, çuvalcılığı boşlamaya başlamış, kira toplarken daha sert ve gözüpek olmaya başlamış, kendisine tanınan ayrıcalıklardan faydalanmaya başlamıştır. Fakat bazıları halen kendisine üzüntü vermektedir, yeni işinin ilk günü insanlarla beraber veznedede sıra beklerken, şimdi ise onlarca insanı bir anda geçip kendi işini halletmiş ve bu esnada söylenen insanları duymuştur. Bunun üzerine Rauf'a danışır,

Rauf ise Muharrem'e vaktinin değerli olduğunu, kendisi için değil Allah için çalıştığını söylemiştir. Kira toplama sürecinde, kirayı zamanında veren bir oto tamircisini rakı içerken yakalamış ve biraz ısrarla onu dini bütün olmadığı için bulunduğu yerden çıkarttırmış, fakat dini bütün saydığı bir ailenin hastalığa yakalanması yüzünden kirayı ödeyemeyecek olmasını kabullenmiştir. Bu olay Şeyh'in kulağına gittiğinde ise, Şeyh ondan istediği yönde karar verebileceğini, fakat bir dergah öğrencisinin buradan maddi sebepler yüzünden gitmesi gerektiğinde de gidecek öğrenciyi de Muharrem'in seçmesini istemiş, sebep olarak da gönlünün temiz ve açık olmasına ve en doğru kararı verebileceğine bağlamıştır. Rauf ise, daha katı ve açık bir şekilde, dinsiz ve parasız ayrımı yapmanın ona bu azarı işitmesine sebep olduğunu belirtmiştir. Böylelikle, dünyadaki neoliberalist ve kapitalist politikalarından bihaber olan Muharrem, artık olayları daha da anlayamaz konuma gelmiştir.

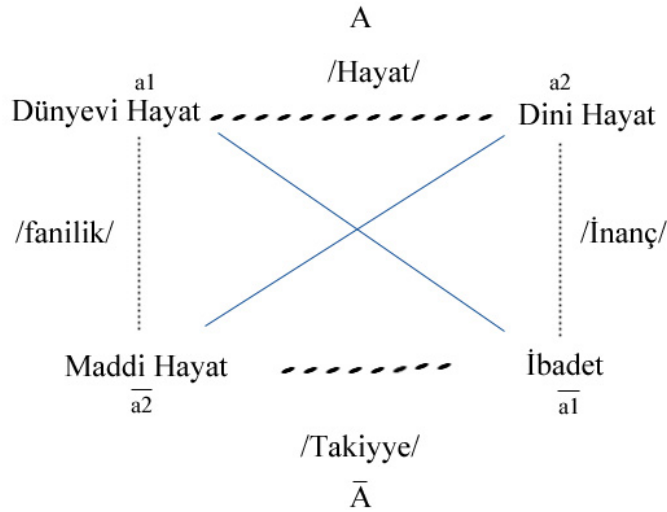
Yaşadığı sorunlar bir yana, görsel olarak batı dünyasına ait yerleri andıran mekanlarda geçen rüyaları ise bir türlü Muharrem'in peşini bırakmamaktadır. Rüyasında yine aynı kadın, kendisine şarap ikram etmekte ve Muharrem bunu en başta dirense de kabul etmektedir. Bu rüyadan sonra Muharrem kafayı kadının kimliğini bulmaya dair çalıştırmaya başlayacaktır. Sabah namazından evvel yine gusül abdestini almak üzere gizlice banyoya giderken, Şeyh'e ve Rauf'a denk gelir. Şeyh, durumu anladığını belirten bir sırtımdan sonra, Rauf ile ileriki bir zamanda olan konuşmasında Muharrem'i "başgöz etmek" istediğini belirtmiş ve bunun için en uygun kişinin kendi ortanca kızı olduğunu söylemiştir. Bunun üzerine Rauf, Muharrem'e ters bir zamanında bu konuyu açmış ve Muharrem evlilik defterini çoktan kapattığını söylemiştir.

Sıkıntılı ve agresif biri haline gelen Muharrem için bardağın son damlası, kendisini görmeye gelen Erol adında bir müteahhin, çuval alma bahanesiyle dükkana gelmesi ve Muharrem'in, bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde olması gereken fiyatın üç katı şeklinde söylemesi olmuştur. Yanlış yaptığını o anda anlayan Muharrem, Erol'un dolar olarak parayı hemen vermesiyle daha fena bir hale gelir: çünkü bu para hakedilmemiş haram paradır. Erol beyin bu kadar büyük parayı kabul etmesinin sebebi ise, sırf kendisini görmek istemesi ve bunun sadece bir vesile olduğunu söylemesidir. Muharrem, dışardan tanımadığı kişiler tarafından ulvi bir sıfatla anlatılmaktadır. Bunun kavranabilmesini bir kenara iterek önce elindeki haram paradan kurtulmaya çalışır. Büyük bir kısmını patronu

Ali Bey'e verse de, kendisinde kalan kısmı ne yapacağını bulamaz, dergaha sokmayı günah olarak düşünür ve yağmur altında bilinçsizce günah işlediğini düşünüp Allah korkusuyla dolaşmaya başlar. Sayısız kere namaz kılar, kendi kendini affetmeye çalışır.

Ertesi gün, Erol bey kendisi gibi onunla tanışmak isteyen iki arkadaşını daha getirdiğinde, aynı günahı defalarca işleyeceğini anlayan Muharrem, dükkandan kaçıp yağmur altında bilinçsizce koşturmaya başlar. Kapalıçarşıya girer, orada bunca kafa karışıklığının içindeyken bile gözüne pembe renk başörtüsü takmış bir genç bayan takılır, kadının yüz hatları ve kaşları rüyasındaki kadınla aynıdır. Bunun üzerine kadını takip eder ve kendi dergahına girdiğini görünce, filmde ilk defa bir kadınla temas etmiş olur: kendisini tutarak buraya ne sıfatla girdiğini sorar: aldığı cevap ise Şeyh'in kızı olduğudur. Bunun üzerine Muharrem, fazla uzaklaşmadan kaçarken bir merdivene takılır ve orada tamamen delirir. Şeyh, bu durumu müritlerine Muharrem'in yükselişi kaldıramadığı şeklinde anlatır, fakat Rauf, tek bir yüz ifadesiyle bütün sözlerin ve yaşananların bir oyun olduğunu izleyiciye hissettirir. Son sahnede ise Muharrem yatağa bağlanır, gözleri anlamsızca ve şaşkınlık içinde bilinmeyene doğru bakmaktadır, Şeyh'in onunla evlendirdiği, onun rüyalarına giren kızı, ona ilacını içirir ve uykusuna yatırmıştır.

Muharrem'in, yaşadığı bu keskin viraj ve bir anda algısına yüklenen onca yeni şey, birçok şeyi kavrayamadığı için çıldırmasına yol açmıştır. Erkek karakter temsili olarak ele aldığımızda, Muharrem, dergahı temsil etmekte ve her zaman güçlü, şık ve zengin olarak görünmek zorundadır, fakat kendisi filmin başında da görüldüğü üzere özünde böyle biri değildir. Muhafazakarlık, Allah sevgisi ve korkusu ile kapitalist düzeni anlamak derken kısa sürede Muharrem'in küçük dünyası bunları kaldıramamıştır. Bu da bize sıradan muhafazakar kesimin, kullanılmaya dair bir eğilimi ve şeyhlerin etkisi altında onaylamasa da karar verdiklerine dair ipuçları vermektedir. Din karşısında, erkeğin iradesinin sorgulanabilir olduğu yerde, kadın ise hiç yoktur. Muharrem'in bakış açısından göstergebilimsel dörtgenin oluşumu şu şekildedir:

Muharrem için dünyevi işler, kötü yola çıkmaktadır. Kendisi, dini hayat ile yaşayıp, ibadet edip inanarak ahirete ulaşacağını düşünmektedir. Fakat dünyevi işlere kendisini kaptıran dergah yüzünden, istemediği fani dünya işlerine bulaşır ve “şeytan ya bizsek” diyerek günah işlediğini belirtmiş ve arada kalmıştır. Bu da, muhafazakar kesimin ahiret inancı sayesinde dünyevi işlere pek bulaşmak istemediğini göstermektedir. Eğer dünyevi işlere bulaşmak zorunlu ise, bu işleri dini bütün birilerine güvenip, onun önderliğinde halledebileceklerini düşünmektedirler. Birey yoktur, yabancılaşma vardır ama cemaat de vardır. Böylelikle bu kitleler, birkaç kişiye bağlı olarak etkilenebilir ve fikirlerinin, eylemlerinin farklı yönde değişmesi sağlanır. Erkeğe düşen görev ise, iyi bir mümin olmak, kadın çalışmadığı için ailesine bakabilecek kadar helal para kazanmak ve cemaatin isteklerine uymaktır. Kadının görevi ise eşine bakmak, ev işlerini halletmek ve çocukları büyütmektir. Geleneksel yaşam tarzı, Türkiye’de oldukça etkindir.

3.4 *Recep İvedik I* filmi ve Lümpen Sınıf ile Varsıl Elit Sınıf

Togan Gökbakar’ın yönetmenliğini yaptığı “*Recep İvedik I*” (2007), Türkiye’de kendisini 2000’li yılların sonlarında ‘halk kahramanı’ olarak ilan etmiş ve gişe rekorları kırarak Türk halkının en çok izlediği filmlerden biri olmuş ve Recep İvedik karakteri de halkın sevgisini kazanmıştır. Ancak, birçok sanatsal çevreden eleştiri almış ve bazı kesimler, bu filmi sinema sanatı olarak kabul etmemişlerdir. Halkın talebi ve elit

kesimlerden gelen eleştirileri de göz önünde bulundurarak bu filmin neyi anlattığı ve nasıl başarılı olduğu incelenecektir.

Film, Recep'in karakolda komiser tarafından sorgusu ile başlar. Alkollü araba kullanmaktan yakalanan Recep, kendisine alkol oranını ölçme cihazının çubuğuna üflenmesi istendiğinde ise olay çıkarmış ve karakolluk olmuştur. Yönetmen daha ilk sahneden, cinselliğin bir tabu olarak görüleceği ve her lafin algılanışının önce 'kötü niyetle' olacağının sinyalini vermiştir. Karakoldan çıkıp arabasına binip yola koyulduğunda ise, zengin bir adamın cüzdanını düşürdüğünü görür. Cüzdanı alıp eve gelir ve televizyonda adamın konuşmasını izler. Cüzdanın sahibi, Antalya'da 5 yıldızlı bir otelin sahibidir. Ona cüzdanını ulaştırmak üzere İstanbul'dan yola çıkar ve Antalya'ya doğru gider. Otelin sahibine cüzdanı teslim ettikten sonra para veya otelde konaklama teklifini kabul etmeden İstanbul'a geri dönecekken, çocukluk aşkı Sibel'i annesiyle birlikte otele girerken görür. Bunun üzerine konaklama teklifini tekrar düşünür ve Sibel'e kendini beğendirebilmek için çaba sarfetmeye başlar, fakat farklı bir kimliğe bürünmek gibi bir çabası yoktur.

Film, skeçler halinde ilerlediğinden, hikayenin bütünlüğü açısından eksiklikler gözlenmektedir. Recep'in davranışları, filmin merkezini oluşturmakta ve çevresindeki herkes ise Recep'ten iyi veya kötü bir şekilde etkilenerek filmdeki rolünü tamamlamaktadır. Recep'in davranışları üzerinden filme baktığımızda ise, büyük bir kültür çatışması ile karşı karşıya kaldığımızı görmekteyiz. Edep, usul, adap bilmeyen Recep, bunun eksikliğini hissetmeyecek şekilde davranışlarını sürdürmektedir. Batılı olma kavramı ve Recep'in bu kavramla çatışması, otelin 5 yıldızlı olmasından dolayı ortaya çıkan uyumsuzluklar ve ve Sibel ile annesinin elit kesimi temsil edip Recep'in yaptığı her hareketi tiksinerik karşılamalarından anlaşılmaktadır.

Film incelemesi açısından ele alınabilecek bir sahne olarak açık büfe sahnesinden bahsedebiliriz. Recep, sınırsız bir şekilde yemek yenilebileceğini öğrendikten sonra açık büfenin başına oturmuş ve yemekleri yerken, diğer insanların çok fazla yemek almamasını da bir yandan sağlamaya çalışmaktadır. Otel müdürü, filmin başından beri Recep'i istememiş fakat zorunlu olarak Recep'in davranışlarını alttan almaktadır. Açık büfe sahnesinde, üdür sonradan durumu görüp neler olup bittiğini öğrenince müşterileri diğer tarafa yönlendirmiş ve Recep'i zor da olsa yerinden kaldırmıştır. Uzaktan müdür ile olan

tartışmayı izleyen Sibel'in annesi, otelin 5 yıldızlı olup olmamasının farketmeyeceğini, 'ayı'larda dahi paranın olduğunu söylemiştir. Bunun üzerine Recep, elektrik alamadığı anneye açıkça şişman olduğunu belirterek bir tabak dolusu et getirip masadan ayrılmıştır. Müdürün film boyunca benimsediği batılı lüks yaşama tarzı, Recep'in oteldeki varlığı ile bozulmuş, otelin ortamı rahatsız edici olmuştur. Recep, müşterilerin üzerine bağırarak, kabadayılık yaparak ve fiziksel şiddete yönelik imalarda bulunarak müdürü zor durumda bırakmıştır. Böyle bir durum karşısında ne müdürün ne otel müşterilerinin ne de çalışanların kendilerine dahi savunma yapamadıkları görülmüş ve Recep ne derse onu kabul etmişlerdir. Çünkü Recep, her ne kadar patron tarafından ücreti ödense de paralı bir müşteri sıfatındadır ve diğerleri kadar her şeyden hakkı bulunmaktadır.

Filmde başka bir sahnede ise, havuza ayakkabıları ve kıyafeti ile girmeye çalışan Recep'in yanlışlıkla Sibel'i havuza düşürmesi sonucu ona bir anlamda bakıcılık etmesi için izin verilmiş bir çalışan tarafından kibarca ve samimice uyarılarak kendisine plaj kıyafeti alması sağlanmıştır. Recep, kıyafeti satın aldıktan sonra satıcı kızın kıyafetin üzerindeki alarmları çıkarma isteğini olumsuz karşılamış ve fiziksel tehditle kızı susturmuştur; çünkü gömleği üzerindeki alarmıyla birlikte satın aldığını iddia etmektedir. Bunun üzerine kız alarmı çıkarmaktan vazgeçmiş, Recep ise kapıda devamlı üzerindeki alarmları öttürerek eğlenceli olduğunu görevli arkadaşına savunmuştur. Böylelikle maddiyatın günümüzde bir çok şeyi satın alma ve/veya susturma gücü olduğu görülmektedir. Ancak, bir kıyafet üzerindeki alarm esasen satıcı firmaya aittir ve ürünle satılmaz. Burda Recep, adalet sisteminin tam işlemediğini bildiği yerde fiziksel gücünü göstererek alarmı da gömlekle birlikte almıştır. Bu da para ve fiziksel gücün olduğu yerde kişinin mutlak güç sahip olduğunu temsil etmektedir.

Bir başka kültürel çatışma örneği ise, filmin aerobik ve dalış sahnesinde yaşanmıştır. Recep, aerobik hakkında herhangi bir bilgisi olmaksızın Sibel'i etkilemek amacıyla bu alana yönelmiştir. Fakat, müdürün kendisine olan gazabı yüzünden pembe renkli kadınlara özel dar bir tayt giyerek kendisini farkında olmadan, diğer kadınların gözünde hiçbir şey yapmadan küçük düşürmüştür. Yaptığı hareketler yüzünden Sibel'in kendisine kötü gözle bakmasının ardından, dalış öğretmenin de tayt giydiğini savunmuş, fakat dalış öğretmeni giydiği taytın farklı olduğunu; renk, Fransız mucit ve özel kişilerin giydiği bir ürün özellikleriyle tanıtmasıyla Recep kısa süreli bir anlam karmaşası

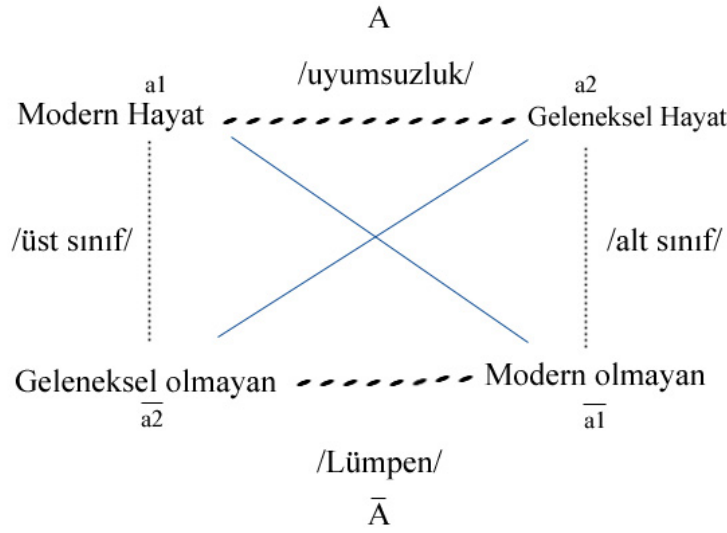
yaşamıştır. Filmin sonlarında ise, Sibel giderek Recep'in içten ve samimi tavırlarından hoşlanır hale gelmiş, fakat annesinin zengin ve elit bir işadamı olan Ahmet ile evlenmesi baskısı yüzünden bu düşünceden vazgeçmek zorunda kalmıştır. Nişanlı olduğunu Recep'e açıklamış, Recep ise cebinde küçüklükten bu yana manevi değeri bulunan misketleri Sibel'e verememiş, aslında kim olduğunu açıklayamamıştır. Başkasına yar olacağını anladığı andan itibaren de Recep, kendi öğrendikleri doğrultusunda kendisini Sibel'den geriye çekmiş ve İstanbul'a doğru yola koyulmuştur. Sibel ise, havaalanında Recep'e yardımcı olan otel görevlisi tarafından durdurulmuş ve misketleri görevli vermiştir. Sibel Recep'in esasen kim olduğunu anladığında da film sona ermiştir.

Film boyunca, annenin Recep'e karşı olan tiksinti dolu tavırları, dış görünüşü sayesinde onu "maymun" kategorisine koyması, batı usulü modernleşmeyi benimsemediği için kendisini görgüsüz ve edepsiz olarak nitelendirmesi, Recep'in ise bunca sevgisizliğe karşılık kendisine şişman demesinden sonra da ahlaksız diye nitelendirmesi, Varsıl Elit kesimin bir anlamda lümpen sınıfa bakışının gerçek fakat abartılı şekli diye yorumlanabilir. Varsıl Elit kesimin, kendi içinde belirli bir koordinasyon ile birbirleriyle evlenmeleri, kendi dengi insanlarla görüşüp konuşmaları sözkonusuyken, diğer sınıflardaki insanlarla olan samimiyeti oldukça sınırlıdır bunun en büyük nedenlerinden birisi de şehir hayatının ve kapitalist politikalara göre hayatı oynayan bireylerin, bireyselleşmeyi de benimsemelerinden kaynaklanmaktadır.

Recep İvedik, bu filmle komedi açısından da olsa Varsıl Elit kesime, Lümpen Proleteryanın "hodri meydan" dediğini göstermektedir bir anlamda. Koşulların aynı olması halinde, kültürel açıdan bir şark-garp çatışması olacak ve bu çatışma sonucunda mutlu olacak kesimin garp olacağını göstermektedir, çünkü modern dünyada kaybedecek bir şeyleri yoktur. Fakat batı tabanlı modernleşme; paraya, sıfatlara ve unvanlara tutunarak hiyerarşik bir düzen içerisinde yürüdüğünden dolayı, bu kesimdeki insanların yapacağı bir yanlış hareketin o güne kadar yapılmış birçok şeyi silip atacağı yönünde bir görüş hakimdir. Dolayısıyla bu psikolojik baskı, Varsıl Elit sınıfına dahil bir bireyin stresli olmasına yol açmaktadır.

Recep İvedik ise, geçimini nereden sağladığı bilinmeyen, evinin kira mı yoksa kendisinin mi olduğuna dair bir ipucu bulunmayan, arabasını nasıl aldığına dair kimsenin bir fikri olmadığı, herhangi bir alanda yeteneği olup olmadığını bilmediğimiz, eğer varsa

çalıştığı işin nasıl bir niteliğe sahip olduğunu tahmin edemediğimiz bir bireyi temsil etmektedir. Fakat, her nasılsa Recep'in karşı cinsle iletişim harici bir sorunu bulunmamakta ve bir şekilde hayatta yolunu bulabilmekte ve günün yaşayabilmektedir. Bu özellikleriyle, Recep İvedik karakterinin lümpen sınıfı temsilinde çok da fazla kuşku bulunmamaktadır. Üretime dayalı bir işalanında çalışmadan, ironik bir biçimde insanlara neler yapmaları gerektiğini anlatan bir karakter, 2000'li yılların Türkiye'sinde çok sevilmiş ve halk tarafından oldukça içselleştirilmiştir. Bu, göç sonucu sayıları oldukça artan Lümpen Sınıf'ın artık görmezden gelinemeyeceğinin bir göstergesi olmuştur, çünkü bir zamanlar bu sınıfa ait olan insanlara ait olmayan büyük kentlerde, çoğunluk olmayı başarmışlardır. Filmin göstergebilimsel şeması şöyledir:

Recep'in gözünden, kendisine benzetebileceği, modern olmayan fakat geleneğe de aykırı yapıya sahip bireyleri lümpen sınıfa koyacak, Sibel gibi beğendiği birisini ise kendisinden üst görüp modernliği, geleneksel olmayan bir şekilde yaşayabilmesi sayesinde onu elit kesime, üst sınıfa dahil edecektir. Geleneksel hayatı yaşayıp, modern olmayan bir yapıya sahip bireyler ise, Recep'in etrafında o güne kadar sıradan hayat yaşayan bireylerdir. Recep, modern ve geleneksel hayatın birbiriyle uyumsuz olduğunu da farketmektedir.

3.5 *Issız Adam* filmi ve Yeni Orta Sınıf

Yönetmenliğini Çağan Irmak'ın yaptığı *Issız Adam* (2007), 2000'li dönemde üzerinde en çok konuşulan filmlerden biri olmuş ve 'mutsuz bir aşk hikayesi' temasıyla birçok kesime hitap etmiştir. Fakat bilinen aşk hikayelerinin aksine, film içerisinde sembolize edilen karakterler, hareketler, nesnelere, mekanlar ve davranışlar film ve filmin ana karakterleri üzerindeki kültürel etki üzerinden tartışma yaratır bir hale gelmiştir. Filmin ana erkek karakteri Alper'in ıssızlık sebebi çok net olarak gösterilmediği için, yaşadıklarının sebepleri yeni orta sınıf kavramının etkisi altında değerlendirilmelidir, böylelikle bu sınıfa ait Türkiye'deki diğer bireyler hakkında da bir fikir sahibi olmamıza sebebiyet verecektir.

30'lu yaşlarında olan Alper, filmin başından itibaren anladığımız üzere özgür bir cinsel hayatı olan, sürekli bir ilişkisi bulunmamasına karşın gece kulüplerinde kendisine tek gecelik ilişkiler arayan, hiçbir şey bulamadığı zamanlar da teselliye artık tanıdık derecesine gelmiş hayat kadınlarında bulan bir karakter olarak karşımıza çıkmaktadır. Alper'in, lüks yaşam tarzı, gurme yemek zevki ve anlayışı, romantik şarkılardan oluşan taş plak arşivi ve sahip olduğu modern restaurantla cinsel tercihlerinin aksine çok daha şık bir beyfendi imajı çizmekte ve iki farklı Alper arasında bir çelişki doğurmaktadır.

Alper, işinde oldukça başarılıdır, gurme gazete köşeyazarları ağırlar ve onlardan olumlu eleştiriler almaktadır. Restaurant'ın mutfağı, oldukça derli toplu ve çalışanları da Alper'in sözünden ve disiplininden çıkmamaktadır, her ne kadar aralarında bir iş ilişkisi olsa da çalışanların birbirine bir saygısı olduğu, aralarındaki uyumdan görülmektedir. Alper, aşçı olma isteğini filmin orta bölümlerinde annesinin heyecanlı bir şekilde yemek yapmasını gördükten sonra istediğini belirtmektedir.

Hayat kadınlarına sert davranma güdüsü, yavaşça kendisini duygusallığa ve onlara bir kadeh şarap ikram edip, olmadı müzik açıp konuşma isteğine dönüşecektir. Bu, Alper'in hayat kadınlarında güldüğü üzere yaşlanmasıyla ve kendisini daha duygusal hissetmesiyle ilgili bir durumdur, bu da filmde bir şeylerin değişeceğinin bir işareti olarak algılanabilir.

Plak koleksiyonu için bir gün sahaflarda kendisine plak arayan Alper, dükkana Ada'nın girmesiyle dikkati dağılır ve bakışlarını ondan alamaz. Ada, Thomas Hardy'nin

Çılgın Kalabalıktan Uzak adlı kitabını arıyordu. Dükkan sahibi olmadığını söyleyince dükkandan çıkar fakat kendisinden etkilenen Alper onunla tanışmak için plağı hızlıca satın alarak peşine takılır. İlk tanışma girişimleri başarılı olmasa da, yol üzerinde bir kitapçıdan istediği kitabı alıp içine kendi telefon numarasını yazarak biraz zorlama bir şekilde hediye olarak kabul ettirir. Sahip olduğu küçük dükkanında, çocuklara kostümler diken Ada, mütevazı bir hayat yaşamaktadır. Alper'in "oğlu" yalanına kanmayan Ada, bunun bir bahane olduğunu ve kadınları kullanma amaçlı olduğunu farkında olduğu kadar, Alper de onun bu sözlerinden birçok darbe aldığını anlayabilecek kadar zekidir. Alper'in Ada'nın kararsızlıkları üzerinde direktmesi bu ilişkinin birçok kapısını zorla da olsa açacaktır. Alper'in ısrarcı akşam yemeği teklifine hayır diyemeyen Ada, Alper'in şık yaşam tarzından oldukça etkilenmiştir. Gece ilerledikçe, Alper'in koyduğu bolca şarabın da etkisiyle birbirlerini ilk defa öperler ve Alper, aceleciliği, duygusuzluğu ve kontrolsüzce kendinden geçmesiyle sevişmeyi başarısızlığa uğratar, Ada'nın açısından da birçok soru işareti doğmuştur çünkü Alper'in ikinci yüzünü görmüştür. Ertesi sabah ise Alper, Ada'ya soğuk davranır çünkü onca yıldır yaşadığı yabancılaşmanın ardından ne kadar aşık da olsa bir ilişkiye hazır değildir. Bunu anlayan Ada da evi terkeder, fakat Alper kısa süre içerisinde tekrar kendisini affettirecektir.

Alper'in ailesine baktığımız vakit, Mersin Tarsus kökenli olduklarını görmekteyiz. Bir ablası, bir ağabeyi ve de ağabeyinin çocukları olduğunu, annesine telefon ettiği zaman öğreniriz. Ailenin ev ortamı ve yaşam tarzı oldukça geleneksel yapıdadır, birlikte olmak esastır ve küresel anlamda orta sınıfa aittir. Alper ise İstanbul'da tek başına modern tasarlanmış evinde tek başına oturmaktadır. Annesinin bir düğün sebebiyle İstanbul'a gelecek olması Alper'i biraz huzursuzlandırır. Bunun sebebinin annesi ile Alper arasındaki ilişkinin bir şekilde hep uzak kalması gerektiği gibi olması gerektiğinden dolayı olabilir. Ada ile ilişkilerinin birinci ayı civarında, annesi İstanbul'a gelir. Bu esnada ise Ada'nın Alper'in hayatı üzerinde etkiye sahip olduğunu görmekte ve Alper'in bu durumdan rahatsız olduğunu izlenimlemekteyiz. Annesinin geleceği gün, Ada tarafından bir anne edasıyla uyandırılması, Alper'in kafasındaki ilk huzursuzluk belirtilerini oluşturacaktır: kendi evinde bir 'yabancı' tarafından zorla uyandırılmıştır. Annesinin Ada ile tanışmasının ardından, bu ikili çok iyi olarak anlaşacak, fakat bu Alper'i daha çok rahatsız edecektir. Birlikte alışveriş merkezine giderler, gezerler ve Alper'in annesine eşlik etmesi gereken düğünde Ada ona eşlik eder, bu durumdan annesi oldukça memnun kalmıştır.

Annesinin evdeki düzenini yeterince bozmasından bunalan Alper, restaurantta hep beraber yemek yedikleri sahnede, annesinin ‘modern’ bir şekilde yemek yememesi sonucunda gerilir ve annesinin yaptığı her hareket sonucunda rahatsız olmaya başlar. Annesi, aldığı kıyafetleri poşetlerinden çıkarıp göstermekte, yüksek sesle konuşmakta ve yemeğiyle fazla ilgilenmemektedir. Garsondan yemeğini alıp onu dinlenmeye yollamakta ve hararetle bir şekilde bir şeyler anlatırken masaya şarap dökmektedir. Onun kontrolsüz olarak düşündüğü hareketlerine iyice sinirlenen Alper ise annesine kontrolsüz bir şekilde bağırınca işler çığrından çıkar. Alper’in öfke patlamasından sonra ise değişik bir hal aldığını görürüz. Önceleri konuşmaz, yemekten sonra Ada’yı evine bıraktıktan sonra bir kadeh içki içip çiçek alıp Ada’dan özür dilemeye gider, ertesi gün ise annesinin Ada hakkındaki olumlu düşüncelerini dinledikten sonra otobüse bindirip onu Tarsus’a geri gönderir. Otobüs terminalinden eve gidene kadar ise Ada’ya defalarca sevgi gösterisinde bulunur. Evde ise, durum daha farklıdır. Ada, istediği her şeyi eliyle koymuş gibi bulmaktadır ve Alper’i pek fazla düşünmeden yemek yemeye başlar. Bu da Ada’nın Alper üzerindeki bir anlamdaki hakimiyeti diye değerlendirilebilir. Her ne kadar Ada ile güzel anılar paylaşılsa da, içinde bulunduğu durum genel olarak kendi kişiliğine ait değildir. Alper, ayrılmak istediğini bir anda söyler. Sinir krizi geçiren Ada, ağlayarak evden ayrılır.

Bunun üzerine Alper, kendini iyice yalnızlığa vurur, teselliye yine hayat kadınlarında aramaya başlar, dükkanını yine eskiden olduğu gibi işletmeye ve başarılı olmaya devam eder, fakat artık hayatında Ada yoktur. Aradan 5 yıl geçer, dükkanında şef garson olarak çalışan Şenol ve oğlunu sinemaya götürür. Sinemanın girişinde Ada ile karşılaşır. Çekimserlikle birbirleriyle konuşurlar ve son 5 senede Alper’in ve Ada’nın hayatında nelerin değiştiğini izleyici öğrenmiş olur. Ada, İngiltere’ye yerleşmiş, evlenmiş ve çocuk sahibi olmuştur. Dükkanını kapatmış ve Türkiye ile bağlarını olabildiğinde koparmış gözükmekte, sadece kısa aralıklarla eski arkadaşlarını veya ailesini görmek üzere gelmektedir. Giyim tarzı değişmiş, saç şekli farklılaşmış fakat duygusal olarak çok fazla bir şey değişmemiş; Alper’i asla unutmamıştır. Alper ile ayrıldıktan hemen sonra Tarsus’a gitmiş, annesinin yanında Alper’in büyüdüğü eve gitmiştir. Tarsus’taki evden, ona dair bir eski taş plak almış ve onu beraberinde götürmüştür Alper’den bir anı olarak. Alper ise Ada’nın hayaliyle, geçmişin özlemiyle son 5 yılı geçirmiştir. Ada’yı aramış, ulaşamamış, dükkanı önünde zaman zaman beklemiş fakat dükkanın kapatılmasıyla hayal kırıklığına uğramış, hayatında hiç kimseye yer açmamıştır. Ada’nın deyimiyle “İssız” kalmıştır.

Ayrılmalarından hemen önce, zorlama bir şekilde el sıkışmışlar, fakat ardından birbirlerine olan duygularının yoğunluğu yüzünden son bir defa sarılıp ayrılmışlardır. Ada, olduğu yerde kalırken Alper İstiklal Caddesi'ne çıkıp bir sağa bir sola giderek, tek başına yönünü şaşırılmış bir şekilde hayatına devam etmiştir.

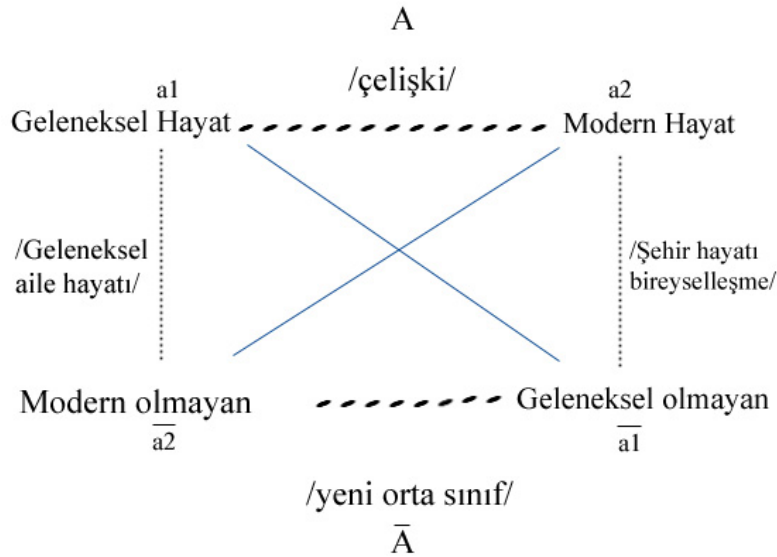
Alper'in yalnızlığının sebeplerinin en temelinde, kapitalist düzenin getirdiği yabancılaşma ve bireyselleşme hissiyatının büyük kent ortamında oldukça baskın olduğu ve kişileri buna sürüklediği görülmektedir. Alper'in karakter olarak yaşadığı çelişkiler, ailesi ile yaşadığı ikilemler, Ada ile birlikteyken aklına doğan kuşku ve huzursuzluklar da Alper'in kendisini tabir ettiği üzere "kanındaki mikrop" ile ilgilidir. Bu kandaki mikrop, insanların içselleştirebileceği bir öğedir, çünkü bu karmaşa ve kaos hepimizde bulunmakta fakat sebebini açıklayamayacak durumda olduğumuzdan dolayı bu bizi daha da rahatsız etmektedir. Çöloğlu'na göre Alper'in konumu, yeni orta sınıfla oldukça örtüşen özelliklere sahiptir (Çöloğlu, 2010).

Tezin önceki bölümlerinden de incelenip görüldüğü üzere, İssız Adam sıfatı taşıyan Alper, bir "yuppie" olarak bu filmde karşımıza çıkmaktadır: Filmin çekildiği mekanlar, Alper'in yaşam tarzı, yeni orta sınıfın en büyük temsilcilerinden "yuppie"lerin yaşam tarzına oldukça benzemektedir. Alper, İstanbul şartları altında eskisi gibi artık Tarsus'daki geleneksel yaşam tarzına dahil değildir. Beyoğlu'nda yaşamaktadır ve Ada ile olan hikayesi dahil, filmin Alper ile ilgili, Alper'i yansıtan mekanların tamamına yakını Beyoğlu'nda geçmektedir, diğer mekanlar ise Alper'e huzur vermemektedir. Giderek New York'laşan günümüz Beyoğlu semti, *Yeni Orta Sınıf* temsilcilerinin içinde bulunmakta ve yaşamaktan haz aldığı İstanbul'un özel semtlerinden biri haline gelmiştir.

Alper'in babası, ölmeden önce Tarsus'ta sahip olduğu toprağı satarak oğlu Alper'in İstanbul'da dükkan açması için gerekli sermayeyi sağlamış ve oğlunun restaurant'ı açmasıyla gurur duymuştur. Alper'in aşçılık yapıp üretim sürecine girmesi, kendisini küçük burjuvaziye dahil etmiş ve kendine ait yaşam stiline sahip olmasıyla, Türkiye'de yeni bir kültür yaratan sınıfa ait olduğunu gözlemlemekteyiz. Alper'in, kendisine bakan bir yanı olduğunu da görmekteyiz; Alper temizliğine oldukça önem vermektedir ve bu hem işyeri hem de evi için geçerlidir. Alper'in klas yaşam tarzında, eski plaklar, evin ve işyerinin minimalistik mimari tasarımı, iyi giyim zevki, daima kaliteli şarap seçimi, yemek malzemelerinin ucuz olmasından çok kaliteli olması, pişirilme sıralarının genel bilginin

aksine farklı bir yönde olması gibi elit unsurlara rastlamaktayız. *Yeni Orta Sınıf*'in sahip olduğu niteliklere birer örnek olabilecek bu unsurlar, Alper karakteri etrafında toplanmıştır.

Ada karakteri ise, yeni orta sınıfa ait olmayan, fakat kendi sahip olduğu küçük dükkanında kostüm üretimi yapan bir esnaf olarak gözümüze çarpmaktadır. Yüksek gelirli bir işe sahip olmadığı veya aileden dolayı zengin olmadığı da filmde ufak ipuçlarıyla gösterilmektedir, tıpkı Alper ve Ada'nın cep telefonu seçimleri veya buzdolaplarının doluluğu gibi. Ada her ne kadar Alper gibi şık yaşamayı sevse de, aynı zamanda Alper'in aksine geleneksel yaşam tarzına da rahatlıkla ayak uydurabilmektedir ve bir sorun teşkil etmemektedir. Ancak maddi imkanlar veya imkansızlıklar yüzünden, kapitalizmin hakim olduğu Türkiye şartlarında orta sınıf bireylerinin, *Yeni Orta Sınıf* bireyelerine nazaran daha az harcamaya yönelik bireyler olduğunu da gözlemleyebiliyoruz. Geleneksel Orta Sınıf ile *Yeni Orta Sınıf* arasındaki çatışma veya uyumluluk farkları yüzünden, benzer bir şekilde Alper ve Ada'nın ilişkisi de yürümemiştir. Alper ürettiğinden daha çok şeyi tüketmektedir, buna insan ilişkileri ve duygular da dahildir. Ada ise maddi ve manevi ayrımını iyi yapabilen, dolayısıyla Alper gibi bunları karıştırmayan bir karakter olarak izleyiciye sunulmuştur. Filmin göstergebilimsel şeması şu şekilde oluşmuştur:

Alper, hem geleneksel olmayan hem de modern olmayan hayatı bir arada yaşamaktadır ve bu da yeni orta sınıfı temsil etmektedir. Geleneksel ve Modern hayatlar arasındaki çelişkiyi gören Alper, durumu farketmekte fakat yeterince iyi anlatamamaktadır.

Annesinin yaşadığı geleneksel aile hayatı, modern olmayan öğelerle geleneksel hayatın birleşimidir. Şehir hayatı ise, Modern hayat ile geleneksel olmayan'ın doğurduğu bir sonuçtur. *Yeni Orta Sınıf* ın 90'lı yılların başından itibaren yaşadığı aşırı bireyselleşme, yabancılaşma ve iş yaşamında başarı gibi temel özellikleri Alper'de de görmekteyiz.

SONUÇ

Kırsal kesim insanların, kente göç ettikten sonra yaşadıkları kentleşme sorunlarının ardından, kentlilerle olan çatışmaları (zengin-fakir, kültürlü-kültürsüz, çalışan-işsiz vb.) değişik temalarla Yeşilçam döneminde anlatılmaya çalışılmıştır. Bu insanların kentlilerle olan farkı kapatmak için ekonomik veya kültürel gelişim ve değişime önem vermeye başladıkları görülmektedir. Bu durum, beraberinde bu kişilerin geleneklerine aykırı bir değişimi beraberinde getirmiştir; modern hayata uyum sağlayabilmek için modernlik ile geleneksellik arasında kalmaya başlamışlardır.

2000'li yıllardaki Türk sinemasında köyden kente göç eden bu kuşağın çocuklarını beyazperdede görmek mümkündür. Bu bireylerin ortak yanları, kente göre uyum sağlayıp sağlayamamaları olmuştur. Kentin sağladığı avantajlardan faydalanmak isteyen fakat hem kentin acımasızlığı hem de bireyin kendi içinde yaşadığı çatışmalar, geleneksel yapının hakim olduğu toplumumuzda erkek karakterleri etkilemiştir.

Örneğin, *Takva* filminde, 30 yıla yakın bir süredir İstanbullu olan Muharrem karakteri, kentin ve dolayısıyla dünyevi işlerin uzağında kalmak için Allah inancıyla bugüne kadar dayanmış, evlenmeyi dahi reddetmiştir. Fakat, sıkça gittiği dergahın şeyhi, onun bu saf kalmış duygularını farkederek, kendi dergahı uğruna kullanmaya karar verip Muharrem'i ikna etmesiyle, bir anda o güne kadar görmediği veya görmekten kaçındığı birçok dünyevi gerçekle yüzyüze kalacak, bu ani farkındalık Muharrem'in çıldırmasına sebep olacaktır.

Yumurta filminde ise, Yusuf karakterinin köyünden çekip gitmesi ve İstanbul'da kendine ait yeni bir hayat kurması hayaliyle yola çıkıp her şeyin istenilen şekilde gitmediğini farketmekteyiz. Yusuf, Muharrem karakterinin aksine kent hayatının içine bilerek ve bizzat girmiş, fakat belki yeterince mücadele edemediğinden veya mücadele etse dahi elinden bu kadar geldiğinden dolayı, yazdığı şiir kitabı küçük bir ödül alarak unutulmaya yüz tutmuş, bunun üzerine de kentin ekonomik gerçekleriyle baş edebilmek için kendine ait bir sahaf dükkanı açarak hayata tutunmaya çalışmıştır. Filmin ilk sahnelerinde de görüldüğü üzere, onca yıllık kent hayatı Yusuf'u tam bir kentli konumuna sokamamıştır. Yusuf'un modern dünyada yer bulamadıktan sonra gelenekselliğe sığınması filmin temasını oluşturmaktadır. Her ne kadar Yusuf özüne dönse de, film boyunca

izleyiciye aktardığı hissizlik duygusu, onda kent hayatının bir yarası olarak da düşünülebilir.

Recep İvedik I filminde ise, diğer filmlerin aksine, sahip olduğu değerleri sonuna kadar korumaya kararlı, fakat yeri geldiğinde kendi gelenek ve göreneklerine zarar vermeyecek şekilde de değişime açık, ekonomik veya sınıf kaygısı olmadan yaşayan, fiziksel gücü ön planda tutup batı odaklı modernlikten uzak duran bir bireyi görmekteyiz. Kapital ve neoliberal politikalar gereği, parası olanın birçok şeye sahip olduğu günümüz dünyasında, Recep İvedik karakteri de film gereği bu hiyerarşinin en tepesine dahi meydan okumakta ve kendi yaşam tarzını bu insanların her ne kadar küçümsemesine rağmen göstermektedir. Kendisi de göç sıkıntılarından dolayı sorun yaşayan ve doğum yeri Kars olan Recep, bu özelliklerinden dolayı da lümpen sınıfın bir temsilcisi olmak durumundadır. Kent hayatıyla tüm benliğiyle savaşıyor Recep, toplumda hemen hemen benzer konumda olan birçok kesimin beğenisini ve ilgisini toplamasını bu özelliğine borçludur. Kent dinamikleriyle başedemeyen insanlar, bir komedi filmi gereği de olsa bütün bu tabuları yıkan adama bir ilgi duymaktadırlar.

İssız Adam filmindeki ana erkek karakter olan Alper ise toplumda, yine bir sıkışmışlık örneği sergilemekte fakat diğer filmlerden farklı olarak kendine ait, yeni oluşan bir sınıfın temsilcisi olma konumundadır. Gelenekleriyle olan çatışmanın oldukça iyi gösterildiği filmde, Alper'in annesine "zor be anne... çok zor" diyerek kendi içinde yaşadığı sıkıntıları çok da iyi anlatamadığını görmekteyiz. Tarsus'taki toprağın satımıyla kent ortamında gerekli ekonomik düzeyi sağlayıp, bu parayı tüketmek yerine üretime dayalı bir restoranta dönüştürme sonucunda, kapital süreç Alper'in lehine işlemeye başlamıştır. Fakat, bu süreç maddi açıdan herhangi bir eksiklik sağlamazken, geleneksel köklere hala ailesi sebebiyle bağlı olan Alper, hem bunu sevmemekte hem de bundan vazgeçmemektedir. Alper'in en büyük korkularından biri olan yalnızlık ile tercih ettiği ıssızlık arasındaki fark belirlenmelidir. İssızlık, Alper'in kendi seçimiyle; hayatına kısa süreli insanları sokması, ailesine karşı uzaktan sevgi göstermesi örnek gösterilebilirken yalnızlık, Ada'dan ayrıldıktan hemen sonra içine düştüğü hissini, kendisine doğum günü sürprizi yapmak üzere saklanan iş arkadaşlarının Alper'in gözünde terk edilme şeklinde yansıtıldığında, bu yalnızlığı aslında hiç istemediğini farketmekteyiz. Dolayısıyla, *Yeni Orta Sınıf* insanları, yine neoliberal politikalar bazında bireyleri daha da bireyselleştirip, iş

arkadaşlıkları gibi çıkar ilişkilerine muhtaç tutarken, duygusal ilişkileri ve aile bağlarını olabildiğince uzak tutmaya yönelik bir davranışa sahiptirler. Bunun en büyük nedenlerinden birisinin duygusal bağların, bireyin rekabet düzeyine zarar vereceğine dair olan korku olduğu, tartışmaya açıktır.

2000’li yıllarda Türk sinemasında erkek karakter betimlemeleri, geleneksel toplumda “öncü” konumunda olan erkeklerin, dünyada ve Türkiye’deki ekonomik ve kültürel değişimler sonrası hem toplumla, hem de kendi kendileriyle olan sınavlarını yansıtmaktadır. Toplumsal değişim sonucunda farklılaşan sınıfları temsil eden erkek karakterlerden kimisinin kendi ailesinin kimliğini eskisi kadar bensimsemediğini (*İssiz Adam*), kimisinin bu kimliğe sonuna kadar sahip çıkıp geleneksel bir yaşam tarzı sürdürmeye çalıştığını (*Recep İvedik*), kimisinin daha kent hayatını kaldıracak kadar gücü olmadığı zaman köyüne ve özüne geri dönmek zorunda kaldığını (*Yumurta*), kimisinin de olabildiğince bu tarz dünyevi işlerin peşini bırakıp dinine, Tanrı ya ve onun sevgisi ile korkusuna kendini adadığı (*Takva*) görülmektedir.

Toplumun çeşitli kesimlerinden oluşan bu insanlar, köklere bakıldığı zaman ailelerinin aynı kültürel, ekonomik ve sosyal ortamlarda yetiştiğini ve esasen birbirlerinin benzeri bireyler olduğunu farketmekteyiz. Kent yaşamı, küreselleşme politikaları, ekonomik değişiklikler, sınıf kavramı, bireyselleşme etkisinin bu insanların hayatına giren yeni unsurlar olarak bireyleri değişime uğratmıştır. Aile bağlarının ve geleneksel yapılı toplumun ise bu insanların değişim sürecindeki sabit veya çok zor değişen değerleri olduğu görülmüştür. Bu durum sonucunda, toplumun erkek bireyleri çelişkilere sürüklenmiştir. Bu değişimin, bireylerin benzerliklerini aşındırıp, birbirlerine ve kendilerine sınıf farkları dolayısıyla yabancılaşmasını sağlaması, 2000’li yılların Türkiye’sinin ve Türk sinemasının esas değişim sürecini oluşturmuştur.

KAYNAKÇA

- Akkaş, H. H. (2003). Türk Modernleşme Tarihinde Muhafazakar Siyasi Düşünce. *III* (2), p. 10.
- Aktan, C. C. (2002). Yoksullukla Mücadele Stratejileri. *Hak-İş Konfederasyonu Yayınları*, 1.
- Aktay, Y. (2001, Eylül/Ekim). Karizma, Popüler Kültür ve Faşizm. *Tezkire* , 10 (22), p. 35.
- Altun, F. (2005). *Modernleşme Kuramı: Eleştirel Bir Giriş* (Vol. 1). İstanbul: Küre Yayınları.
- Ayata, S. (2003). Yeni Orta Sınıf ve Uydu Kent Yaşamı. In D. Kandiyoti, & A. Saktanber, *Kültür Fragmanları* (p. 40). İstanbul: Metis Yayınları.
- Aydemir, Ş. S. (2005). *Lenin ve Leninizm Hayatı, Şahsiyeti, Hakkındaki Mütalaalar*. (E. Şahin, Trans.) Ankara: Düşünce Eserleri Dizisi.
- Aytaç, Ö. (1981). Modern Bürokrasiler ve Yabancılaşma Ethosu. In B. Tolan, *Çağdaş Toplumun Bunalımı Anomi ve Yabancılaşma* (pp. 158-159). Ankara: İktisadi İdari Bilimler Akademisi Yayınları.
- Aytaç, Ö. (2005). Modern Bürokrasiler ve Yabancılaşma Ethosu. *Sosyal Bilimler Dergisi* , 15 (2), p. 322.
- Balay, R. (2004). Küreselleşme, Bilgi Toplumu ve Eğitim. *Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* , 37 (2), pp. 61-82.
- Baykan, S. (1993). *Sosyolojide Yöntem Tartışmaları*. İstanbul: Sümer Yayınları.
- Bellah, R. (1958). Religious Aspects of Modernization in Turkey and Japan. *American Journal of Sociology* , 64 (1), 2.
- Belsey, A. (1994). Yeni Sağ, Toplumsal Düzen ve Yurttaşlık Hakları. *Mürekkep* , 9, pp. 3-12.
- Berger, P., & Berger, B. (1973). Sociology. In P. Berger, & B. Berger, *The Homeless Mind: Modernization and Consciousness* (p. 325). New York, ABD: Publishers.

- Berkes, N. (1978). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. İstanbul: Doğu-Batı Yayınları İstanbul Matbaası.
- Bilgin, N. (1983). *Gecekondu ve apartmanlarda Eşya ve Mekan Organizasyonu*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bourdieu, P. (1998). The Essence of Neoliberalism. *Le Monde Diplomatique* .
- Chamberlain, M. E. (1993). *Sömürgeciliğin Çöküşü (Dekolonizasyon)*. (R. Dönmez, Trans.) Ankara: Rehber Yayınları.
- Cirhinlioğlu, Z. (1999). *Az gelişmişliğin Toplumsal Boyutu*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Çakır, N. (1987). Piyasa ve Demokrasi. *11. Tez* , 6, p. 92.
- Dahrendorf, R. (1996). The Modern Social Conflict. In S. Kızılçelik, & Y. Erjem, *Açıklamalı Sosyoloji Sözlüğü* (pp. 110-111). İzmir: Saray Kitapevleri.
- Demirer, T., & Özbudun, S. (1999). *Yabancılaşma* (Vol. 2). Ankara: Öteki Yayınevi.
- Doğan, Y. (2007, 14-Nisan). Büyükant'tan sonra Çankaya ve Amerika artık başka. *Hürriyet* .
- Edgell, S. (1998). *Sınıf*. (D. Özyiğit, Trans.) Ankara: Dost Yayınevi.
- Engels, F. (1888). *Ludwig Feuerbach*. İstanbul: Sol Yayınları.
- Erdoğan, İ. (2007). *Pozitivist Metodoloji: Bilimsel Araştırma Tasarımı İstatistiksel Yöntemler Analiz ve Yorum* (Vol. 2). Ankara, Keçiören: Kadir Erdoğan (ERK).
- Esen, Ş. (2002). *Türk Sinemasının Kilometre Taşları*. İstanbul: Naos Yayıncılık.
- Feuerbach, L. (1854). *Hıristiyanlığın Özü*. Leipzig, Almanya: Otto Wigand.
- Foucault, M. (2000). *Büyük Kapatılma*. (I. Ergüden, & F. Keskin, Trans.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Güçhan, G. (1992). *Toplumsal Değişme ve Türk Sineması*. İstanbul: İmge Yayınevi.
- Güvenç, B. (1976). *Sosyal Kültürel Değişme*. Hacettepe Üniversitesi yayınları.
- Giddens, A. (1994). *Modernliğin Sonuçları*. (E. Kuşdil, Trans.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Habermas, J. (1984). The Theory of Communicative Action II. In E. Atiker, *Modernizm ve Kitle Toplumunu* (pp. 29-30). Ankara: Vadi Yayınları.

- Hayek, F. A. (2000). *Özgürlük Yolu*. (A. Yayla, Trans.) Ankara: Liberte Yayınevi.
- Hegel, G. W. (1807). *Tinin Görüngübilimi*. Würzburg, Almanya: Jos. Ant. Goebhardschen.
- Helvacıoğlu, B. (2002). Neoliberal Siyasi Ahlak. *Birikim* , 158, p. 44.
- Işıklı, A. (2002). Küresel Predizyumun Üyeleri: DB, DTÖ, IMF. *2023* , 16, pp. 26-31.
- Işıklı, A. (1992). Küreselleşme ve Demokratikleşme. *Mülkiyeliler Birliği Dergisi* , XIX (179-180), pp. 11-15.
- İçli, G. (2001, Aralık). Küreselleşme ve Kültür. *Sosyal Bilimler Dergisi* , 25 (2), pp. 163-172.
- İnaç, H., & Demiray, M. (2004). Siyasal Bir İdeoloji olarak Neo-Liberalizm. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , 11, 163-184.
- Inkeles, A. (1960). Industrial Man: The Relation of Status, Experience and Value. *American Journal of Sociology* , LXVI (1), 1-31.
- İrzık, G. (2002). Bilgi Toplumu mu, Enformasyon Toplumu mu? *Günce* , 24, 6.
- Kıray, M. (1990, 9-Eylül). Tek Şansımız Köylülüğü Bitirmek. *Cumhuriyet Gazetesi* , 10.
- Kızıılçelik, S. (2000). *Baykan Sezer'in Sosyoloji Anlayışı*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kızıılçelik, S. (2004). *Zalimler ve Mazlumlar: Küreselleşmenin İnsani Olmayan Doğası*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kaçmazoğlu, H. B. (2002). Doğu-Batı Çatışması Açısından Globalleşme. *Eğitim Araştırmaları* , 6, pp. 44-55.
- Karpat, K. (2003). *Türkiye'de Toplumsal Dönüşüm*. İstanbul: İmge Yayınevi.
- Kartal, K. (1978). *Kentleşme ve İnsan*. Ankara: TODAİE Yayınları.
- Keyder, Ç. (2000). *Küresel ve Yerel Arasında*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Khan, M. H. (2006, 29-8). Rural Poverty in Developing Countries: Issues and Policies. *IMF* , p. 8.
- Killick, T. (2001, 19-2). Globalisation and Rural Poor. *Development Policy Review* , pp. 155-180.

- Kocacık, F. (2003, Mayıs). Bilgi Toplumu ve Türkiye. *Sosyal Bilimler Dergisi* , 27 (1), p. 3.
- Kongar, E. (2001). *Küresel Terör ve Türkiye*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kongar, E. (1979). *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*. İstanbul: Bilgi Yayınları.
- Kongar, E. (1990, Şubat). Toplumun En Az Değişen Ögesi Erkekler. *Kadınca* , p. 37.
- Kozanoğlu, H. (1993). *Yuppieler ve Bizim Kuşak*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Lerner, D. (1964). *The Passing of Traditional Society: Modernizing the Middle East*. London, United Kingdom: The Free Press of Glencoe.
- Lerner, D., & Robinson, R. D. (1960). Swords and Ploughshares: The Turkish Army as a Modernizing Force. *13* (1), pp. 19-44.
- Lewis, B. (1991). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. (M. Kıratlı, Trans.) Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Malthus, T. (1995). *A Radically New Interpretation of Political and Social Concepts During the Industrial Revolution in Britain*. Cambridge, İngiltere: Cambridge University Press.
- Marcuse, H. (1997). *Tek Boyutlu İnsan: İleri İşleyim Toplumunun İdeolojisi Üzerine İncelemeler*. (A. Yardımlı, Trans.) İstanbul: İdea Yayınevi.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. (O. Akınhay, & D. Kömürcü, Trans.) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Marx, K. (2007). *Yabancılaşma* (Vol. 3). Ankara: Sol Yayınları.
- Meisel, J. (1962). *The Myth of the Ruling Class: Gaetano Mosca and Elite*. Michigan: University of Michigan Press.
- Milli Gazete. (2006). Alternatif Kamusal Alan. *Milli Gazete* , 2010 (3), 16.
- Mills, C. W. (1956). *The Power Elite*. New York: Oxford Press.
- Mills, C. W. (1953). *White Collar*. New York: Oxford University Press.
- Özkazanç, A. (1997). Refah Devletinden Yeni Sağa. *Mürekkep* , 7, 21-35.

- Öztürk, Ş. (2008, Sonbahar). Kırsal Yoksulluk ve Neoliberal Ekonomi Politikaları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* , 1 (5), pp. 605-634.
- Packenham, R. (1966). Political Development Doctrines in the American Foreign Aid Program. *World Politics* , 18 (2), 194-235.
- Parsons, T. (1964). Evolutionary Universals in Society. *American Sociological Review* , 29 (3).
- Pekel, V. (1994). Piyasa ve Demokrasi. *Mürekkep* , 9, 24.
- Prof. Dr. Kıran, Z., & Prof. Dr. Kıran, A. (2000). *Yazınsal Okuma Süreçleri*. Ankara, Türkiye: Seçkin Yayınevi.
- Rifat, M. (2009). *Göstergebilim'in ABC'si*. İstanbul: Say Yayınları.
- Sarıbay, A. Y., & Keyman, F. (2001, Aralık). Global Yerel Eksende Türkiye, Siyaset ve Toplumsal Yaşam. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , 25 (2), pp. 163-172.
- Sezer, B. (1997). Batı Dünya Egemenliği ve Endüstri Devrimi.
- Sorokin, P. (1992). Social and Cultural Dynamics. In G. Güçhan, *Toplumsal Değişme ve Türk Sineması* (p. 26). İstanbul: İmge Yayınevi.
- Swingewood, A. (1996). *Kitle Kültürü Efsanesi*. (A. Kansu, Trans.) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Swingewood, A. (1999). Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi. In F. Altun, *Modernleşme Kuramı: Eleştirel Bir Giriş* (Vol. 2, p. 29). İstanbul: Küre Yayınları.
- Şaylan, G. (2003). *Değişim, Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Şimşek, A. (2005). *Yeni Orta Sınıf*. İstanbul: L&M Yayınları, 13-80.
- Tütengil, C. O. (1979). *100 Soruda Kırsal Türkiye'nin Yapısı ve Sorunları*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Tütengil, C. O. (1977). *Kırsal Türkiye'nin Yapısı ve Sorunları*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Tavernise, S. (2007). Ruling Party in Turkey Wins Broad Victory. *New York Times* , 6.
- Tezcan, M. (2002). Küreselleşmenin Eğitim Boyutu. *Eğitim Araştırmaları* , 6, 56-60.

- Tolan, B. (1981). *Çağdaş Toplumun Bunalımı Anomi ve Yabancılaşma*. Ankara: İktisadi İdari Bilimler Akademisi Yayınları.
- Tolan, B. (1977). *Büyük Kent Sorunlarına Toplu Bir Bakış*. Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları.
- Topses, M. D. (2005, Ekim). Baykan Sezer'in Modernleşme Kuramlarına Yaklaşımı ve Max Weber Eleştirisi.
- Toulmin, S. (1999, Kasım). The Ambiguities of Globalization. *Futures* , 31 (9-10), pp. 905-912.
- Touraine, A. (2000). *Modernliğin Eleştirisi* (Vol. 2). (H. Tufan, Trans.) Yapı Kredi Yayınları.
- Volsky, D. (1987). *Neo-Globalization*. Moskova, Rusya: Novosti Press Agency.
- Wallace, R., & Wolf, A. (2004). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*. (L. Elburuz, & M. R. Ayas, Trans.) İzmir: Punto Yayıncılık.
- Weber, M. (1968). *Economy and Society I*. New York: Bedminster Press.
- Weber, M. (1968). *Economy and Society: an Outline of Interpretative Sociology*. (G. Roth, & C. Wittick, Eds.) New York, ABD: Bedminster Press.
- White, J. (2003). *Islamist Mobilization in Turkey*. Washington: University of Washington Press.
- Yapıcı, M. (2004). Eğitim ve Yabancılaşma. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* , p. 1.
- Yasa, İ. (1973). *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Sorunları*. Ankara: TODAE Yayınları.
- Yayla, A. (2002). *Liberalizm*. Ankara: Liberte Yayınevi.
- Zillioğlu, M. (1986). Sinematografik Bilim-Kurgu Yayınlarının Çocuklarının Dünya Görüşünün Oluşumu Üzerindeki Etkileri. 159.
- Zijderveld, A. (1985). *Soyut Toplum*. İstanbul: Pınar Yayınları.

INTERNET KAYNAKLARI

Brown, T. (2007, 29-7). *AKP's Victory: Politics of Identity and Economic Effectiveness and Empowerment*. Retrieved 2010, 12-3 from Global Politician:

<http://www.globalpolitician.com/23172-turkey>

Ceylan, N. B. (2010, 2-Şubat). *Nuri Bilge Ceylan - Biyografi*. Alıntlandı: 2010, 2-Şubat from The Official Site of Nuri Bilge Ceylan : <http://www.nuribilgeceylan.com/bio-turkish.php>

Cumhuriyet Gazetesi. (2009, 27-Şubat). *Orta Sınıfın Önlenemeyen Yükselişi*. (R. Oksay, Editor) Alıntlandı: 2010, 16-Şubat from Cumhuriyet Gazetesi:

<http://www.cumhuriyet.com.tr/?im=yhs&hn=39984>

Çöloğlu, D. (2010, 3 24). *Türkiye'de Yeni Orta Sınıf Üzerine Bir Analiz: Issız Adam*.

Alıntlandı: 4 27, 2010, from Medya Panzehiri: <http://defnecologlu.com/wordpress/?p=47>

Hürriyet Gazetesi. (1999, 3-Ekim). *En Popüler Söz Yığını*. Alıntlandı: 2010, 26-Mart from Hürriyet: <http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnewsmobile.aspx?id=-105508>

Internet Haber. (2007, 19-Eylül). *Nedir bu "mahalle baskısı"?* Alıntlandı: 2010, 16-Ocak from Internet Haber: <http://www.internethaber.com/nedir-bu-mahalle-baskisi--104752h.htm>

International Fund For Agricultural Development (IFAD). (2004, Mayıs). *Türkiye'de IFAD*. Alıntlandı: 2010, 2-Şubat from International Fund For Agricultural Development (IFAD): http://www.ifad.org/operations/projects/regions/pn/factsheets/tr_t.pdf

Marxist Leninist Translations. (1975). *Marxism and Class: Some Definitions - Middle Class*. Alıntlandı: 2010, 9-Mart from Marxist Leninist Translations:

<http://www.mltranslations.org/Britain/Marxclass.htm>

Marx, K., & Engels, F. (1848, 21-Şubat). *Komünist Manifesto*. Alıntlandı: 2010, 14-Ocak from Marxists Internet Archive:

<http://www.marxists.org/archive/marx/works/1848/communist-manifesto/index.htm>

ntvmsnbc. (2010, 7-Nisan). *Türk Halkının Önceliği Din*. Alıntlandı: 2010, 7-Nisan from ntvmsnbc: <http://www.ntvmsnbc.com/id/25079065>

Özkan, F. (2010, 15-1). *Yeni muhafazakâr kesim 'çakma' değil Vakko giyiyor*. Retrieved 2010, 27-4 from Radikal:

<http://www.radikal.com.tr/Default.aspx?aType=RadikalYazarYazisi&ArticleID=974652>

Radikal Gazetesi. (2009, 22-11). *RTÜK Başkanı: Herkesin milli manevi değeri aynı değil ki!*. Alıntlandı: 2009, 16-12 from Radikal Gazetesi:

<http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetay&Date=22.11.2009&ArticleID=965698>

Radikal Gazetesi. (2005, 16-Ekim). *Erdoğan: Ülkemi Pazarlarım*. Alıntlandı: 2010, 27-Mart from Radikal Gazetesi: <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=167116>

Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV). (2010, 10-Şubat). *2009 Faaliyet Raporu 2010 Çalışma Programı ve Bütçesi*. Alıntlandı: 2010, 12-Mart from Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV):

http://www.tesev.org.tr/UD_OBJE/PDF/Genel/TESEV%202009%20Faaliyet%20Raporu.pdf

ÖZGEÇMİŞ

Can DİKER

Kişisel Bilgiler :

Doğum Tarihi 25.08.1986
Doğum Yeri İstanbul
Medeni Durumu: Bekar

Eğitim :

Lise 1997-2004 Vefa Lisesi
Lisans 2004-2008 İstanbul Ticaret Üniversitesi Görsel İletişim
Tasarımı Bölümü
Yüksek Lisans 2008-2010 Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü Radyo Televizyon Sinema Anabilim
Dalı

Çalıştığı Kurumlar:

2009- Halen Doğuş Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi Görsel İletişim
Tasarımı Bölümü Araştırma Görevlisi

2006-2008 İstanbul Ticaret Üniversitesi İletişim TV Stüdyoları Öğrenci
Asistanı